

БАЛКАНСКЕ СИНТЕЗЕ

ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНА ПИТАЊА, КУЛТУРУ
И РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ

БАЛКАНСКЕ СИНТЕЗЕ
ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНА ПИТАЊА, КУЛТУРУ
И РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ

УДК 3+94

ISSN 2406 - 1190

БАЛКАНСКЕ СИНТЕЗЕ

Часопис за друштвена питања, културу и регионални развој

Година III, број 1

Главни и одговорни уредник
Љубиша Митровић, професор емеритус

Уредници

Ема Миљковић Бојанић (историја и култура)
Милорад Божић (регионални развој и сарадња)
Драган Тодоровић (друштвена питања и социологија)

Секретар редакције
Ивана Божић Миљковић

Редакција

Зоран Арачки, Ненад Благојевић, Вихрен Бузов (Бугарска), Данијела Гавриловић, Зоран Димић, Златко Жоглев (Македонија), Ана Коцић, Александар Лучинеску (Румунија), Јордана Марковић, Божо Милошевић, Весна Милтојевић, Борис Попиванов (Бугарска), Данијела Поповић, Иван Цветановић, Урош Шуваковић

Савет

Председник: Горан Максимовић

Чланови: Невил С. Арачиге Дон (САД), Јован Базић, Никола Божиловић, Вјекослав Бутиган, Зоран Видојевић, Срђан Вукадиновић (Црна Гора), Владимир Вулетић, Николај Генов (Немачка), Петре Георгиевски (Македонија), Драгољуб Б. Ђорђевић, Драган Жунић, Ђокица Јовановић, Вјеран Катунарић (Хрватска), Јонут Којокару (Румунија), Брацо Ковачевић (Босна и Херцеговина), Мирјана Крстовић, Тодор Куљић, Горан Максимовић (председник Савета), Љубинко Милосављевић, Петар-Емил Митев (Бугарска), Љубиша Митровић, Павел Ољхов (Русија), Думитру Отовеску (Румунија), Миливоје Павловић, Васил Проданов (Бугарска), Александар Растовић, Предраг Симић, Драгана Стјепановић Захаријевић, Дарко Танасковић, Сениша Таталовић (Хрватска), Абидин Темизер (Турска), Сергеј Флере, Хараламбос Цекерис (Грчка), Иван Цвитковић (Босна и Херцеговина), Валентин Шаленко (Русија)

Ниш 2016.

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

БАЛКАНСКЕ СИНТЕЗЕ

ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНА ПИТАЊА, КУЛТУРУ
И РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ

Година III/1

Ниш 2016.

УДК 3+94

ISSN 2406 - 1190

BALKAN SYNTHESSES

Journal for social issues, culture and regional development

Vol. III, Number 1

Editor-in-Chief

Ljubiša Mitrović, Professor Emeritus

Editors

Ema Miljković Bojanić (history and culture)

Milorad Božić (regional development and cooperation)

Dragan Todorović (social issues and sociology)

Technical Secretary

Ivana Božić Miljković

Editorial Staff

Zoran Aracki, Nenad Blagojević, Vihren Bouzov (Bulgaria), Danijela Gavrilović, Zoran Dimić, Zlatko Žoglev (Makedonija), Ana Kocić, Alexandar Luchinescu (Romania), Jordana Marković, Božo Milošević, Vesna Miltojević, Boris Popivanov (Bulgaria), Danijela Popović, Ivan Cvetanović, Uroš Šuvaković

Council

President: Goran Maksimović

Members: Neville S. Arachchige Don (USA), Jovan Bazić, Nikola Božilović, Vjekoslav Butigan, Zoran Vidojević, Srđan Vukadinović (Montenegro), Vladimir Vuletić, Nikolai Genov (Germany), Petre Georgievski (Macedonia), Dragoljub B. Đorđević, Dragan Žunić, Đokica Jovanović, Vjeran Katunarić (Croatia), Ionut Cojocar (Romania), Braco Kovačević (Bosnia and Herzegovina), Mirjana Kristović, Todor Kuljić, Goran Maksimović (President of Council), Ljubinko Milosavljević, Petar-Emil Mitev (Bulgaria), Ljubiša Mitrović, Pavel Olhov (Russia), Dumitru Otovescu (Romania), Milivoje Pavlović, Vasil Prodanov (Bulgaria), Aleksandar Rastović, Predrag Simić, Dragana Stjepanović Zaharijevski, Darko Tanasković, Siniša Tatalović (Croatia), Abidin Temizer (Turkey), Sergej Flere (Slovenia), Charalambos Tzekeris (Grčka), Ivan Cvitković (Bosnia and Herzegovina), Valentin Shalenko (Russia)

Niš 2016.

University of Niš
Faculty of Philosophy

BALKAN SYNTHESSES

JOURNAL FOR SOCIAL ISSUES, CULTURE
AND REGIONAL DEVELOPMENT

Vol. III, Number 1

Niš 2016.

САДРЖАЈ

ТЕМАТ

Љубиша Митровић „БАУК“ СИРИЗЕ ИЛИ КУДА ИДЕ ЕВРОПСКА УНИЈА?	11
Vera Vratuša ONCE AGAIN ON THE IMPACT OF THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND PRACTICAL CHOICES SOCIOLOGISTS MAKE IN COURSE OF RESEARCH ON RESEARCH FINDINGS – THE CASE OF MEASURING PRO- CAPITALIST AND PRO-SOCIALIST VALUE ORIENTATION IN SERBIA SINCE 1989	25
Tanyo Vasilev MODES OF GOVERNANCE IN THE EU	59
Ivan Markešić УТИХНУЛЕ ТРУБЉЕ МИЛАНСКОГ ЕДИКТА	67
Горан Буцак, Јово Марковић НАРУЧЕНЕ И ПЛАНИРАНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ	79
Radoš Smiljković NOVI IMPERIЈALNI UDAR NA BALKAN	89

TEMAT

„БАУК“ СИРИЗЕ ИЛИ КУДА ИДЕ ЕВРОПСКА УНИЈА?

Резиме: У раду аутор проблематизује феномен изборне победе СИРИЗЕ у Грчкој и узроке и последице по ЕУ. У фокусу његове анализе налази се структурна детерминација ове појаве у савремености, као и критички покушај њеног манипулативног медијског представљања као новог „баука“ који прети да се прелије широм Европске уније.

Аутор указује да је СИРИЗА, као покрет незадовољних маса/бирача, последица противречности кризе савременог капитализма, па и саме ЕУ. Право је питање: куда иде Европска унија? Аутор анализира узроке напуштања социјалдемократског модела и последице некритичке имитације/спровођења неолибералне стратегије развоја у ЕУ. Његова је теза: да уколико се ЕУ не врати социјалдемократском моделу, социјалне и регионалне неједнакости, довешће до ширења социјалних покрета попут СИРИЗЕ широм Европе. Очекивано је да ће у догледној перспективи нарасте противречности савременог капитализма и обнова социјалног питања у ЕУ произвести нове социјалне и политичке покрете левице као актере антисистемског деловања, остваривања и делегитимације.

Кључне речи: СИРИЗА, Европска унија, неолиберализам, социјални покрети, левица.

„БАУК“ СИРИЗЕ ИЛИ СПИНОВАЊЕ СТРАХА ОД ПРОМЕНЕ

Победа СИРИЗЕ у Грчкој на парламентарним изборима у јануару 2015. године забринула је савремену номенклатуру у ЕУ – банкократе, технократе и политократе. Одмах су медији почели распредати и ширити причу о „бауку“ СИРИЗЕ – о сиризи као вирусу који би могао да зарази масе и сруши поредак ЕУ; угрози интересе владајућих класа, а пре свега финансијских институција. Додуше, та прљавна кампања одиграла се још у предизборним процесима, када је званична политократска и банкократска елита ЕУ (пре свега, у Бриселу, Немачкој, ММФ и Светској банци) отпочела навијачки да стаје на страну Антониса Самараса (владајућег грчког премијера, финансијског технократу).

О програму СИРИЗЕ у 40 тачака у постизборном периоду, бројни страни и домаћи аналитичари писали су као о анархистичној

¹ ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

левици, популистичком покрету, о обнови неокомунистичке партије².

Ваља, међутим, рећи да је СИРИЗА више покрет осиромашених и незадовољних маса у Грчкој. Он је израз структурне кризе коју генерира неконтролисана моћ банкара, финансијске буржоазије у ЕУ и свету. Грчка није изоловано острво – њена криза, прилике и неприлике, део су ланца светске кризе капитализма у глобалном светском систему, у коме земље светског центра на бројне начине безобзирно експлоатишу и одређују судбину земаља у зони светске полупериферије и периферије. Криза земаља на југу Европе – део је глобализације светске кризе и она се неће зауставити све док се тај систем неолибералног финансијског глобализма не замени новим моделом глобалног друштвеног развоја.

СИРИЗА је испливала на таласу широког незадовољства грчког народа, не само радом текуће владе, која је по налогу „гројке“ морала да спроводи радикалне реформе и мере штедње, затеже каишеве, затвара и распродаје фирме, производи масовну незапосленост и беду. СИРИЗУ је, између осталог, произвела ЕУ – својом политиком неолибералног фундаментализма, тржишног бандитизма, у служби интереса евракратије и банократије. Стога је право питање: шта се збива са ЕУ и куда она иде? Управо у одговору на то питање лежи прави кључ објашњења шта је узроковало појаву СИРИЗЕ и да ли ће она остати само грчка и јужњачка специфичност или ће се епидемијски ширити Европом и светом.

КУДА ИДЕ ЕВРОПСКА УНИЈА?

Још пре двадесет година је француски социолог *Пјер Бурдије*, у својим радовима и јавним наступима, указивао да ЕУ напушта социјалдемократски модел социјалне државе и некритички прихвата англосаксонски неолиберални модел друштвеног развоја. На том фону остваривала се деструкција социјалне државе под фирмом њеног реструктурирања.

Са изборима у Грчкој као да је пуштен дух из боце. Незадовољство народа, који је био заморен дугим реформистичким „маршом кроз институције“, показало је ново лице грађана.

Напуштајући социјалдемократски пројекат ЕУ, под утицајем англосаксонског неолиберализма, све више потискује, реструктурира, и деструира не само институције социјалне државе, већ и елементарне основе социјалне солидарности међу људима, класама, народима, неостављајући међу људима ништа друго сем голог интереса лихварског рачуна.

Таква ЕУ постала је све више технократско-плутократска творевина која се шири на Исток, по логици геоекономске и војно-стратешке логике, а не по логици заједничког интереса европских народа. Предаторски интереси мегакапитала били су покретачка полуга њене експанзије, а не истинска модернизација и напредак нове Европе и

² Опширније о програмским одредницама СИРИЗЕ видети на крају чланка у Прилогу.

постсоцијалистичких друштава. Свуда где се ширила ЕУ наметан је англосаксонски модел бескрупулозног рачуна иако су народи и елите очекивали социјалдемократски модел, који је после Другог светског рата владао Западном Европом.

Савремена Европа се изменила. Она је, у форми ЕУ, изгубила социјалну душу. Постала је „трговачка држава“ (Фихте) коју покреће бог Мамон и бог Марс. Она се све више изнутра цепа на „Европу банкара“ и „Европу радника“. У последње три деценије извршена је аристократизација социјалдемократије, американизација левице и њена пацификација. Окрећући леђа свету рада, не само традиционалним „плавим оковратницима“, већ и модерној радничкој класи и средњој класи, социјалдемократија и елита ЕУ свој ослонац су потражили у новим управљачким групама: банкократији, технократама и менаџерима, као хиперкласи (Атали). Таква социјална и политичка коалиција данас влада ЕУ. Њен циљ је профит изнад човека и неоимперијална експанзија у служби мегакапитала.

Амерички и британски идеолози (Кајган и Купер) о настајућем добу у савремености пишу као о добу „либералних империја“. На тој стратегији ЕУ је доживела цепање своје унутрашње структуре и кохезивности. Она је постала продужена рука, инструмент крупног капитала у његовој предаторској мисији. Лихварском логиком капитала бројне земље, посебно јужне Европе, постале су плен – увучене су у зачарани круг дужничког ропства. Најшири слојеви народа постали су најсиромашнији, док је мањина компрадорске елите све богатија. Неолиберална стратегија асиметричне глобализације довела је до феномена европског Севера и Југа, до антагонизирања друштвених класа, раста незапослености, енормне експлоатације, ширења незадовољства и раста етничко-религијских сукоба и расизма.

Светска криза која није окончана већ је палијативним мерама (упумпавањем лажних новчаница) само одложена, али се глобализовала, односно сели се из САД у ЕУ и друге регије света. Ова криза је структурална и дугорочна и попут цунамија – тресе и обара економије бројних земаља. Светска поседничка класа жели да наплати дугове, а државе су све више осиромашене од пљачке тајкуна и компрадорске класе. У том сендвичу народ, радништво и средња класа нашли су се под ударом мера штедње, тзв. структуралних реформи.

Европски банкократи и технобирократи стежу каиш и затежу омчу дугова. Моћне институције, ММФ, Светске банке, вођене својим интересним рачуницама, нису спремне на компромис, а камоли на отпис дугова. То је довело бројне политичке елите на југу Европе не само у подређен положај, већ и да предузимају непопуларне мере, којим кажњавају свој народ, што је изазивало масовно незадовољство. Владајућа номенклатура постала је споразумашка. То су масе осетиле као издају својих интереса. Из такве ситуације рођена је СИРИЗА, као покрет који се противи оваквом програму штедњи и курсу капиталистичких антинародних реформи, које се предлажу као лек за дужничко друштво југа Европе.

СИРИЗА је истакла своју заставу отпора испред незадовољ-

них маса осиромашених. Она је рекла *не* банократији ЕУ, истакла је да се бори за повратак достојанства демократије и нову платформу изласка из кризе и преображаја друштва. Дух СИРИЗА неће остати да мирује само испод Акропоља. Он ће се из домовине демократије проширити, пре или касније, широм Европе, без обзира на понашање вођства овог покрета, који ће доласком на власт бити принуђено на бројне компромисе.

Време је да се политика из технократских канцеларија бриселских бирократа, ММФ, Светске банке, врати у наручје грађана, а демократија постане инструмент у служби народа за народ. Парафразирајући, могли бисмо рећи Европом кружи нови баук, баук СИРИЗЕ, све силе евопске и светске моћи удружиће се у конзервативном отпору против њега.

СИРИЗУ чекају велики отпори и муке на њеном путу. Али, она је бар за тренутак вратила наду новим описаним генерацијама да је вредно пробудити се и борити се, и да није све изгубљено! Наравно, ако се утопијска нада повеже са прометејским правом грађана на побуну, борбу за самоослобођење!

Успон покрета СИРИЗЕ повезан је са масовним незадовољством, структуралним неједнакостима у савременој Европи/ЕУ, које су израз реформи и прилагођавања планетарном англосаксонском моделу неолиберализма. Он је одговор на све изразитије/вулканско незадовољство осиромашених маса постојећим поретком, који је уз све особености, део ланца глобалног капиталистичког система.

Контроверзне су реакције и интерпретације на ову појаву. У распону од одобравања до оспоравања, од наде до разочарења у Грчкој, ЕУ, Европи и свету.

Моје је гледиште: СИРИЗА је више нов социјални покрет, популистички и антиглобални, социјално левичарски. Њему тек предстоји да се профилише као партија. Да ли ће у том процесу постати партија левице, или ће се трансформисати у центристички народни фронт/покрет, то ће време показати. Покрети оспоравања у успону често широко освоје масе и бирачко тело, али тек када освоје власт покажу своје право лице. Да ли ће СИРИЗА остати верна свом предизборном програму – од 40 тачака – или ће одустати, то не зависи само од воље вођства и симпатизера, већ и реалних услова изласка из кризе грчког друштва и привреде, али и детерминизма и услова борбе који иду из ширег глобалног контекста/светског окружења капитализма у кризи.

КРИЗА МОДЕЛА РАЗВОЈА ЕУ ИЛИ УСПОН АКТЕРА ОСПОРАВАЊА КАПИТАЛИЗМА

Послератни (након Другог светског рата) развој Европе могли бисмо грубо поделити на три етапе:

1. *Период социјалне државе* (Европа Њу Дила, социјалне државе, блоковске поделе и детанта);

2. *Период ЕУ – од пада Берлинског зида до данас* (велика очекивања и илузије, уједињавање Немачке, прихватање англосаксонског модела неолибералног развоја, потискивање социјалне државе, јачање социјалних регионалних неједнакости Север–Југ, успона новог фашизма);

3. *Пројектована будућност Европе на де* (обновљена социјалдемократија, мултиполарност ослобађање америчког протектората и јединство са Русијом, Де Голова Европа од Атлантика до Урала. Европа уједињених држава и региона, равноправних народа и слободних људи);

СИРИЗА је побудила наду у такву будућност Европе: која враћа достојанство човеку и демократију и афирмише истинске вредности са тробојке грађанске револуције „слобода, једнакост, братство“. Без такве Европе ЕУ, као *трговачка надржава*, претвориће се у киклопа и тоталитаристичку хоботницу снага крупног капитала, која ће гутајући мале народе прогутати и саму себе и изгорети у својој халапљивости! Садашња ЕУ налази се у загрљају бога Мамона и бога Марса. Она је амерички протекторат и марширајући под заставом НАТО-а – инструментализована за његове геостратешке циљеве, све више постаје фактор сукоба и геополитичке нестабилности у свету.

СИРИЗА је настала на дубокој структурној кризи у Европи и свету 2007/2008. године и из неспремности и неспособности владајућих елита да превазиђу исту. На том расцепу (рецесији и моделу програму неолибералне „штедње“) и валу масовног народног незадовољства јавила се СИРИЗА која је политички капиталисала широко социјално незадовољство осиромашених маса.

Насупрот програму радикалне штедње, рестрикције, даље надпросечне експлоатације и диктатуре олигарха/тајкуна: банкократије, политократије, тј. владајуће номенклатуре, СИРИЗА је понудила алтернативни пројекат у односу на европску тројку (гувернера ЕУ) и компрадорских елита у Грчкој, Италији и Шпанији.

Разуларен мегакапитал и разорена држава гусарски се понашају према радним, осиромашеним масама. Насупрот сателитских компрадорских елита које су слуганске према крупном, страном и домаћем капиталу, СИРИЗА је рекла „НЕ“ зеленашком програму штедњи, а то значи диктатури снага капитала.

СИРИЗА је део проблема Европске уније, али нисам сигуран да је део решења. Проблеми ЕУ су дубљи, структурни, системски. Они су део кризе модела развоја у глобалном светском систему, који је европска елита некритички прихватила постајући део ланца мегакапитала, његове репродукције, концентracије/централизације и интеграције. Наиме, 80-тих година са етаблирањем неолибералног англосаксонског модела развоја у свету Западна Европа још увек је била у знаку социјалдемократског модела развоја, а онда се под утицајем експанзије неолиберализма полако урушавала и прешла на неолиберални. У том контексту настало је, под фирмом реформи и реструктурирања, радикално напуштање социјалне државе. Данас и ЕУ као облик регионалне мегаинтеграције и глобализације, попут осталих сателитских

земаља, следи и афирмише неолиберални модел развоја. Овај пак производи дубоку структуралну и антисистемску кризу, производећи социјалне и регионалне неједнакости, разарајући социјалну солидарност и јачајући противречности између европског Севера и Југа, између „Европе банкара и Европе радника“ (П. Бурдије).

На овом фону – остваривања неолибералног пројекта у ЕУ – настало је олако/неконтролисано презадуживање њених чланица, па и Грчке. Оно је повезано са халапљивом логиком понашања не само банократске зеленашке класе, већ и компрадорских елита. Тако су не само Грчка, већ и остале земље југа Европе, али и земље у транзицији, уведене у односе модерног дужничког ропства, са свим социјалним и политичким последицама које из тога произилазе.

Финансијска криза из 2008. године најпре је произведена и експлодирала у САД, а онда се проширила на остатак света. У условима глобалне економије дошло је до њене репродукције и феномена светске глобализације кризе.

Табела. 1. Дубина социјалне поларизације света

Светска популација (у %)	Светско богатство (у %)
Најбогатији 20	82,7
Други 20	11,7
Трећи 20	2,3
Четврти 20	1,9
Најсиромашнији 20	1,4

Извор: Held and McGrew 2002: 82.

Подаци говоре да се омча дугова све више затеже у свету и ЕУ. Финансијска криза је само врх леденог брега у савременом капитализму, који све више производи дисфункционалност у развоју и управљању. Ова криза има структурални карактер и део је кризног процеса „дугог вала“ који ће на крају сломити овај модел развоја и систем финансијског „апсолутног капитализма“. Из његових неједнакости и противречности данас се рађају бројна/масовна незадовољства и сукоби, који су антисистемски и које снаге поретка ускоро неће моћи контролисати и интегрисати.

Владајуће политократске и технократске елите, по налогу центра моћи из Вашингтона и Брисела, ММФ и Светске банке, форсирају програм антикризних реформи – у лику штедње, смањења плата, рестрикција социјалних давања, отпуштања радне снаге из јавног сектора, радикалне приватизације, реструктурирања привреде. Све су ове мере, даље, сиромашиле најшире слојеве друштва, јачајући социјалну беду – довеле су у положај прекаријата и социјалне несигурности две трећине становништва, дакле, не само произвођачке слојеве, већ и средњу класу. Све је то произвело ескалацију масовног социјалног

незадовољства. На том фону настао је и феномен СИРИЗЕ – као израз отпора, бунта, непристајања масе на политику даљег стезања каиша штедњи, које су осиромашиле становништво, а нису решиле проблем.

СИРИЗА је у изборном процесу политички капиталисала социјално незадовољство грађана, који припадају радним класама/слојевима друштва и младој генерацији. Она је објединила интересе не само „трећег staleжа“, већ и средње класе чији се интерес нашао на удару програма *неолибералних убиствених* реформи по налогу „тројке“. Својим предизборним проблемом од 40 тачака СИРИЗА је пробудила наду да је могућ отпор снагама крупног финансијског капитала и бриселској бирократији. Ово супростављање, као и успех на изборима, бројни су аналитичари и медијски спинови прогласили као појаву новог баука, у лику левичарске СИРИЗЕ. Њоме су застрашивали европску политобирократију и банкократе, истичући да Грчка неће враћати дугове и да ће изаћи из еврозоне, чиме се може отворити пандорина кутија урушавања и дезинтеграције ЕУ.

Ваља рећи да је СИРИЗА више социјални покрет незадовољних осиромашених маса неголи конзистентна левичарска формација. Њену победу омогућила је синергија проблема и незадовољства коју је изразила/артикулисала у изборном процесу СИРИЗА. Она ће се у постизборном процесу суочити са тежином проблема лако датих политичких обећања. Но, кључно је питање *куда иде Европска унија?*

Уочи избора (у изборном процесу) у Грчкој, и постизборном периоду, грађанство, Европу и свет, вајни аналитичари различитих боја, као и лицемерни медијски мајстори спинују, шире фаму о бауку СИРИЗЕ, који кружи Европом и светом. Поставља се питање: коме одговара/ко покреће ову медијску кампању и њоме застрашује европско грађанство?

Ваља одмах на почетку рећи да ме ово спиновање подсећа на баук о вуку и девојчици. Наиме, да се власи не сете, док у ЕУ нараста десница која ће ускоро победити не само у водећим нацијама већ и у европском парламенту, дотле се на велико испреда мит о опасности од левичарске СИРИЗЕ и повратку црвених политичких снага „трећег staleжа“ транзиционих губитника, жртава неолиберално тржишних фундаменталиста, економских зеленаша и убица. Снагама мегакапитала, корпоратске моћи и светске банкократије свакако не одговара повратак левице, а посебно аутентичне, која у условима овакве кризе мора бити радикална, солидаристичка и еманципаторска, да би оправдала назив „фирме“.

За разлику од већине партија институционалне левице и социјалдемократских партија, данас у Европи и свету (које су подрепашке, дубоко интегрисане у владајући поредак капитал-односа и на тај начин изгубиле легитимитет и идентитет левице), *нова радикална левица* мора изнова артикулисати интересе снага модерног света рада и новог пролетеријата, свих оних депривираних маргинализованих група и слојева у савременој структури капиталистичког друштва, који су у положају беде, експлоатације и деструкције достојанства. То су губитнички слојеви израсли у последњих 40 година на неолибералној

стратегији развоја која је 2/3 човечанства осиромашила, обезвредила и баčila на социјално дно. То је нов свет парија – лумпенпланете, који нараста и коме ће ускоро, како упозоравају истраживачи, припадати више од две трећине осиромашеног човечанства.

Табела 2. Удео становништва у расподели (уживању) светског богатства

	Процент људи који располаже	% Богатства
Најбогатији	1%	48,20%
Мање богати	20%	46,30%
Остали	79%	5,50%

Извор: НИИ, 12. 2. 2013: 14 (према прорачунима Тома Пикетија у студији *Капитал у 21. веку*)

Време је за ново отрежњење. Садашњу кризу нису произвели произвођачки слојеви, нити сиромаси у ЕУ и свету. Она је производ неолибералног тржишног фундаментализма, нових талибана монетаристичке економије, која је успела да од 1980. године превлада у свету и чији је актер финансијска буржоазија, која данас влада светом. Наравно, у коалицији са политократским и технократским елитама, војним и медијским магнатима. Њене кључне институције политичке, економске и војне моћи су: ММФ, Светска банка, Светска трговачка организација, НАТО.

На том моделу неолибералног развоја произведена је светска криза. Она је данас глобализована. Од ње се данас и љуља ЕУ. Палијативним мерама у САД, она је само привремено одложена. Истраживачи пишу да *криза тек долази* и да уколико се не крене другим путем неизбежан је слом владајућег система.

У овом контексту мора се поставити право питање: *Шта је са ЕУ? Куда она иде?*

ЕУ се у последњих 35 година растаје од социјалдемократског развојног модела социјалне државе, а њена елита прихватила је и у пракси остварује англосаксонски неолиберални модел развоја. На том фону врше се структуралне реформе којима се преферира монетаристичка економска политика, а запоставља развој сектора реалне економије, врши радикално реструктурирање јавног сектора, институција социјалне заштите и солидарности. Оваква политика: довела је до све веће незапослености, прекаризације, масовног отпуштања плавих оковратника, енормне експлоатације света рада, до раста социјалних и регионалних неједнакости, противречности и сукоба између класа и слојева, осиромашеног Југа и богатог Севера. Неолиберални модел, који је у служби банократа, довео је због њихове халапљивости и потискивања развоја реалног сектора, до банкрота економије.

Из оваквих објективних противречности нарасло је масовно социјално незадовољство не само доњих слојева новог „трећег стале-

жа“, већ и припадника средње класе.

У хијерархизованом социјално сегрегисаном друштву различите су позиције и поглед припадника различитих друштвених класа и слојева и њихових политичких представника на савремену кризу. Отуда и различит поглед на појаву СИРИЗЕ и различите интерпретације њене улоге.

Одмах треба истаћи: да је СИРИЗА *више последица и део проблема неголи решење и перспектива Европе*. Она је опомена да се даље овако не може и да неолиберални модел може увести друштво и свет не само у дубљу кризу већ и антисистемске сукобе.

Време је за преиспитивање и отклон од ове стратегије халапљиве безобзирности светског/глобалног *Минотаура* са Вол Стрита (Јанус Варутакис). Речју, неопходна је радикална промена глобалне неолибералне стратегије. *Европа треба да се врати социјалдемократском развојном моделу*, који има социјалну душу и мотивишући делује на целину произвођачког састава грађанског друштва. То је модел у чијем средишту су: слобода човека, акционарство, партиципативна демократија, солидаризам. Он на стратегији социјалног партнерства рада и капитала враћа поверење у друштвене снаге; мобилише све актере у борби за одрживи развој, хуманизацију друштва, непосредну демократију и еманципацију човека. Такав модел друштвени развој ставља у службу сваког човека и свих народа. Он враћа човеку достојанство, а човечанству веру у другачију бољу будућност.

Садашња ЕУ је облик регионалне економске и политичке мегаинтеграције настао на фону глобализације и пацификације овог региона. Природно би било да се унутар овог европског интегрисаног мегапроцеса као партнер нађе и нова Русија. Међутим, пошто то није одговарало америчкој глобалној геостратегији, по којој, према сценарију З. Бжежинског из *Шаховске табле* (1997), Европа се третира као амерички протекторат, те је неопходно контролисати њене токове и стално набијати „клинове раздора“ између ње и Русије, и Кине и Русије. Извесно је да данас САД остварују већу контролу над новим чланицама ЕУ (Пољска, Румунија, Бугарска) и преко њих утичу на земље старе и централне ЕУ (као што су Немачка и Француска).

Актуелни рат у Украјини инициран је управо геостратешким циљевима САД. Ова тенденција показује да се НАТО неће задржати све до граница Русије, геополитички је опкољавајући и дестабилизирајући. Озбиљно је питање како ће Русија одговорити на нове геополитичке изазове. Пред светом је велика неизвесност, па и могућ глобални сукоб светских размера.

Европи и ЕУ потребно је ново отварање према модерној левој опцији и њеним изворним социјалним снагама у друштвеној структури, ако не жели да буде захваћена новим социјалним и политичким пожарима и провалом/успоном деснице, на чијем би се валу обнављао фашизам, нови тоталитаризам.

СИРИЗА је више аларм и упозорење неголи баук. Од ње пропагандисти праве „баук“ чудовиште, како би плашили народ, али и владајуће елите: евробироократију и банкократе.

Но, ово упозорење треба озбиљно схватити, јер СИРИЗА – као покрет незадовољних – емитује поруку о нарастајућем таласу незадовољних и губитника у ЕУ. Њихова социјална девастација је производ политике ЕУ, а пре свега некритичког вазалског прихватања англосаксонског модела развоја, који доминира светом, производећи све веће сиромаштво, противречности и сукобе.

Проф. др *Костас Дузинас*, у свом интервјуу *Неолиберализам није завршна фаза развоја*, између осталог, најпре указује на историјски значај идеје Европе и њених утемељујућих просветитељских принципа: слободе, једнакости, солидарности и отпора репресији и тлачењу – за развој социјалдемократске парадигме и модерног грађанског друштва; потом критикује модел и праксу неолиберализма (у лику доктрине/политике Тачерове и Регана), којим су у пракси све вредности социјалне Европе девалвиране, а ЕУ „постала простор којим влада тржиште над људима, док су се националне владе преобразиле у скуп агенција страних банака“ (Дузинас, 2015а: XIV–XV).

Бројни научници на Западу упозоравају да је неопходан критички и радикални раскид са идеологијом неолибералног глобализма, који производи сиромаштво за већину светског становништва и ширење неоимперијализма у служби крупног капитала. У супротном, садашњи глобални светски систем чека судбина Титаника, а свет и човечанство, еколошка, социјална и људска катастрофа.

Чини нам се да изборна победа СИРИЗЕ у Грчкој може бити повод за ширу и продуктивну *дебату о томе куда иде Европска унија*, али и за критичко испитивање путева и могућности обнове социјалне и политичке левице данас, као актера оспоравања мита о безалтернативности капитализма. Овде указујемо на нека питања и хипотезе која захтевају дискусију и теоријску репроблематизацију. Између осталог, то су:

- *Да ли ЕУ скреће случајно удесно?* Или је то природни израз њеног одустајања од социјалдемократског модела и прихватања неолибералне идеологије/стратегије развоја?
- *Последице оваквог развојног неолибералног модела у ЕУ и свету:*
 - напуштање развоја реалног сектора економије и преферирање монетаризма;
 - све већа незапосленост;
 - све већа неконтролисана експлоатација;
 - све већа спољна и унутрашња презадуженост земље;
 - омча дужничких дугова;
 - промене у класној структури;
 - све веће друштвене неједнакости и незадовољство маса,
 - социјални и класни сукоби.

- *Глобализације светске кризе и ЕУ* – Иако је криза настала у престоници финансијске моћи (САД), пренела се на свет;
- *ЕУ све више тоне у кризу!*
- *Појава популистичких покрета*: као реакција на кризу и чињеницу да се институционална левица бирократизовала и американизовала:
 - Појава антисистемских покрета на југу Европе (у Грчкој, Шпанији...)
 - О генези настанка и програму деловања СИРИЗЕ;
 - Контрoверзе око природе овог покрета, могућим дометима;
 - Сиромаштво и незадовољство родило је СИРИЗУ, као симбол отпора „светом тројству“: ММФ, Светској банци и ЕУ;
 - Да ли ће „тактика“ прогутати стратешке циљеве СИРИЗЕ?
 - СИРИЗА – на власти, мора реалистично да се одреди;
 - Ко ме и чему рећи НЕ?
 - Ко ме рећи *можда*?
 - Чему рећи ДА?

- *Домино ефекат – победа СИРИЗЕ и последице по Европу.*
- *СИРИЗА и нова/трећа Европа, и да ли је она могућа?*

У условима глобализације савремене светске кризе *неопходно је преиспитивање владајућег модела развоја у свету* – неолибералног, који генерише „капитализам катастрофе“ (Н. Клајн), социјалдарвинизује односе међу класама и геополитичке сукобе међу државама и народима. Неолиберални модел развоја ставио је „профит изнад људи“ (Н. Чомски), диктат логике тржишта изнад сваке друге логике организације друштва, хуманизације друштвених односа и еманципације човека. Стога је све више научника и истраживача који указују на потребу, не само критичког преиспитивања, већ и радикалне промене владајуће стратегије *развоја у Европској унији*. У вези са тим, проф. др *Костас Дузинас*, саветник СИРИЗЕ, између осталог, у најновијем интервјуу „Политици“ каже: „Европа је пре пред процесом постепене промене доминантног модела устројства економије и организације друштва. Модела који је у времену кризе довео до разарања животне матрице милиона обичних људи. У том смислу изборна победа СИРИЗЕ за Србију је од централног значаја, као што је од значаја и за будућност ЕУ, која и није цела Европа“ (Дузинас, 2015: 4). Иако Дионизис у свом интервју истиче да „једино повратак новом просветитељству може спасити Европу и једино то левица може данас да оствари“, чини нам се да ће за остваривање овог циља бити потребна широка коалиција различитих друштвених актера, окупљених на програму и стратегији антикапиталистичке алтернативе.

Уколико се Европска унија не врати социјалдемократском моделу развоја и отвори према младој генерацији и носиоцима нових

производних снага, као и снагама модерне левице и центра, извесно је да ће у овој кризи, „дугог вала“ која све снажније надолази, испливати популистичке снаге агресивне деснице са ауторитарним/неототалитарним пројектима, и на чијем ће се трагу обновити атаквизми, поделе и сукоби у ЕУ и свету. Таква експлозија и експанзија нове деснице може бити катастрофална по опстанак и будућност Европске уније. Но, без обзира на могућа спорења око стратегије и актера изласка из актуелне кризе и даљих праваца и перспективе развоја Европске уније, није на одмет подсетити на песниково упозорење: „ко не слуша песму, слушаће олују“ (Б. Миљковић)!

Прилог Grčka: Program Sirize u 40 tačaka

1. Revizija javnog duga i ponovni pregovori o kamatama i suspenzija isplate dok privreda ne oživi i dok se ne vrati zaposlenost.
2. Zahtevati od Evropske unije da promeni ulogu Evropske centralne banke, tako da ona finansira države i programe javnih ulaganja.
3. Povećati porez na prihod na 75% za sve prihode iznad 500 000 evra.
4. Promena izbornog zakona i uvođenje proporcionalnog sistema.
5. Povišavanje poreza na velike kompanije do nivoa koji je evropski prosek.
6. Usvajanje poreza na finansijske transakcije i posebnog poreza na luksuzna dobra.
7. Zabrana spekulativnih finansijskih derivativa.
8. Ukidanje finansijskih privilegija (Grčke pravoslavne, prim. prev.) Crkve i brodogradilišne industrije.
9. Borba protiv tajnih mera banaka i bega kapitala u inostranstvo.
10. Drastični rezovi vojnih troškova.
11. Povišavanje minimalne plate do nivoa od pre rezova, 750 evra mesečno.
12. Korišćenje zgrada vlade, banaka i Crkve za beskućnike.
13. Otvaranje menzi u javnim školama za davanje besplatnog doručka i ručka deci.
14. Besplatno zdravstvo za nezaposlene, beskućnike i one sa niskim platama.
15. Subvenisanje do 30% otplata hipoteka za siromašne porodice koje ne mogu da isprate rate.
16. Povećanje izdataka za nezaposlene. Povećanje socijalne zaštite za porodice sa jednim roditeljem, starije osobe, osobe sa invaliditetom i porodice bez prihoda.
17. Fiskalne redukcije za dobra od primarne neophodnosti.
18. Nacionalizacija banaka.
19. Nacionalizacija bivših javnih (uslužnih i komunalnih) preduzeća u strateškim sektorima za rast zemlje (železnice, aerotransport, pošta, vodovod).
20. Preferiranje obnovljivih izvora energije i zaštita životne sredine.
21. Jednake plate za muškarce i za žene.

22. Ograničavanje prekarijata i podrška ugovorima na neodređeno.
23. Proširenje zaštite rada i plata radnika koji rade pola radnog vremena.
24. Obnova kolektivnih ugovora.
25. Povećanje inspekcija rada i zahteva za preduzeća koja daju ponude za javne ugovore.
26. Ustavne reforme koje garantuju razdvajanje crkve i države i zaštitu prava na obrazovanje, zdravstvo i životnu sredinu.
27. Referendumi o ugovorima i drugim sporazumima sa Evropom.
28. Ukidanje privilegija parlamentarnim predstavnicima. Uklanjanje posebne sudske zaštite za ministre i dozvola sudovima da procesuiraju članove vlade.
29. Demilitarizacija Obalske straže i protiv-pobunjeničkih specijalnih jedinica. Zabрана policiji da nosi maske i vatreno oružje tokom demonstracija. Promena u obuci policije tako da se podvuče socijalna tematika poput imigracije, droga i društvenih činilaca.
30. Garantovanje ljudskih prava u centrima za zadržavanje imigranata.
31. Olakšavanje ponovnog sjedinjavanja imigrantskih porodica.
32. Ukidanje kazni za konzumiranje droga, u korist borbe protiv šverca droge. Povećanje finansiranja centara za odvikavanje.
33. Regulisanje prava na prigovor savesti u zakonima o regrutaciji.
34. Povećanje finansiranja javnog zdravstva do prosečnog evropskog nivoa. (Evropsko pokrivanje je 6% BDP-a, u Grčkoj je 3%).
35. Ukidanje plaćanja zdravstvenih usluga od strane građana.
36. Nacionalizacija privatnih bolnica. Ukidanje privatnog učešća u nacionalnom zdravstvenom sistemu.
37. Povlačenje grčkih vojnika iz Avganistana i sa Balkana. Da nema grčkih vojnika van naših sopstvenih granica.
38. Ukidanje vojne saradnje sa Izraelom. Podrška stvaranju palestinske države unutar granica iz 1967. godine.
39. Pregovori o stabilnom sporazumu sa Turskom.
40. Zatvaranje svih stranih baza u Grčkoj i istupanje iz NATO.

(Preveo Filip Šaćirović iz redakcije Crvene kritike, www.crvenakritika.org)

Извор: <http://www.nspm.rs/hronika/grcka-program-sirize-u-40-tacaka.html?alphabet=l>
(последња посета: 1. 4. 2015).

ЛИТЕРАТУРА

- Дузинас, К. „Успех СИРИЗЕ од кључног значаја за Србију“. *Политика* 26. 3. 2015, 4.
- Дузинас, К. „Неолиберализам није завршна фаза развоја.“ *Данас* 21. 3. 2015, XIV–XV.
- Жижек, С. и С. Хорват. *Шта Европа жели?* Београд: Лагуна, 2014.
- Митровић, Љ. *Транзиција у периферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије, 2009.
- Митровић, Љ. *Геополитичка транзиција Балкана*. Нови Сад: Прометеј, 2014.

THE “THREAT” OF SYRIZA OR WHERE THE EU IS GOING TO

Summary: The paper problematizes the phenomenon of the election victory of Syriza in Greece, its causes, and its consequences for the EU. It focuses on its structural determination and on how it is presented by the media, namely as a new threat for the entire EU.

The paper puts forward the view that SYRIZA, as a movement of dissatisfied masses / voters, is a consequence of the contradictions and the crisis of contemporary capitalism and of the EU itself. So the real question is: Where is the EU going to? The paper analyses the reasons for abandoning the social-democratic model and the consequences of uncritical application of the neoliberal development strategy. The paper makes a point that if the EU does not return to the social-democratic model, social and regional inequalities will initiate the emergence of social movements such as Syriza all over the EU. It is to be expected that in the foreseeable future the various contractions of capitalism and the renewal of the social question in the EU will bring about new social and political leftist movements as agents of anti-systemic action.

Key Words: Syriza, the EU, neoliberalism, social movements, the political left.

ONCE AGAIN ON THE IMPACT OF THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND PRACTICAL CHOICES SOCIOLOGISTS MAKE IN COURSE OF RESEARCH ON RESEARCH FINDINGS – THE CASE OF MEASURING PRO-CAPITALIST AND PRO-SOCIALIST VALUE ORIENTATION IN SERBIA SINCE 1989

Summary: The aim of this paper is to revive an interest of colleagues sociologists in collective and individual self-reflection on often assumed but neglected impact of a priori theoretical, methodological and practical political choices sociologists assume before a research carrying on to every research phase, on the example of case study evidencing the dependence of validity of a particular survey measuring instrument of pro-capitalist and pro-socialist value orientation changes accompanying transformation of societal reproduction relations in Serbia since 1989, on initial social hierarchical structuration/stratification research paradigm choices and social development practical preferences of authors and critics of the measuring instrument. The measuring instrument in case is the result of a cooperation of a prominent sociologist Mladen Lazić, author of common theoretico-methodological research framework and manager of all three surveys conducted in 1989, 2003 and 2012, with two talented younger sociologists specialised in applying statistics in sociological research. These three surveys collected data used for testing hypotheses on trends in dissonance between pro-socialist or pro-capitalist value orientation among main classes in Serbia with an accent on the middle class (alias: old and new small bourgeoisie in terms of research paradigm and social development strategy preferences assumed by this author) and prevailing normative-institutional order. More precisely, this paper questions the claim of prominent sociologist and his younger colleagues, that market liberalism and redistributive statism present mutually conflicting value orientations in the economic sub-system, which express dominant values of two fundamentally different modes of societal reproduction and institutional-normative orders, socialism and capitalism. The author of this paper argues instead that since 16th century, in the class prehistory of humanity, there exists just a cyclical shift between predominantly market or state regulation mechanisms of social reproduction organization all within one and the same contradictory system of capital accumulation on a world scale. The main finding of the outlined critical analysis of survey statements

¹ vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

Author would like to thank professors Silvano Bolčić, Slobodan Antonić, Marija Babović and anonymous reviewers for valuable comments and suggestions to the first versions of this manuscript.

This work was supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (grant no. 179035).

chosen as indicators and measuring instruments of pro-capitalist and pro-socialist value orientations, as well as of the secondary analysis of relevant survey data, is that from the standpoint of explicitly defined alternative research paradigm and value orientation, more valid measuring instrument of anti-capitalist or pro-socialist value orientations presents the attitude of respondents toward private ownership understood as legal expression of class division of labor than the attitude toward state intervention in the economy

Key words: socialism, capitalism, value norm dissonance, middle class, small bourgeoisie, private ownership, class division of labor, measuring value orientations

INTRODUCTION

A quarter of the century passed after an explosive manifestation of a systemic crisis of self-proclaimed regimes of “really existing socialism” in former East European member states of the Council for Mutual Economic Assistance (COMECON) symbolized by the 1989 tearing down of the Berlin wall. In 2007-8 again erupted permanently latent systemic crisis of self-proclaimed “democratic” regimes of really existing capitalism in the Organization for European Economic Co-Operation member states. Common effect of both crises is rising unemployment and inequality between individuals and groups as measured by the concentration at the top of the hierarchical national income distributions of economic wealth in both groups of countries (Lakner and Milanovic, 2013: 45, OECD report, 2011).

This shift of systemic crisis of “really existing socialism” with systemic crisis of “really existing capitalism” challenges sociologists inclined toward survey methods of gathering empirical data to make the attempt to understand and explain past course of social structural transformation processes speeded up by this shift, describe their present state, as well as to predict future course of transformation processes on the basis of longitudinal measuring of changes in value orientations of respondents affiliated to different social classes who are affected in the opposite way by the protracted systemic crisis of globally dominant capitalist mode of social reproduction.

The prominent sociologist in Serbia, Mladen Lazić, the well known and respected Serbian and Yugoslav sociologist synthesizing theory and research since the middle of 1980's, joined in the first two decades of the XXI century by Slobodan Cvejić and Jelena Pešić, his younger colleagues well known for their specialization in application of statistics in sociological research, all three active in the Institute for sociological research of the Belgrade University Faculty of Philosophy, bravely met this challenge in our sociological community by pioneering the task of constructing and longitudinally implementing the measuring instrument for monitoring changes in pro-capitalist and pro-socialist ideal typically defined value orientations of main classes in Serbia from 1989 to 2012 accompanying changes in class structuration of contemporary society in Serbia.

The main aim of this paper is to demonstrate the impact of theoretical, methodological and value orientations choices of sociologists on every

phase of research on the example of a case study evidencing the dependence of validity and reliability of a particular survey measuring instrument of pro-capitalist and pro-socialist value orientation changes, on initial social hierarchical structuration/sratification research paradigm choices and social development practical preferences of the measuring instrument authors, on the one side, and on the alternative research paradigm and social development strategy choices of the critic challenging the adequacy of the measuring instrument, on the other. Explicit definition of own theoretical, methodological and practical preferences or biases is in consonance with repeated calls of this author to colleagues sociologists to collective and individual self-reflection on influence of our contradictory small-bourgeois place and role in class division of labor on our research (most recently Vratusa, 2014: 1040). This demonstration is needed because ubiquitous impact of the starting premises of sociologists on adequacy of our research hypotheses formulation, operationalization of main concepts, construction of measuring instruments and methods of survey data analysis and presentation of findings, is often only implicitly assumed in our research community, but almost completely neglected in research practice.

Due to space limitations, in this demonstration the greatest attention will be accorded to the impact of theoretical, methodological and value preferences of authors and critics of a particular measuring instrument on its validity and reliability. Mladen Lazić, author of common theoretico-methodological research framework and (co)manager of one international and two national surveys collecting relevant data in 1989, 2003 and 2012 (Lazić, 2014: 27), and his two talented younger colleagues specialising in applying statistics in sociological research, used the measuring instrument in case for testing hypotheses on trends in dissonance between pro-socialist or pro-capitalist value orientation among main classes in Serbia with an accent on the middle class (alias: old and new small bourgeoisie in terms of research paradigm and social development strategy preferences assumed by this author) and prevailing normative-institutional order. More precisely, this paper questions the claim of the prominent sociologist and his younger colleagues, that market liberalism and redistributive statism present mutually conflicting value orientations in the economic sub-system, which express dominant values of two fundamentally different modes of societal reproduction and institutional-normative orders, socialism and capitalism (Lazic and Cvejic, 2011: 814; Lazić and Pešić, 2013: 288).

In this demonstration two main methods will be used: a) critical analysis of adequacy of claims contained in statement chosen as measuring instruments for measuring pro-capitalist economic liberalism value orientation, with an accent on the statement on desirability of state intervention in economy; b) secondary analysis of the same survey data b1) by applying alternative measuring technique to deal with the problem of the sixth “do not know” answer modality introduced in the 2003 and 2012 surveys in the original 1989 formulation of the questionnaire items chosen by Lazić and his younger colleagues for measuring instrument, and b2) by applying alternative measuring technique on the proposed alternative measuring instrument (statement on progressiveness of private ownership)

which this author proposes as more valid for measuring of pro-capitalist or pro-socialist value orientation.

DEMONSTRATION OF DEPENDENCE OF MAIN HYPOTHESES FORMULATION ON THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND PRACTICAL CHOICES OF CRITICIZED AUTHORS AND OF THE CRITICIZING AUTHOR

The brief summary of main theoretical, methodological and value orientations preference of Lazić and his younger colleagues is made easier and more reliable by the fact that these three authors in their recently published studies (Lazić, 2011; Lazić and Cvejić, 2011; Lazić and Pešić, 2013; Lazić, ed. 2014), themselves summed up general analytical framework of their survey monitoring trends in dissonance between predominant system of values determining desirable aims and models of social thinking and acting from the standpoint of reproducing and legitimating the “old” socialist system of social relations or constructing the alternative, “new” capitalist one, on the one hand, and prevailing normative-institutional order of regulating rules and sanctions assuring the use of systemically acceptable means for attaining valued aims and functioning of the “old” or “new” system of social relations, on the other.

The concept and theory of value orientations changes lagging behind the normative’ institutional changes, Lazić and his younger colleagues traced back to the theses of well known German and British sociologist Ralph Dahrendorf who elaborated neo-functionalist theory of institutionalization of from ever and forever existing conflicts over differential distribution of authority between superordinates and subordinates in the economy and state spheres of “post-capitalist” societies on the West side of Iron curtain (Dahrendorf, 1967). This theory Dahrendorf applied to research of “revolution” in former societies of self-proclaimed really existing socialism after the breakdown of USSR and dissolution of the economic and military organization of eastern European countries. Dahrendorf predicted that in countries east of the Berlin wall, individually and collectively interiorized socially desirable aims and ways of thinking and acting, would change more slowly than institutional settings and normative rules which sanction new socially acceptable means for attaining new aims. This lag in value orientations changes enable the simultaneous existence of mutually conflicting value orientations typical for allegedly qualitatively different and opposed modes of societal reproduction regulation systems.

Lazić and his younger colleagues monitored these value-norm dissonance trends among members of basic social classes - especially of the middle class - in Serbia throughout three periods of post-socialist transformation of societal reproduction relations. The first period of transformation they named “*socialism*” in crisis before its breakdown and located it at the *end of the 1980’s*. During this period according to Lazić and younger colleagues “*old*” socialist normative institutional order was still predomi-

nant. Cvejić and Pešić follow Lazić in ideal-typically defining socialist mode of societal reproduction and normative-institutional order as characterized by *undifferentiated* “*political–economic monopoly of ... communist nomenclature*” (Lazić and Cvejić: 2011: 809) and “*regulated by command (plan) norms*” (Lazić, Pešić, 2013: 285). This definition is derived from the conception of socialism which Lazić, inspired by Georges Markus (Feher, Heller, Markus, 1983), elaborated early on in his career of sociologist as the sectorially undifferentiated, static, autarchic new class mode of command regulation, centrally planned hyper production of means of production under the exclusive monopoly of control over social regulation and planning roles in social division of labor by affiliates of the nomenclature ruling class. This supposedly new mode of societal reproduction is according to Lazić *qualitatively different* from and *only in external relations* with the surrounding capitalist mode of production, sectorially differentiated, politically pluralistic and characterized by separation of lawmaking, executive and judicial power in multiparty electoral representative democracy, market competition regulated and private profit accumulation motivated (Lazić, 1987). The stimulus for supposedly qualitative systemic transformation of mode of socialist societal reproduction came in the late 1980s, under the *outside pressure* of the breakdown of the socialist order in Eastern Europe (Lazić and Cvejić, 2011:808; Lazić and Pešić, 2013: 284). *Structural crisis of socialist order in late 1980's manifested itself in “substantial penetration of value orientations characteristic for the “new” capitalist order*, primarily individualism, liberalism and meritocracy, propagated mainly by internationally mobile affiliates of the highly educated “middle class” (Lazić and Cvejić, 814).

Lazić and his younger colleagues have named the second period as “*blocked*” (in fact just slowed down) *transformation* of social relations and accompanying institutions and regulating norms during 1990's. During this period parts of the old nomenclature class of collective owners “*converted their political and organizational capital into economic capital*”, expressed in terminology Lazić and his younger colleagues overtook from Pierre Bourdieu (1986). This part of old nomenclature class used the “old” socialist values, primarily authoritarianism, collectivism and egalitarianism, homologous to values characteristic of traditional predominantly small peasant society, for mobilization of wide layers of population for attainment of nation state building aims, in general conditions of violent dissolution of former Yugoslavia, followed by 4-years-long wars and international economic and political isolation of the country (Lazić and Cvejić, 2011: 820).

Lazić, Cvejić and Pešić named the third period “*debloked*” or speeded up social relations' transformation and located it after October 5 2000 toppling of the government lead by self-proclaimed socialist party, by coalition of opposition self-proclaimed democratic parties. On the level of social class structuration, there came according to Lazić and his younger colleagues to “*substantial change*” *in conditions for the formation of both the upper class and the middle class, so that the structure and composition of these groups has been “significantly changed”*: economic re-

production based on dominance of private ownership places the control of economic resources/capital (as opposed to command regulation) in the centre of the social-class differentiation (Lazic and Cvejic, 2011: 808, 810; Lazić and Pešić, 2013: 284). Cvejic and Pešić follow Lazić in defining social class by its “*role in the reproduction of a specific system*” of production relations, and from this class role they derive “a class position” of respective class. They further supplement this relational definition of class position as hierarchically unequal level of “control” over “economic, organizational and cultural resources necessary for material production, social regulation and systemic integration”, which on the most concrete empirical level of analysis of social structuration/stratification lead to “unequal life chances” of individuals belonging to different classes/layers (Lazić, 2011: 18-53; Lazic and Cvejic, 2011: 809; Lazić and Pešić, 2013: 283). Lazić and Cvejic proceed to suggest that *there is qualitative and not just quantitative difference between* a) “the *political-economic monopoly* of the former communist nomenklatura”, on the one hand, and “*interlocked positions of economic and political dominance* of the same group”, on the other (Lazic and Cvejic, 2011: 809); b) “*mediation of command roles towards the workers*” on the basis of “derived (delegated) command authorities” from the ruling nomenklatura affiliates, on the one hand, and “*performance of professional (expert) roles*” on the basis of “*autonomy*” of control over “*cultural resources* (formally crystallized in the form of university education)” or over “*organizational resources*” in the form of “*transferred managerial authorities in state and private firms*”, on the other (Lazic and Cvejic, 2011: 813); c) “*marginal*” position of “*small entrepreneurs... outside the dominant class relations*” of “*command regulation*” within “Yugoslav (quasi) market socialism (Lazic and Cvejic: 2011: 810; Lazić and Pešić, 2013: 299) and their intra systemic position after the enactment of the first Law on transformation of social capital in 1989.

These theoretical premises and empirical emphases Lazić, Cvejic and Pešić operationalised by constructing and empirical testing *7 class respondents' classification model* (reducible to 5 classes) in previous articles and monographs (Lazic, 2000; Lazić, 2011; Lazić and Cvejic, 2004; Lazić and Cvejic, 2007; Lazić and Pešić, 2012): Seven classes contain: 1. Ruling class (political elite, high managers and big industrial and agricultural entrepreneurs), 2. Lower managers and middle and small entrepreneurs, 3. Highly educated specialists, 4. Clerks and technicians with middle education 5. Qualified workers, 6. Unqualified workers 7. Small family farmers. This 7 class model Lazić, Cvejic and Pešić sometimes reduce to the 5 class model (as copied in Table 1, Economic liberalism/ redistributive statism A, column 1 in this paper).

During period of “debloked” transformation, old and new “political and economic elites” according to Lazić, Cvejic and Pešić attempt to stabilize and legitimate their private ownership gains through legal sanctioning of “*new*” *capitalist norms and rules* regulating social action and dissemination of “*new*” capitalist values needed for smooth reproduction and legitimating of accumulation of capital. “New capitalist order” Lazić and younger colleagues define by qualitative separation between social sub-

systems of pluralist “political” and “market economy” competition (Lazić and Cvejić, 2011: 809). In third transformation period “new” capitalist institutional order encounters deeply entrenched “old” socialist values interiorized by significant part of population, including parts of the middle class (Lazić, 2011; Lazić, Cvejić, 2011: 813; Lazić and Pešić, 2013: 288).

Lazić, Cvejić and Pešić focused their monitoring of value - normative dissonance among basic classes in Serbia on the observation of changes in the degree of normative-value dissonance among affiliates of the middle class, since they *consider the middle class to be the main mediator of value orientations or social-integrative consciousness from the top of the social hierarchy toward its bottom*, ensuring thus the establishment and reproduction of the supposedly “new” capitalist social order (Lazić, Cvejić, 2011:808; Lazić and Pešić, 2013:284). *Systemic-stabilizing role of the “middle class” is to “propagate liberal value orientations, and thereby to secure the continuity of capitalist transformation”* (Lazić, Cvejić, 2011: 808-9), or “normalization’ of capitalist system of socio-economic relationships”, through “transfer of liberal values toward the lower parts of social ladder” (Lazić and Pešić, 2013: 301).

The brief summary of the basic underlying *alternative theoretical and methodological hypotheses and practical political value orientations preferences and choices* which this author made in the course of critical analysis of the adequacy and validity of economic-liberalism or pro-capitalism value orientations measuring instrument construction and implementation by Lazić, Pešić and Cvejić can be resumed as follows:

1. In former societies of the so called really existing socialism in late 1980’s there *did not happen the “establishment of a new capitalist order”*. *In these societies happened only the finalization of the formal legal restoration of the old capitalist order which was never fully eliminated* in societies of the so called really existing socialism due to two factors: a) strong remains of class division of labor of potentially universal human praxis into the planning and commending work tasks monopolized by the minority and alienated and alienating (Marx, 1845/1932) manual and repetitive executing work tasks reserved for and imposed onto the dispossessed, exploited and oppressed majority; b) market mediated profit oriented economic reforms soon after the exhaustion of extensive methods of state capitalist speeded up industrialization and urbanization of predominantly agrarian societies politically organized into semi-colonized states on the semi-periphery of the European and world system of capitalist economy (Wallerstin, 1974/2011; Vratusa, 2012a: 96-104). Within this research paradigm and value orientation, *socialism* is understood and practically pursued as *only potentially qualitatively different societal reproduction mode*, the future realization of which is conditioned by the overcoming of class divided, alienated and alienating labor.

2. *Conditions for the formation of both the upper class and the middle class did not “substantially change”, so that the structure and composition of these groups has not been “significantly changed” in the end of 1980’s* – small bourgeois property as basis of “snail slow” accumulation of big capital was encouraged at the least quarter of the century earlier, by the

enactment of the clause 22 of the *SFRY 1963 Constitution*, which legalized the hiring of the labor power of other people. The role of the class in the reproduction of a specific system of societal reproduction does not determine class position of respective class, but it is derived from the monopoly position of the respective class in class division of labor legally defined as monopoly ownership relation toward main means of production, management and communication. This inversion between class role and class position explains why Lazić, Cvejić and Pešić gave priority to quantitative and external factors of systemic transformation and reveals that their seven class classification model cited above, is inspired by the choice of a combination of neo-Weberian conflict and relational class variant and neo-Durkheimian and neo-Parsonian, consensual and gradualist variant of the positivist functionalist (Vratuša: 1995c; 2006) social inequality and hierarchical structuration research and policy paradigm. Their model, namely, differs from the neo-Weberian Goldthorp's classification models (Goldthorpe, 1987; 1992) only by explicit mentioning and attempt at empirical research of the class of big private entrepreneurs within the upper class. Their neo-Weberian conflict variant of the positivist functionalist social hierarchical structuration research paradigm, slides into the neo-Parsonian (Parsons, 1977) consensual and strata gradualist variant of the same paradigm when they insist on the necessity of value – norm consonance especially among the affiliates of the middle class layers or strata (Vratuša, 2013). Perceiving less educated “lower social strata” as prone primarily to be “mobilized for change by members of social groups seeking to impose their own dominant social position” (Lazić and Cvejić, 2011:280) and expressing their concern about their propensity for “undemocratic mobilisation” (Lazić and Pešić, 2013:298), three authors demonstrate that the common theoretical denominator of both consensual gradualist and conflict relational versions of the positivist-functional social inequality and hierarchy research paradigm, presents unhistorical interpretation of class division of labor as eternal hierarchical distribution of work functions in a specialized interdependent technical division of labor on those who perform functionally unequally important roles of “thinking” and “acting” (Kingsley and Moore, 1945). Paradoxically, Lazić, Cvejić and Pešić in the end provide themselves the empirical evidence for the claim of this author that there just happened the intrinsic transformation, driven by homegrown interests of one part of the local nomenclature ruling class of group owners of state and social ownership and of one part of the “old” small bourgeoisie (peasants and artisans working themselves and their family members with the means of production in their possession) who became capitalist private owners and employers of wage laborers, into comprador bourgeoisie (Vratuša, 1983; Vratuša, 2010; Antonić, 2012) subservient to interests of profit accumulation of locally absent world ruling class of financial oligarchy creditors militarily organized into NATO. The main recruiting pool of the compradore bourgeoisie, “new” small bourgeoisie of highly educated intellectuals and professionals who possess in personal private ownership socially recognized professional knowledge in the form of university diploma, existed throughout the period of the so called really existing socialism and gave

major contribution to finalization of formal legal restoration of capitalism back from the most socialized version of state capitalism in the class pre-history of humanity so far (Vratuša, 2013:46-63).

3. The “middle class”, primarily its highly educated small bourgeois social scientists part, have the possibility not to choose to “propagate liberal value orientations, and thereby to secure the continuity of capitalist transformation”, but on the contrary to put their professional knowledge – power into the service of co-creation of alternative post-capitalist transformation contributing to simultaneous emergence of the new conceptual model of anti capitalist mode of production, as well as of social actor formulating it and realizing it through dialectical synergy of revolutionary, simultaneously individual and collective self and social circumstances transformative theory and practice, overcoming class division of labor (Vratuša, 2012b).

This brief summary of functionalist-positivist social structuration research paradigm and pro-capitalist social development strategy preferences of Lazić, Cvejić and Pešić, on the one hand, and critical –dialectical paradigm and pro-socialist strategy preferences of this author, on the other, will serve as orienting starting standpoint for further demonstration of determining influence these preferences exert on construction and implementation of the value orientations measuring instrument.

DEMONSTRATION OF DEPENDENCE OF DATA, MEASURING INSTRUMENT AND MEASURING TECHNIQUE CHOICE ON THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND PRACTICAL CHOICES OF CRITICIZED AUTHORS AND CRITICIZING AUTHOR

Lazić, Cvejić and Pešić deduced from their just critically analyzed theoretical, methodological and value orientations research preferences one of their hypothesis that *normative-value systemic dissonance may be expected to decrease, as the “new” capitalist institutional normative principles and legitimacy patterns of order reproduction strengthen* (Lazic and Cvejić, 2011: 812; Lazić and Pešić, 2013: 285).

The empirical base for the testing of their hypotheses on trends in normative-value dissonance in three above mentioned periods of social relations’ transformation were data collected during three survey observations: 1) survey conducted in 1989/1990 within the *Changes of Class Structure and Mobility in Yugoslavia* research project, on a nationally representative combined quota sub-sample for Serbia numbering 3,660 respondents (Lazić, 1994); 2) survey conducted in 2003 within the *South-East European Social Survey Project (SEESSP)* on a nationally representative sub-sample for Serbia numbering 2,997 respondents (Simkus, 2007); and 3) survey conducted in 2012 within the ISIFF research project *Challenges of the New Social Integration in Serbia: concepts and Actors*, on a multi-step sample for Serbia numbering 2.557 respondents (Lazic and Cvejić, 2011: 810-813).

In both 1998 and 2003 surveys the categorization of respondents into classes ‘dominance’ approach was used (cf. Erikson, 1984; Erikson and Goldthorpe, 1992, 28–47), which means that unemployed and inactive members of households were assigned class positions of their spouses or parents, or, in the case of pensioned or temporarily unemployed singles, their previous class positions (Lazić, Cvejić, 2011: 813). After conducting preliminary statistical analysis of 2012 survey data, however, Lazić and his younger colleagues decided to choose smaller sample of 1.464 economically active respondents from which they excluded retired respondents and other economically inactive respondents. Authors explained this decision by the fact that their preliminary analysis of entire sample revealed that retirement status significantly influences economic position of respective respondents and their value orientations, changing thus the class determinants of core categories measured in research (Lazić, Pešić, 2013: 288). We will soon see that this is not the only *methodological decision which influences the findings by excluding from their calculations* the responses of more than a half of respondents from the original sample, who due to their permanently low or conjecturally lowering economic status and social interests derived from such material position, tend to opt for values which authors dubbed as characteristic of “old” socialist mode of societal reproduction and normative order, *contrary to their theoretically expected and practically desired decrease in the systemic normative-value dissonance* in both political and economic subsystem with all social groups in general and middle class in particular at the time of strengthening of the new normative order (Lazić and Cvejić, 2011: 819; Lazić and Pešić, 2013: 285).

For the purposes of empirically monitoring trends in systemic normative-value dissonance between the allegedly “new” capitalist institutional order and inherited “old” socialist values among population of Serbia in general and among members of the middle class in particular, Lazić, Cvejić and Pešić constructed two ideal-typical pairs of value orientations: political liberalism vs. authoritarian collectivism within the sphere of political relations and market liberalism vs. redistributive statism within the sphere of economic relations. They constructed indicators for these pairs of opposed value orientations out of several statements measured with the Likert type scale, arranged in a way that a higher score expresses a more liberal attitude. In order to enable comparison of differences in the distribution of respondents’ responses on these scales in three periods of observation of social transformation processes and accompanying value changes, they gave priority to “only four questionnaire items”, two for each of the two value orientations from the 1989 survey, which were repeated in 2003 and 2012 surveys: for the political liberalism value orientations, (i) complete freedom of speech today leads to disorganization of society (ii) in the last instance, judiciary must serve the authorities; for the market liberalism value orientations, (iii) the interest of the collectivity is more important than the interest of the individuals (iv) the less government intervenes in economy the better is for Serbia (Lazić, Cvejić, 2011: 821; Lazić, Pešić, 2013: 288).

In this paper, due to space limitation, we will concentrate just on the

reexamination of the validity of the last mentioned item (iv) on the desirability of state intervention in economy to be used as the measuring instrument of the forward oriented and in that sense “progressive“ value orientations of respondents toward the emerging allegedly “new” capitalist normative order, or the backward looking and in that sense “retrograde” value orientations of respondents toward the past “old” real socialist normative order, understood as *“mutually conflicting” value orientations dominant in “two fundamentally different institutional-normative orders, socialism and capitalism“* (Lazic and Cvejic, 2011: 814; Lazić and Pešić, 2013: 288)

The claim that different degrees of acceptance/rejection of the item concerning the desirability of regulatory role of the state in the economy express value orientations of respondents towards two qualitatively different normative-institutional orders, capitalism and socialism, overlooks the historical fact of the existence of cyclical systemic worldwide accumulation of capital crisis, which periodically manifests itself in the form of the “surplus” goods and services that cannot be sold, as well as in “surplus” productive capacity and labor power which cannot be employed with profit. At the height of depression, ideological small bourgeois representatives of the ruling class of the “strong” national states within the center of the world system of capitalist economy (Wallerstein, I. (1974/2011), advocate together with Maynard Keynes (1936/2002) the abandonment of the regulatory mechanism proposed by Adam Smith – the invisible hand of the market competition (Smith, 1776/2007) in favor of the very visible centralized state intervention into the economic flows. Neo-Keynesians are seeking to restore the payment capable demand through the investment of public funds in infrastructure building, nationalized industry and conducting of re/colonization wars. Common to both is an attempt to preserve the capitalist relations of accumulation of capital in world proportions, which explains active participation of governments of countries typical for both varieties of capitalism within the same military organization (NATO). Neo-Smithean “shock therapy” (Klein, 2007) variety of capitalism only more obviously contributes to “destruction of society”. The neo-Keynesian welfare state variety of capitalism and other “third ways” between accumulation of private profit and development of human capacities of each individual as condition of such development for all, like the attempt to develop “entrepreneurial society” and ward of the intrinsic tendency of concentration and centralization of capital by legal protection of collective forms of ownership from local to national level, cannot be counted on to “reconstitute” society (Bolčić, 2013) previously destroyed through private profit aim of production, since all varieties of capitalism leave the destructive exploitative and oppressive internal contradictions of this production mode intact. Violent imperialist conquering of control of the territory, raw materials, cheaper labor power and market outlets of the “weaker” states in the periphery and semi-periphery of the world system of capitalist economy, ideological representatives of the ruling class in countries of all varieties of capitalism are misrepresenting as the result of conflicts between different ethnic or race groups oriented toward different cultural or civilization values (Huntington, 1993; Vratuša, 1995a), instead as the

main tool of “statist” violent imposition of capitalist private ownership relations to all collectivistic forms of relations between people concerning the conditions and means of their life reproduction since the protracted XVIs century (Vratuša, 1995b: 115-154) .

CURIOUS FINDINGS OBTAINED THROUGH APPLICATION OF INADEQUATE MEASURING INSTRUMENT AND INADEQUATE MEASURING TECHNIQUE FOR MEASURING PRO-CAPITALIST AND PRO-SOCIALIST VALUE ORIENTATION AND PROPOSAL OF ALTERNATIVE MEASURING TECHNIQUE

Curious findings of Lazić and Pešić that the working class respondents became in 2012 the most market liberally or pro-capitalist oriented class in Serbia (Lazić and Pešić, 2013:292, Table 3, see here below Table 1, *Economic liberalism/ redistributive statism A*, column 4), substantiates the need to re-examine adequacy of the statement on desirability of state intervention in economy as an indicator and measuring instrument of pro-capitalist or pro-socialist value orientations.

<i>Table 1. Economic liberalism/ redistributive statism A</i>		
Statement: the less government intervenes in economy the better is for Serbia		
Measuring technique: - average score of respondents on the Likert type scale where 5 designates complete acceptance and 1 complete rejection of the respective statement		
column 1	column 2	column 3
Class	1989	2003
upper class	3,66	3,02
middle class	3,47	2,87
intermediary class	2,81	3,00
working class	2,51	3,01
Farmers	2,82	3,08
Total	2,89	2,99

The finding of Lazić and Pešić on the most developed economic liberalism value orientations among respondents workers is unexpected not only from the neo-Marxist theoretical and pro-socialist political standpoint of this author, but also from the combination of neo-Weberian and neo-Durkheimian theoretical and pro-capitalist political standpoint of Lazić, Cvejić and Pešić. It is namely hard to convincingly explain these findings as the

result of theoretically expected and practically wished for “spreading” of liberal and economic pro-capitalist values down the social ladder from the upper and the middle class beyond the theoretical middle point 3 on the 5 point measuring scale for the first time in 2012 after the 1989 historical turning point, when at the same time respondents belonging to the upper and middle class who should transfer liberalism in favor of state intervention into economic flows (Lazić and Pešić, 2013: 292-293, 299-300).

At this point one more factor should be pointed out which might have inflated findings on the market liberalism orientation of respondents workers and deflated findings on the distributive statism orientation of middle class respondents, especially of highly educated professionals, theoretically presented and practically encouraged by Lazić, Cvejić and Pešić as the main social disseminator of pro-capitalist values. Even though the authors claim that they chose the item on desirability of state intervention in the economy because it was repeated in all three surveys (Lazić, Pešić, 2013: 288), they fail to mention in this text that there have been important changes made to this survey item and measuring instrument between different surveys: 1) change in the formulation of the statement itself (in the 1989 respondents expressed their disagreement with the oppositely formulated statement that “the government should have more influence in economy today”; 2) the transfer of the answer modality “strongly disagree” and “disagree” from the first two places in the questionnaire to the fourth and fifth place in the 2003 survey. The most problematic change is 3) the introduction of the sixth answer modality (“I do not know”) beside theoretical middle modality (“neither agrees nor disagrees”) that existed in the survey carried out in 1989. Especially the last formulation change in measuring instrument between survey retakes, lowers its capacity for longitudinal comparisons. The findings depend on the choice of the measuring technique for dealing with the newly added “do not know” answer modality.

After several unsuccessful attempts to obtain, from the authors themselves, some explanation of their curious findings in 2012 survey (that respondents workers are the most pro-capitalist liberal market oriented of all respondents according to their average score on the market liberalism -distributive statism scale), this author applied alternative measuring technique – summing up of the relative percentage of partial and complete agreement with the state interventionism statement, simultaneously including a percentage of “do not know” answer modality for each category of respondents in the calculation of the total. The summing up of the relative frequency with which respondents affiliated to a particular social class/layer choose extreme answer modalities (“partially dis/agree” or “strongly dis/agree”), depending on the ordering of answer modalities of the respective survey statement used as indicator and measuring instrument, acknowledges the fact that respondents by choosing the extreme answer modalities undoubtedly demonstrate that they actually have an attitude toward the content of the respective statement.

The decision to keep the percentage of “do not know” answer modality in the calculation of the total sum was based on the observation during the secondary analysis of data that there exists *class specific tendency of respondents affiliated to less educated social classes and especially unqualified workers, to choose “do not know” answer modality more often than their counterparts affiliated to the ruling class and their ideological representatives* in the “middle class”. Exclusion of “do not know” answer modality from calculation, measuring technique chosen but passed over in silence by Lazić, Cvejić and Pešić in their 2011 and 2013 studies, namely, leads to the exclusion of respondents opting for it from the sample, systematically raises the average level of acceptance of liberal market pro-capitalist orientation among workers and contributes to the diminishing of the representativeness of the original sample in favor of disproportional overrepresentation of respondents affiliated to top and the middle part of social hierarchy.

Observation of the sum of the partial and complete agreement with the desirability of state deregulation statement presented in column 3 (with “do not know” answer modality excluded from the calculation) in *Table 2. Economic liberalism/ redistributive statism B*, demonstrates that respondents less qualified workers occupy high, but *not the first rank* among all respondents according to their partial and total agreement with the statement that state should not interfere in the economy (49%), as it is suggested in *Table 1, Economic liberalism distributive statism A*, column 4 for all working class respondents. Even in this reduced sample which excludes “do not know” answer modality, the first rank with the greatest percentage of partial and complete agreement with the undesirability of state interventionism thesis (54%) hold respondents small entrepreneurs, big farmers and lower managers. When we, however compare middle and working classes as wholes, it is *the middle class who is the first ranked (46%)*, leading in front of the working class respondents just by 1 percentage point (column 4 of *Table 2, Economic liberalism/ redistributive statism B*). The finding that even in the distorted sample not containing “do not know” answer modality, respondents workers as a whole, and especially respondents unqualified workers are not the most market liberally oriented class, suggests that there must have happened as well some mistake in presentation of average scores of respondents in *Table 1 Economic liberalism, distributive statism*, column 4.

The difference in partial and complete agreement between “middle class” respondents and respondents workers with state deregulation statement is more convincing – 7 percentage points, 41% and 34% respectively - if the measuring technique including “do not know” answer modality in the calculation is applied (column 9 of *Table 2, Economic liberalism/ redistributive statism B*). Reduction of the sample through the application of the measurement technique which excludes “do not know” answer modality from data analysis, lowers the level of statistical significance of chi square based measures of correlation of ordinal data, like Cramer’s V, which is less affected by the size of the contingency tables and the number of degrees of freedom (*Table 2. Economic liberalism redistributive statism*

B, bottom row), suggesting that the chosen measuring technique which excludes “do not know” answer modality distorts the findings.

Table 2. Economic liberalism/redistributive statism B								
Statement: the less government intervenes in economy the better is for Serbia in 2012 survey								
	answer modality 6 excluded from presentation of responses of economically active respondents affiliated to 7(5) classes in %				answer modality 6 included in presentation of responses of the economically active respondents affiliated to 7(5) classes in %			
Column	1	2	3	4	5	6	7	8
Class	1+2	3	4+5	Rank	1+2	3	4+5	6
Ia +Ib	39	29	32	VII	38	29	31	1
IIa+IIb	26	20	54	I	23	18	48	10
III	28	19	43	IV	34	17	38	12
IIa+IIb+III Subtotal			46				41	
IV	36	22	42	V	29	18	34	19
V	35	21	44	III	28	17	35	20
VI	38	12	49	II	26	8	33	32
V + V I subtotal			45				34	
VII	44	15	40	VI	31	11	28	31
Total	37	20	43	N 1294	23	16	35	19
C's V Apr.sign				.080 .099				

Legend: Answer modalities: 1. Completely disagree; 2. Disagree; 3. ambivalent; 4. Agree; 5. Completely agree; 6. Do not know.

Classes: Ia higher and middle level professional politicians; Ib big and middle entrepreneurs, higher and middle level managers; IIa small and micro entrepreneurs, big farmers; IIb lower managers; III highly educated professionals, liberal arts and highly educated selfemployed; IV middle educated clerks, technicians and self-employed; V more qualified workers; VI less qualified workers; VII small farmers

The answer to the question why Lazić and his younger colleagues decided to “solve” one of the most difficult problems in longitudinal survey researches of treating “do not know” answer modality when it does not exist in the first survey and appears in the subsequent ones, simply by excluding “do not know” answer modality from the calculation and remain silent about it, should be searched for in practical value orientations of these researchers. Distorted findings inflating agreement of “lower classes” with pro-capitalist values, namely, present simultaneously hypothesized a *wished for finding* from the standpoint of the constructors of economic lib-

eralism distributive statism research instrument: acceptance (or at least the acquiescence) of the lower strata of population with pro-capitalist economic liberalism values, enabling stabilization of “new” prevailing capitalist normative institutional order. It seems as if though Lazić and his younger colleague became “*impatient*” to find in collected data corroboration of the wished for finding that market liberalism orientation as measured by average score of all respondents in 2012 *finally passed the theoretical middle point 3* and attained 3,12 (Lazić, Pešić, 294).

Prompted by isomorphic, own value preferences’ oriented “impatience” to demonstrate that social production relations of capital accumulation cannot be so easily “normalized” to make exploited and oppressed working classes more market competition oriented than any other social class, this author proposed above described alternative measurement technique presented in columns 5 to 9 in Table 2, Economic liberalism distributive statism B. The alternative measuring technique helps us conclude that the fact that one fifth of all economically active respondents (19%) chose the sixth answer modality “do not know” in 2012. survey, accompanying another 16% respondents who chose the answer modality “neither agrees nor disagrees”, confirms the interpretation of Lazić and Pešić that there existed at the time of data gathering much confusion concerning the desirability of state interventionism. However, the analysis of relative frequencies with which respondents affiliated to different social classes/layers explicitly agreed and strongly agreed with the statement that less government intervention is better for the economy, presented in the column five of the Table 2. Economic liberalism distributive statism b, corroborates only the finding of Lazić and Pešić that respondents affiliated to the upper class in 2012 realized below average score on the economic liberalism scale (32% - 43% without “do not know” answer modality and 31% - 35% with it). Alternative measuring technique, however, intensively calls into question curious finding that respondents workers realized the highest above average score on this scale (3,27). Respondents workers as a whole, both more and less qualified, according to our measuring technique expressed one percentage point less frequently than average (34-35). The explanation for the under average agreement expressed by respondents affiliated to the top and the bottom of the social hierarchy with the statement suggesting less state intervention in economy, should be searched for in their common interest in strong state intervention, but with completely opposite goals in mind. Respondents workers together with respondents impoverished and aging small farmers, increasingly demand state intervention in order to survive, as layoffs, low wages or no wages at all for the work done, accompanied by a flooding of domestic market with imported goods and food, pushes them to the poverty level. The state, however, does not intervene in favor of impoverished population at the bottom of the social hierarchy. On the contrary, it serves the interests of domestic clients of the financial transnational capital. The local compradore bourgeoisie and global ruling transnational corporative and banking oligarchy ruling class needs the strong state ideological and physical apparatus to impose “liberal reforms” - from completion of the plundering privatization of all forms of collective

ownership, state deregulation of domestic and foreign trade, reduction of social, health and unemployment protection, to increasing taxation of the poor and lowering the taxation of the rich, limitation and elimination of elementary rights to trade union organization, collective bargaining and strike, lowering wages and pensions - onto the exploited and oppressed classes in Serbia, former Yugoslav republics, former societies of real socialism, people's democracies in former colonies and semi colonies as well as in former welfare states in societies of real capitalism.

Our secondary analysis of survey data reveals that in 2012 it were respondents private entrepreneurs, big farmers and lower managers, who expressed the highest above average percent of agreement with the reduction of statist interventionism (54-43% or 48-35), followed by the highly educated professionals and self-employed in the table including "do not know" answer modality in above average market liberal orientation (38-35%) (Table 1, Economic liberalism/ redistributive statismB, column 8). The most plausible explanation for the "return" of enthusiasm for economic liberalism and state deregulation in 2012 among respondents affiliated to the most "entrepreneurially" oriented parts of the "middle" strata alias old and new small bourgeoisie, resides in the fact that respondents affiliated to this strata tend to equate state interventionism with the taxation of their income realized in gray economy. On the other hand, the explanation of the finding of both Lazic and Cvejic (2011: 815) and Lazić and Pešić (2013: 299) that professionals more often than small entrepreneurs and lower managers supported the views of redistributive statism, can be explained by the fact that the professional layer of the ruling class in crisis time of shrinking industrial activity and great increase in unemployment, expects from the state interventionism the steady and above average paid job mostly in the public sector. In spite of this interest in state regulation, our finding that in 2012 it were precisely respondents members of all layers of the middle class, and not the respondents workers, who attained the highest score on the same scale, suggests simultaneously the conclusion that *highly educated professionals in Serbia still present the important social recruitment pool for the articulation and carrying out of neo-Smithean economic policy* in the interest of the local and global capital.

All these findings confirm not only the doubts about the adequacy of data presented in the fourth columns of the Table 1, Economic liberalism/ redistributive statism A. These findings strengthen above all the suspicions concerning the validity and adequacy of the item on state intervention in economy to be the measuring instrument of pro-capitalist or pro-socialist value orientations. Already the secondary analysis of 1989/90 data set (Vratuša, 1995d) revealed that in 1989 only respondents Croat directors or managers articulated a consistent neoliberal concept of market regulation of economic flows, judging by their greatest above average complete and partial disagreement with the statement that government should have greater role in the economy. In other federal units directors in 1989/1990 survey have expressed above average agreement with this neo-Keynesian statement. This finding suggests that affiliates of technocratic fraction of the ruling class of collective or group owners of social ownership, felt

not strong enough to secure capital accumulation without the protective measure of their “own” national state bureaucratic fraction of main means of production group owners in each Federal administrative unit to protect domestic market, and to expand into foreign markets (ibid: 488-489, Table 1, column VI; 510-511, Appendix Table 2). A survey among managers in the center of the world capitalist economic system would probably corroborate the thesis that the popularity of state interventionism in economy rises whenever sharpens the cyclical recession crisis caused by the intrinsic system contradictions between the potentially unlimited possibilities of development of social productive forces of labor, on the one hand, and the narrow economic production function motive – private profit, which systemically reproduces limited payment capable demand for produced merchandises.

PROPOSAL OF AN ALTERNATIVE MEASURING INSTRUMENT

It is indicative that even though Lazić and his younger colleagues claim that they chose statism item because it was one of the only two items that were repeated in all three surveys relevant for measuring pro-socialist or pro-capitalist value orientations of respondents in the economic sub-system, they fail to mention in cited studies two more important facts. First, they avoided to mention in the first part of their studies the fact of which they were fully aware since they revealed it in the second part of their studies, that there existed another item in the questionnaire that could have been chosen for measuring instrument of pro-capitalist value orientation, which was *repeated in the same basic content formulation in all three surveys*. Observance of this elementary methodological rule for the periodical survey retakes necessary for securing longitudinal comparisons, makes this alternative item a *more reliable indicator and measuring instrument of pro-capitalist or pro-socialist value orientations of respondents*. The formulation of that item is: *“Private ownership will always be the basis of progress”*. The key concept used in this formulation refers to the fundamental characteristic of the worldwide dominant capitalist production relationship – private ownership as the legal expression of the class division of labor into managing and executing work functions exclusively performed by affiliates of antagonistic classes. Connotation of the key concepts used in the formulation of the alternative item, makes this item as well *more valid indicator and measurement of pro-capitalist or pro-socialist value orientations*, at least from the stand point of research paradigm of this author that gives primacy to relations of production instead to the relations of exchange in the definition of capitalist mode of production. Theoretical conceptualization of the mode of societal reproduction which accentuates relations of exchange (market regulation) instead of relations of production (place in class division of labor based in big capitalist private ownership), indicates even *without any sophisticated statistical factor analysis that statement on private ownership concerns “basic” characteristics of capi-*

talist societal reproduction mode, while state interventionism concerns the "secondary" characteristics (Lazić and Pešić, 2013: 301-302).

Could the reluctance of Lazić, Cvejić and Pešić to use from the start the statement on progressiveness of private ownership as more adequate measuring instrument of value orientations towards qualitatively different modes of production than the statement on desirability of state intervention in economy, present a part and parcel of a wider tendency among middle class alias highly educated small-bourgeois professionals: *tendency to avoid the critical research of privatization* as the process of radical restructuring of antagonistic ownership relationships and the key social class content of the "post-socialist transformation" (Vratuša, V. 2005)? Veselin Vukotić, one of the domestic propagators of the functionalist-positivist social hierarchy research paradigm and neo-Smithian market regulatory mechanisms of economic flows in Serbia, quite frankly revealed the class interest behind this avoidance: "Having in mind the revolutionary character of the changes which brings about the change of ownership, especially in the dominant way of thinking and ideological representations, the public presentation of attitudes at the least in the beginning, must not have been irritating" (Vukotić: 1993: 79). Lazić and Cvejić almost two decades later do tackle the "irritating" subject of ownership transformation, after first tackling the less irritating, but also less relevant subject of market vs state regulation of economic flows for the study of inter-systemic differences between capitalist and socialist modes of societal reproduction. In their 2011 study they just express their concern "that changes in Serbia have not yet taken a sufficiently firm hold for the self-reproduction of the new social form" (Lazić and Cvejić, 2011: 809), having in mind mostly undeveloped market institutions and that "support for the redistributive role of the state before a thorough structural economic transformation is complete is more likely to aggravate than to assist the economic and social development of the country" (Lazić, Cvejić, 2011: 819), ignoring data on the industrial production growth rates which reveal that these rates were higher in the period of "blocked" transformation than in the period of "debloked" transformation and that all the way up to 2012 industrial growth rates did not attain the level realized two years before the NATO bombardment (Vratuša, 2012: 241). Another reason why Lazić and his colleagues did not choose from the start to analyse and publish the findings on responses of respondents to the item concerning attitudes toward private ownership could be the fact that it is hard or even impossible to advocate private ownership, by definition comprising of exclusion of non-proprietors, in universalistic terms as benefiting all society members.

The findings based on the use of the item on private ownership as indicator of and measuring instrument for the pro-capitalist or anti-capitalist value orientations presented in Table 3. Pro-capitalism vs anti-capitalism in columns 3, 5 and 10, unambiguously confirm the expectations derived from the perspective of the critical new materialistic and dialectical social hierarchy research paradigm summarized in the second section of this paper (Vratuša, 1995c; 2006) that the affiliates of the upper layers of the ruling class accept private ownership as the basic value of capitalist system

with the greatest above-average frequency, while the affiliates of the lower layers of the exploited and oppressed class accept the same value with the greatest under-average frequency in all three observed periods.

Table 3. *pro-capitalism vs anti-capitalism*

Statement: Private ownership will always be the basis of progress

Measuring technique:

- summing up the percentages of partial and complete dis/agreement with respective statement

	Originally existed 5 answer modalities				answer modality 6 included in presentation of responses of the entire sample of respondents					answer modality 6 included in presentation of responses of the active respondents			
	1989				2003					2012			
column	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Class	1+2	3	4+5	Rank	5+4	3	2+1	6	Rank	1+2	3	4+5	6
Ia	59	7	33	X	0	0	0	0		0	0	0....	0
Ib	31	7	62	II	63	5	28	5	II	20	26	51	3
Ia +Ib	44	7	49										
IIa	10	9	81	I	82	0	18	0	I	18	27	47	8
IIb	41	9	50	VIII	55	20	20	5	III	22	28	29	8
III	34	9	59	III	53	24	21	2	IV	35	23	31	11
IIa+IIb+III	33	9	60		58	21	19	2		33	25	32	10
IV	32	16	52	VI,VII	44	23	28	4	V	24	24	32	19
V	32	16	52	VI,VII	41	20	33	6	VI,VII	33	19	25	18
VI	33	30	37	IX	37	23	33	7	IX	28	20	23	29
V+VI	32	20	48		40	21	33	6		31	24	24	21
VII	14	27	59	IV	40	22	26	12	VIII	23	23	22	32
VIII	24	17	58	V	41	26	28	5	VI,VII				
Total	28	19	53	N 2963	44	22	29	5	N 1592	29	24	29	18
C's V Appr.sig.				.157 .000					.153 .000				

Legend: answer modalities: 1. Completely disagree; 2. Disagree; 3. ambivalent; 4. Agree; 5. Completely agree; 6. Do not know.

classes: Ia higher and middle level professional politicians; Ib big and middle entrepreneurs, higher and middle level managers; IIa small and micro entrepreneurs, big farmers; IIb lower managers; III highly educated professionals, liberal arts and highly educated self-employed; IV middle educated clerks, technicians and self-employed; V more qualified workers; VI less qualified workers; VII small farmers VIII unemployed

Before a further discussion of findings presented in Table 3. Pro-capitalism/anti-capitalism, it must be pointed out again that *direct com-*

parison of results expressed in relative frequencies of diss/agreement with statement on progressiveness of private property is *not possible* due to introduction of the sixth answer modality (do not know) in 2003 and 2012 surveys and exchange of places of agreement-disagreement answer modalities in 2003. Another serious limitation to comparison of pro-capitalist and pro-socialist orientation of main social classes in Serbia presents the availability of the representative sub sample of respondent higher and middle level *professional politicians* only for the 1989 survey. Let us therefore just point out here the finding from 1989 survey that just these respondents, affiliated to the politocratic fraction of the ruling class, expressed in 1989 *under average* agreement with progressiveness of private ownership (33%, 4 percentage points less than even less qualified workers who otherwise tend to have the greatest under average results on this survey item), bringing thus down the total average of the respondents affiliated to the ruling class agreement with progressiveness of private property four percentage points below the average for entire sample (49%, see *Table 3. pro-capitalism/ anti-capitalism*, 2012 column 3). This expression of significantly lower acceptance of the statement on progressiveness of private ownership by respondents politicians than the respondents “technocrats” and “entrepreneurs” of the domestic ruling class in 1989, can be explained not only by the interest of this fraction of the ruling class to retain control of main production means, infrastructure and banking system as the basis for transformation of political power into economic power and personal enrichment through control of the process of privatization of social property, but also for mobilization of domestic resources for national accumulation of capital. This finding about significant differences among respondents affiliated to the ruling class in 1989 in their attitude toward statement on progressiveness of private property, corroborates the theses of this author that Lazić and his younger colleagues tend to overemphasize the quantitative difference between a) “the *political-economic monopoly* of the former communist nomenklatura”, on the one hand, and “*interlocked positions of economic and political dominance* of the same group”, on the other (Lazic and Cvejic, 2011: 809).

The above mentioned secondary analysis of 1989/90 survey data set enables us as well to understand why „the middle class” played the key role *in toppling* the socialist regimes in Central and East European states, and was also the predominant source for the *recruitment of the old-new ruling class* that led the process of post-socialist transformation in these countries”, according to the findings of Glassman (1997), Longworth (1997), Szeleny and Szeleny (1995) to whom refer Lazic and Cvejic (2011: 808) and Lazić and Pešić (2013: 285) in their studies. The findings of this analysis suggest that the key domestic factor behind the process of privatisation of social and state ownership in former societies of real socialism was the interest of the technocratic fraction of the nomenklatura class of group owners of the main production means to *obtain in private ownership more secure mechanism of self-reproduction* in the privileged positions and roles in class division of labor, than the prevailing mechanism of nomination to ruling positions in the economic, political and cultural institutions by the

upper layer of the „bureaucratic“ fraction of the domestic ruling class of group owners of main production means (Vratuša, 1993: 53-68).

Findings presented in columns 4, 9 and 14 on the rank of respondents affiliated to 7-5 classes in Table 3. Pro-capitalism/anti-capitalism, call into question as well the thesis of Lazić and his younger colleagues that small entrepreneurs alias “old” small bourgeoisie, were in 1989 class on the margins and “outside” of the allegedly still dominant socialist normative institutional order, less inclined to support liberal values, not only in the political but also in the economic sphere (Lazić and Cvejić, 2011: 819; Lazić and Pešić, 299). Respondents small and micro entrepreneurs, namely, proved to be the first ranked supporters of the basic pro-capitalist value orientation in 1989 and 2003, before the second ranked entrepreneurial and managerial fraction of the ruling class. Only in 2012 survey, respondents small entrepreneurs less often than respondents big and middle entrepreneurs and top and middle managers accepted the private ownership statement and for the first time only relative majority of these respondents agreed with the progressiveness of private ownership.

The comparison of the frequency of strong and partial agreement with the statement on private ownership in 1989 and 2012 reveals sharp *average fall of belief in private ownership as the basis of progress among respondents affiliated to all social classes* (from absolute majority in 1989 (53%) to just 29% in 2012 (see columns 4 and 14 in Table 3. Pro-communism vs pro-capitalism. The invention of Lazić and his younger colleagues to eliminate the “do not know” answer modality from the calculation of the pro-capitalist economic liberalism value orientation, brings the average agreement with private ownership statement up to 35% in 2012, but does not reverse the falling trend, contrary to hypothesized and wished for research findings on “spreading” of liberal and economic pro-capitalist values down the social ladder from the upper and the middle class beyond the theoretical middle point 3 on the 5 point measuring scale.

The fall in agreement with the progressiveness of private ownership is the least expressed among the *top and middle level managers and big and middle entrepreneurs*. Mentioned elimination of the “do not know” answer modality from calculation of the average score and access to a subsample containing 205 respondents affiliated to “economic elite” controlling economic resources, contributed to the finding of Jelena Pešić (2014 in Lazić, 179) that in 2003, period of stronger penetration and consolidation of capitalist social relations, 75% of these respondent expressed partial and complete acceptance of the private ownership statement. This would mean an increase of 13 percentage points in comparison to such responses of respondents higher and middle level managers or “technocratic fraction” of the ruling class in 1989 period of socialism in crisis, when there existed only 5 answer modalities. Including the sixth answer modality in the calculation of the average on the basis of data made available to participants of the project “Challenges of new social integration in Serbia” 2012, eliminates this apparent increase. In the period of severe depression in 2012, differences in the findings on decreased agreement with the attitude of respondents controlling main means of production toward progres-

siveness of private ownership are the smallest - just three percentage points – irrespective which measuring technique is used (exclusion or inclusion of the sixth answer modality).

The explanation for the decline in pro-capitalist value orientations even among the respondents affiliates of the domestic ruling class in 2012 survey, should be searched for in the fact that the survey samples did not really include the typical members of the top layer of the domestic compradore bourgeoisie and its “strategic partners” or order givers within the domestically absent world ruling class. The decreased frequency with which the top of the ruling class respondents expressed their preference for private ownership should be understood as well in the context of the selective “fight against corruption” and prosecution of several wealthiest managers and big entrepreneurs.

The comparison of data presented in columns 4, 9 and 14 in the Table 3, Pro-capitalism/ anti-capitalism, reveals that the greatest fall in the rank of respondents affiliated to particular classes according to the relative frequency of partial and complete agreement with the private ownership statement, happened among respondents unemployed, small farmers, and highly educated new small bourgeois respondents. Since 1989, they are becoming increasingly skeptical about the possibility to improve their relative positions in social hierarchy through private entrepreneurship and/or stable employment in private sector. The drastic disappearance of private ownership pro-capitalist value orientations among respondents small farmers in 2003 and 2012 survey, should be understood in the context of speeded up differentiation among the farmers, opening up of domestic market to imported goods and sinking of the great number of old farmer households on the verge of poverty on the one hand, and appearance of big capitalist farmers or “latifundists” (Šljukić, 2004:277) on the other.

Decreased support for private ownership among highly educated professionals and self-employed, however, never went below the level of agreement with the private ownership statement of respondents affiliated to the working class. The difference between preferences of respondents belonging to the managerial and private entrepreneurial top layers of the ruling class and workers, steadily increased from 61:48=1.27 in 1989, over 62:48=1.57 in 2003 to 51:24=2.12 in 2012. Insistence of Lazić and his younger colleagues on the calculation of the average score on the five point scale and elimination of the sixth “do not know” answer modality, blurs this rising gap between the attitude toward privatization of the top of the social hierarchy and its bottom. It also blurs the fact that *the “middle class”, alias “old” and “new” small bourgeoisie, presents just the lower fraction of the local comprador bourgeoisie within state capitalism in the re-colonized periphery of the world capitalist economic system* (Vratuša, 2010).

Only among respondents clerks steadily rose the “spirit of capitalism” – their rank according to the acceptance of private ownership statement rose from the VIth and VIIth place, shared with respondents more qualified workers in 1998, to high third rank in 2012, held by highly educated professionals in 1989 and lower managers in 2003, suggesting that

society in Serbia is ever deeper *divided in just two classes* and not in seven or five.

Let us point out at this point of argumentation that Lazić, Cvejić and Pešić formulated their hypotheses and findings concerning the expectations of normative-value dissonance reduction in the period of “deblocked” transformation, under the strong influence of the fact that the period of “deblocked post-socialist transformation” went itself through two sub-periods: a) the sub-period of just apparent or virtual economic growth from 2003 to 2007 (due to the change in calculation of the basic macro-economic indicator from gross social product to gross national income, Kovačević, 2014), and b) the sub-period of the depression and systemic crisis of accumulation of capital. Their choice of the neo-weberian conflict and relational class variant of the positivist-functionalist social hierarchy research paradigm and the value orientations standpoint of the conservation or at the best reform of capitalist social relations (Vratuša, 1995c; Vratuša, 2012b: 234-261), prevented Lazić, Cvejić and Pešić to realize from the start that *intrinsic contradictions of capitalist mode of production would sooner or later falsify predictions and uncritical belief in the “trickledown effect” of economic growth stimulated by market competition* and from the chosen research paradigm and standpoint deduced expectations that further consolidation of market economy, accompanied by economic growth, improvement in economic position of broader social strata including lower layers of population and strengthening of the legitimization basis of private ownership, would lead to strengthening of the support to liberal values also among lower social strata (Lazić and Cvejić, 2011: 815; Lazić and Pešić, 2013: 296/297).

Lazić and Cvejić in their 2011 study, still declined to interpret their finding on the high support of the middle class respondents to state intervention in economy in 2003 as the sign that affiliates of this class in Serbia “value-wise ‘geared’ to support the latest regulatory turn in the capitalist economy” (Lazić and Cvejić, 2013:819). They rather offered *the trans-systemic explanatory thesis* according to which the prevalent support for the redistributive role of the state detected in the 2003 survey among the affiliates of the middle class and all other social groups in Serbia, stems from the fact that “throughout its history, Serbia has never built a market economy and the state regulatory role in it always prevailed” (Ibid) . Lazić and Cvejić deduced from this *trans-historic continuity thesis* that such social and historic context “could be expected to support the conservation of existing relations, rather than the establishment of new ones” (ibid). Lazić and Cvejić failed to deduce from the trans-historic continuity thesis that the real-socialist “normative-institutional order” was not and could not be either fully fledged “new mode of production” from 1917 to 1989, or fully fledged “old mode of production” since 1989, qualitatively different from and independent from the surrounding dominant capitalist mode of production.

Lazić and Pešić in their 2013 study shifted even more the accent of their interpretation of the predominance of statist-redistributive value orientations among respondents in 2012 survey, away from the original

theses on inter-systemic transformation from “real-socialism” to “capitalism” and away from the modified thesis on historically inherited obstacles to gradual diminishment of retrograde inter-systemic dissonance between the new (capitalist) norms and old (real-socialist) values. Lazić and Pešić namely formulated new thesis that especially capitalist social system is *intra-systemically* changeable (Lazić and Pešić, 2013: 283-4). Newly adopted thesis on intra-systemic *cyclical shifts of regulatory mechanisms in different phases of accumulation of capital*, enabled Lazić and Pešić to interpret the prevalent statist-distributive value orientations among middle class and other respondents in 2012 survey as the expression of the progressively oriented intra-systemic value-norm dissonance, searching for the optimal mode of regulation of economic flows in different phases of capital accumulation (ibid).

Lazić and Pešić indirectly expressed themselves doubt in the validity of their conclusions based just on the use of the statement on desirability of state interventionism as the measuring instrument of the value orientations toward qualitatively different normative-institutional orders, when they decided to use wider set of indicators, so that “conclusions could be better argued” and “more valid” (Lazić and Pešić, 293-4). It is indicative that the first item in this “wider set of indicators” is precisely the statement on private ownership: i) Social progress will always rest on private ownership. Together with statements ii) All sorts of public services would better function if they were privatized and iii) Without privatization enterprises would be in an even worse situation than they are today, Lazić and Pešić only in this second phase of their research present as empirical statements which refer to “*basic*” general economic liberalism or capitalist orientation. Only in this second phase of their research Lazić and Pešić also admit that the item which they used as the indicator of economic liberal or capitalist value orientations of respondents, the statement iv) The less government intervenes in economy, the better it is for Serbia, together with statements v) Privatization functions in theory, but not also in practice and vi) Government should not try to control, regulate or meddle in any other way in private firms, present as empirical statements which refer just to “*historically specific*” form of economic regulation paradigm according to which state interventionism gets ever greater role within dominant capitalist market economy (Lazić and Pešić, 2013: 296). The resulting factor scores based on the analysis of the first group of statements referring to general liberal or basic capitalist value orientations, do not contain any unexpected findings on alleged greater economic liberalism among respondent workers than among affiliates of the “higher”, “middle” or “intermediate” class/stratum in all three observed periods. These unambiguous results induced Lazić and Pešić to formulate conclusion which corroborate our results presented in Table 3, pro-capitalism/anti-capitalism: “groups on the higher and middle positions in social hierarchy in majority share the values which are on the most general level, characteristic for capitalist system, while lower groupings significantly less accept these values”(Lazić and Pešić, 2013: 296).

Presenting the state intervention in the economy as one of the basic characteristics of “socialism” and not of capitalism, lead Lazić, Cvejić and Pešić to ignore in the first phase of their research before explosive manifestation of 2007/8 systemic crisis, the facts on constitutive role of the state interventionism in establishment and reproduction of capitalist social relations. Even after the manifestation of the crisis, they exclusively define it as the crisis of historically specific and phenomenal neo-liberal form of accumulation of capital regulation and not as the crisis of basic relations of accumulation of capital as such (Lazić and Cvejić, 2011:815; Lazić and Pešić, 2013:303). Influence of pro-capitalist value orientations is discernable as well in the claim of Lazić and Pešić(2013:508) that “historical alternative is not even foggily formed”, ignoring that even if this claim was true, that “middle class” or highly educated new small bourgeoisie is contributing to such ideological situation as long as it chooses to assist the ruling class to impose on the majority of population the ideological hegemony of secondary and basic values legitimizing capital accumulation as being without alternative and even as desirable and progressive, instead to join emerging social movements like Coordinating bureau of workers’ and peasants’ protests which began to link scattered fights for defense of work places in social and state enterprises and agricultural land from robbery privatization, contributing to further articulation of the alternative to capitalist mode of production, which systemically lead to concentration and centralization of economic, political and cultural wealth and power in the hands of minority. In a similar fashion, German sociologists Max Weber before them, a self-identified “class conscious bourgeois” (Kieran, 2004), all the way to the outbreak of World war I for redistribution of colonies among the “old” and “new” imperialist powers, could construct his *ideal type* of “economic”, “market” or peacefully competitive and rational capitalism, advocating for colonial policy of Germany in order to better compete with “old” colonial powers, without explicitly demonstrating systemic connection of colonialism with “*political*”, “*state*” or *imperialistically violent and avanturistic capitalism, as its permanent potential other face* (Weber, 1921/1976).

The choice of the combination of neo-Weberian conflict and neo-Parsonian consensual variant of the positivist-functionalist social hierarchy research paradigm and the choice of the practical political value orientations and standpoint of the reproduction of capitalist social relations of bourgeois society, prevented Lazić, Cvejić and Pešić to deduce logical conclusions from their discovery that respondents middle-class members, together with the respondents members of the ruling social strata expressed significantly higher degree of political and economic “liberal” or pro-capitalist value orientations than the respondents workers (especially less qualified ones) when they are asked to express their diss/agreement with statements referring to the basic value of capitalist mode of production – private ownership. Lazić, Cvejić and Pešić, continued to focus the research of value orientations of the “middle class” respondents as if they presented a separate class equidistant from the ruling and the subjugated classes, instead as lower layer of the ruling class, its main recruitment pool

and ideological representative of that fraction of the ruling bourgeoisie which is dominant in a given phase of the cyclical systemic crisis of the accumulation of capital on the world scale.

Remaining faithful to their preferred functionalist positivist social structuration research paradigm and economic liberalism economic policy paradigm, Lazić, Cvejić and Pešić could not even consider the possibility to construct and implement *reduction of the model of class structuration of society to just two classes* in the last instance, working class, especially less qualified manual producers on the one hand, and all the rest, on the other. Two class model would enable the clear-cut empirical research of the swings in the medium and long term trends in “old” pro-capitalist and “new” anti-capitalist value orientations on the basis of the attitude of respondents toward basic value of capitalist mode of production - private ownership over life reproduction resources, as the juridical expression of class division of labor between conductors and conducted.

CONCLUDING REMARKS

The critical theoretical and empirical reexamination of the original hypotheses and their later modifications of Mladen Lazić and of his younger colleagues Slobodan Cvejić and Jelena Pešić concerning the choice of survey statements as indicators and measuring instrument of the economic liberalism or pro-capitalist value orientations of the main classes and layers in Serbia with the accent on the middle class alias old and new small bourgeoisie affiliates, clearly demonstrated that measuring instrument construction, implementation and findings depend on the previous researcher's choice of theoretical and methodological social structuration research paradigm and practico-political value oriented standpoint concerning desirable organization of social reproduction relation. Starting from the alternative perspective of research paradigm and practical political standpoint chosen by this author, the main conclusions of this critical reexamination can be resumed as follows:

1. “*Market liberalism versus redistributive statism*” does not present a pair of “mutually conflicting value orientations in the economic subsystem” which express “the dominant values of two fundamentally different institutional-normative orders, socialism and capitalism” as Lazić and younger colleagues claim (Lazić and Cvejić, 2011: 814; Lazić and Pešić, 2013: 288). This pair of value orientations presents only neo/Smithean and neo/Keynesian variants of managing of the cyclical crises of capital accumulation on the world scale, leaving dominant class division of labor and capitalist relations of production which generate social inequality and hierarchy untouched. Even though Lazić and Cvejić had to acknowledge that actual systemic economic crisis in the world, imposed state regulation as the basic instrument to overcome the crisis (Lazić, Cvejić, 2011: 819), and even more explicitly Lazić and Pešić state that there exists intra-systemic normative – value dissonance within different phases of capital accumulation influencing strengthening or weakening of a given historical form of

market regulation (Lazić and Pešić: 286), they did not use the statement present in all three surveys which better expresses the dominant values of two fundamentally different institutional-normative orders – “private ownership will always be the basis of social progress”. The reason for this omission should be searched for in the fact that Lazić, Cvejić and Pešić do not have in mind the elimination of private ownership as legal expression of class division of labor and social generator of enlarged reproduction of inequality, since they believe in the trickle-down effect of economic growth set in motion by free market competition, expecting that “consolidation of market economy – accompanied by economic growth” would improve economic position of wider, also lower, social strata and strengthen legitimation basis of private ownership and with it would lead to lowering of value-norme dissonance (Lazić and Cvejić, 2011: 813; Lazić and Pešić, 2013: 297).

2. The empirical findings on the pro-capitalist economic liberalism value orientations as measured by the statement on private ownership as the basis of progress, unequivocally point out to the falling average partial and complete agreement of respondents affiliated to all social classes and class fractions, but above all respondents unqualified workers and small farmers, with this statement. These findings indicate that *pro-capitalist “post-socialist transformation” in the meaning of plundering privatization, lost all legitimacy*. Domestic compradors and locally absent order givers, however, still attempt to “finish” privatization of remaining social and state ownership, even though the absolute majority (often above 60% of all respondents, with highest above average results for respondents workers) in 2012 survey declared that they are completely against privatization of public utilities and services like electricity, water and sewage systems, telecommunication infrastructure, schools, hospitals). This means that the main “dissonance” is not between “old” real socialist values and “new” capitalist norms, but the *rising “dissonance” or discrepancy between social interests and preferences of the relative or absolute majority of respondents concerning privatization in Serbia on the one hand, and the related legislative regulation and economic policy praxis of the ideological and political representatives of the local comradore bourgeoisie and locally absent world ruling class of financial capital within the state apparatuses, on the other*.

3. The statistical analysis of the responses to the statement on private ownership presented in Table 3 pro-capitalism /anti-capitalism clearly reveals that there exists a trend of growing differentiation between the attitudes toward progressiveness of private ownership between the respondents affiliated to the domestic ruling class on the top of the social hierarchy, on the one hand, and the respondents unqualified direct producers, on the bottom of the social hierarchy on the other. Respondents affiliated to different layers of the “middle class” alias old and new small bourgeoisie, as a rule express above average agreement with private ownership statement symbolizing the basic value of the capitalist mode of production, legal expression of class division of labor as basic generator of enlarged reproduction of social inequality.

4. The “middle class” alias “new” small bourgeoisie, is not a separate class but a lower fraction of the ruling class, articulating and implementing the legitimizing ideology in the service of interests of the dominant fraction of the ruling class in a given phase of the contradictory process of accumulation of capital in planetary proportions. Part of highly educated domestic new small bourgeoisie is using its knowledge - power to advance the interest of local and global big capital by presenting further privatization of all public infrastructure and natural wealth as inevitable and desirable condition for betterment of social standard in the future, instead of revealing that this path leads to perpetuation of colonial occupation and exploitation through outflow of profits of transnational banks and corporations, deindustrialization, trade deficit and indebtedness, unemployment and asphyxiation of domestic research and innovation (Menzinger, 2013).

5. Multi-class and multi-layer neo-Weberian model of social hierarchy is not adequate for the explanation and understanding of the social processes of qualitative and not just quantitative transformation of dominant social relations of production and ownership. For elucidation and interpretation of qualitative overcoming of class division of labor as the main source of social inequality and hierarchy, it is necessary to construct and test in national and international empirical research the two class model of social hierarchical structuration and pro and anti capitalist value orientations measurement instrument.

REFERENCES

- Антонић, С. „Компрадорска“ и „национална“ буржоазија: класна структура данашње Србије („Compradore“ and „National“ Bourgeoisie: Class Structure of Contemporary Serbia). In *Лоша бесконачност (Bad Infinity)*. Београд: Службени гласник, 2012, <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:3996/bdef:Content/download>
- Bolčić, S. *Razaranje i rekonstitucija društva – Srbija na prelazu u 21. vek*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.
- Bourdieu, P. “The Forms of Capital”. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by J. Richardson, 241-258. New York: Greenwood, 1986.
- Feher, F, A. Heller and G. Markus. *Dictatorship Over Needs*. Oxford: Basil Blackwell, 1983.
- Gilly, G. A. *Come si fa ricerca*. Milano: Arnaldo Mondadori Editore, 1972.
- Glassman, R. M. *The New Middle Class and Democracy in Global Perspective*. London: Macmilan Press, 1997.
- Goldthorpe, J. *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press, 1987.

- Goldthorpe, J. *Revised Class Schema*. London: Social and Community Planning Research, 1992.
- Dahrendorf, R. *Conflict After Class: New Perspectives on the Theory of Social and Political Conflict*. UKC Longmans Green and Co., 1967.
- Dahrendorf, R. *Reflections on the Revolution in Europe*. London: ChattoWindus, 1990.
- Huntington, S. "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, summer 1993.
- Keynes, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Cambridge: Macmillan Cambridge University Press, 1936/2002, Marxist.org, <http://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general-theory/>
- Kieran, A. *Max Weber: A Critical Introduction*. London: Pluto press, 2004.
- Kingsley, D. and W. E. Moore."Some Principles of Stratification." *American Sociological Review* 10, 2 (1945): 242-49.
- Lakner, C. and B. Milanovic. "Global Income Distribution From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession". *The World Bank. Policy Research Working Paper* 6719, 2013, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6719>
- Lazić, M. *U susret zatvorenom društvu*. Zagreb: Naprijed, 1987.
- Lazić, M. *Sistem i slom (System and Breakdown)*. Beograd: Filip Višnjić, 1994.
- Lazic, M. "Serbia: The Adaptive Reconstruction of Elites". In *Elites After State Socialism*, edited by J. Higley, and G. Lengyel. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers Inc., 2000.
- Lazić, M. *Čekajući kapitalizam (Waiting for Capitalism)*. Beograd: Službeni glasnik, 2011.
- Lazić, M., ed. *Ekonomaska elita u Srbiji u period konsolidacije kapitalističkog poretka*. Beograd: ISI, Čigoja, 2014.
- Lazić, M. and S. Cvejić. "Promene društvene strukture u Srbiji: slučaj blokirane post-socijalističke transformacije". U *Društvene transformacije i strategije društvenih grupa*, uredila A. Milić. Beograd: IS-IFF, 2004.
- Lazić, M. and Cvejić, S. „Class and Values in Post-Socialist Transformation in Serbia“. *International Journal of Sociology* 37, 3, (2007): 54-74.
- Lazić, M. and S. Cvejić. "Post-Socialist Transformation and Value Changes of the Middle Class in Serbia". *European Sociological Review* 27, 6 (2011): 808-823. <http://esr.oxfordjournals.org.proxy>

- kobson.nb.rs:2048/content/27/6.toc (Downloaded from <http://esr.oxfordjournals.org/> at University Library Svetozar Markovic on February 8, 2014)
- Lazić, M. and J. Pešić, *Making and Unmaking State – Centered Capitalism In Serbia*. Beograd: Čigoja, 2012.
- Lazić, M. and J. Pešić. “Društvene promene i promene vrednosnih orijentacija pripadnika osnovnih klasa u Srbiji”. U *Promene osnovnih struktura društva Srbije u periodu ubrzane transformacije*, uredili M. Lazić. and S. Cvejić. Beograd: ISIFF, 2013, http://www.academia.edu/5695987/DRUSTVENE_PROMENE_I_PROMENE_VREDNOSNIH_ORIJENTACIJA_PRIPADNIKA_OSNOVNIH_KLASA_U_SRBIJI
- Klein, N. *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Canada: Kno, 2007.
- Longworth, P. *The Making of Eastern Europe: From Prehistory to Postcommunism*. Houndmills, Basingstoke: Macmillan Press, 1997.
- Marx, K. “Feuerbach: Opposition of the Materialist and Idealist Outlooks”, German Ideology. Marx/Engels Selected Works, Volume Five. Moscow, USSR: Progress Publishers, 1845/1932, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01a.htm>
- Marx, K. *Capital: A Critical Analysis of Capitalist Production*, Vol 1, translated by Friedrich ENGELS (1820-1895), Edward AVELING (1849-1898) and Samuel MOORE (1838-1911), 1867/2008, <https://librivox.org/capital-volume-1-by-karl-marx/> .
- Menzinger, J. “From Collapse of Socialism to Crisis of Capitalism”. *Ljetopis rada* 20, 1 (2013): 7-30.
- OECD Report (2011). *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, www.oecd-ilibrary.org/
- Parsons, T. *Societies. Evolutionary and Comparative Perspectives*. NJ: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., 1977.
- Pešić, J. “Promene vrednosnih orijentacija ekonomske elite – ekonomski i politički liberalizam”. U *Ekonomaska elita u Srbiji u period konsolidacije kapitalističkog poretka*, uredio M. Lazić. Beograd: ISI FF, 2014.
- Simkus, A. “Guest Editor’s introduction: the SEESSP project”. *International Journal of Sociology* 37 (2007): 3-14.
- Smith, A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. MetaLibri edition, 1776/2007, <http://metalibri.wikidot.com/title:an-inquiry-into-the-nature-and-causes-of-the-wealth-of-nations>
- Szeleny I. and S. Szeleny. “Circulation or Reproduction of Elites dur-

- ing the Post-communist Transformation of Eastern Europe”. *Theory and Society* 24 (1995): 615-638.
- Šljukić, S. “Društvena struktura u bivšim socijalističkim zemljama: tranzicija ili transformacija?”. *Sociološki pregled* 37 (2004): 1-2.
- Vratuša, V. (). Strategije razvoja zemalja u razvoju i klasni interesi (Development strategies of developing countries and class interests), U *Istraživanje i planiranje društvenih promena i razvoja*, urednik M. Ranković, 158-184. Beograd: ISIFF, 1983.
- Vratuša, V. “Protagonisti svojinske transformacije u društvenim sistemima istočne, centralne i jugoistočne Evrope s posebnim osvrtom na slučaj Jugoslavije (Protagonists of Ownership Transformation in Social Systems of Eastern, Central and South-Eastern Europe, with the Focus on the Case of Yugoslavia)”. *Sociologija* 35, 1 (1993): 53–68, <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0038-03189301053V>
- Vratuša, V. “The Clash of Civilizations, Nations or Social Classes”. *Sociološki pregled* 39, 2 (1995a): 205-223, <http://www.socioloskipregled.org.rs/Tekstovi/2%281995%29/Vratuša-Zunic.pdf>
- Vratuša, V. *Razvoj, religija, rat (Development, Religion, War)*. Beograd: ISIFF, Čigoja, 1995b.
- Vratuša, V. “O smeni dominantne paradigme u društvenim naukama (On the Shift of the Dominant Paradigm in Social Sciences)”. *Sociološki pregled* 29, 3 (1995c): 417-431. <http://veravratusaesociology.wikispaces.com/file/view/TEORMOD.doc/150373171/TEORMOD.doc>
- Vratuša, V. “Attitudes toward the Desirable Organization of Society and the War in Yugoslavia”. *Sociologija* 37, 4 (1995d): 485-513, <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0038-03189504485V>
- Vratuša, V. “Attitudes Toward privatization in Serbia at the End of the Twentieth and the Beginning of the Twenty First Century”. In *Transformation and Strategies*, edited by A. Milić, 61-85. Belgrade: Faculty of Philosophy, 2005, <http://veravratusaesociology.wikispaces.com/file/view/strat05privconcl.doc/85431907/strat05privconcl.doc>.
- Vratuša, V. Uvod u sociologiju saznanja (Introduction to the Sociology of Knowledge), 2006, Forum at <http://lms.f.bg.ac.rs/mod/forum/view.php?id=12777> presently in the process of transfer to more reliable server and new version of moodle program at <http://moodle2.f.bg.ac.rs/course/view.php?id=11>
- Vratuša, V. Let us Formulate the Common Core of Participation Research Instrument, Discussion Thread, 2009, <http://isarc10internetforum.wikispaces.com/share/view/8296498>
- Vratuša, V. “Elite u postsocijalizmu ili kompradorska buržoazija u dovršenoj restauraciji perifernog kapitalizma? (Elites in post-social-

- ism or compradore bourgeoisie in the completed restoration of peripheral capitalism)". *Nacionalni interes* 9, 3 (2010): 51-80, <http://www.ipsbgd.edu.rs/pdf/cd-nacionalni%20interes-3-2010.pdf>
- Vratuša, V. *Tranzicija: odakle i kuda (Transition: Where From and Where To?)*. Beograd: ISIFF, Čigoja Štampa, 2012a.
- Vratuša, V. Čekajući kapitalizam ili antikapitalistički misleći i delajući? (Waiting for capitalism or anti-capitalistically thinking and acting?), *Sociološki pregled* 48, 1 (2012b): 77-96, <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1820-49961003051V>
- Vratuša, V. "‘Nova’ ili ‘stara’ društvena strukturisanja/raslojavanja u Srbiji, bivšim jugoslovenskim republikama i bivšim društvima ‘realnog socijalizma’? (‘Old’ or ‘new’ social structuration/stratification in Serbia, former Yugoslave republics and former societies of ‘real socialism’?)". U *Promene osnovnih struktura društva Srbije u periodu ubrzane transformacije (Changes of Basic Structures of Society in Serbia in the Period of Speeded up Transformation)*, 46-63. Beograd: ISIFF, 2013.
- Vratuša, V. "How does Class Affiliation of Sociologists Impact their Choice of Theoretical-Methodological Research Paradigm for Study of Social Structuration and Inequality and of Corresponding Practical-Political Strategies?". In *XVIII ISA World Congress of Sociology "Facing an Unequal World Challenges for Global Sociology, 13-19 July, Yokohama, Japan BOOK OF ABSTRACTS"*. Yokohama: ISA, 2014, <http://www.isa-sociology.org/congress2014/isa-wcs2014-book-of-abstracts.pdf>.

Vera Vratuša

JOŠ JEDNOM O UTICAJU TEORIJSKIH, METODOLOŠKIH I PRAKTIČNIH ODLUKA SOCIOLOGA TOKOM ISTRAŽIVANJA NA NALAZE – SLUČAJ MERENJA PROKAPITALISTIČKIH I PROSOCIJALISTIČKIH VREDNOSNIH ORIJENTACIJA U SRBIJI OD 1989. GODINE

Rezime: Cilj rada je ponovo zainteresovati kolege sociologe za pitanja kolektivne i individualne auto-refleksije na podrazumevani a često zanemaren uticaj *a priori* teorijskih, metodoloških i praktičnih političkih izbora tokom istraživanja. To se čini na primeru zavisnosti validnosti upitnika kojim se mere promene u prokapitalističkim i prosocijalističkim vrednosnim orijentacijama koje prate transformaciju društvene reprodukcije u Srbiji od 1989, od početnih izbora paradigme društvene hijerarhijske stratifikacije i ličnih preferenci autora u vezi sa društvenim razvojem.

Merni instrument na koji se fokusiramo rezultat je saradnje Mladena Lazića, istaknutog sociologa i autora teorijsko-metodološkog istraži-

vačkog okvira i rukovodioca tri istraživanja izvedenih 1989, 2003. i 2012. godine, i dva talentovana mlada sociologa koji su se specijalizirali u oblastima primenjene statistike u sociološkim istraživanjima. U ta tri istraživanja prikupljali su se podaci kako bi se proverile hipoteze o trendovima u razlikama između prosocijalističkih i prokapitalističkih vrednosnih orijentacija u okviru glavnih klasa u Srbiji, sa akcentom na srednjoj klasi (staroj i novoj sitnoj buržoaziji, kako ih naziva autor ovog rada) i dominantnom normativno-institucionalnom uređenju. Tačnije, ovaj rad dovodi u pitanje stav pomenutih autora da tržišni liberalizam i redistributivni statizam predstavljaju suprotstavljene vrednosne orijentacije u ekonomskom podsistemu, tj. da one predstavljaju dominantne vrednosti dva suštinski različita načina društvene reprodukcije i institucionalno-normativnih poredaka, naime socijalizma i kapitalizma. Umesto toga, autor ovog rada iznosi tezu da od 16. veka, od klasne predistorije čovečanstva, postoji samo oscilovanje između tržišnih mehanizama organizacije društvene reprodukcije i onih kojima upravlja država, a sve to u okviru istog protivrečnog sistema akumulacije kapitala na svetkom nivou. Glavni zaključak je da bi validniji instrument merenja antikapitalističkih i antisocijalističkih vrednosnih orijentacija bio odnos ispitanika prema privatnom vlasništvu shvaćenog kao pravni izraz klasne podele rada, pre nego li odnos prema državnom intervencionizmu u privredi.

Ključne reči: socijalizam, kapitalizam, razlike u vrednosnim stavovima, srednja klasa, sitna buržoazija, privatno vlasništvo, klasna podela rada, merenje vrednosnih orijentacija.

MODES OF GOVERNANCE IN THE EU

Summary: This article will focus on the processes of centralization and decentralization of governance in the European Union between 2010 and 2015. The current framework of the EU is enabling the co-existence of two different modes of governance – the EU as a federation and the EU as a Union of independent states, one of which is always dominating over the other. The article will present the preliminary results of a study (content analysis) about the position of political figures from six EU member states countries on three topics during the selected period. Most of these political figures have been part of the institutions of the EU and in regards to the three mentioned topics have supported and are still supporting measures, which influence the choice of the dominating mode of governance.

Key words: European Union; governance; modes; system; macro-model

The European Union is a political and economic partnership between 28 countries, which have given up their national sovereignty in several policy areas. This is probably the best example for successful regional integration worldwide. However, since the beginning of the 21st century Europe witnessed an unsuccessful attempt for the adoption of an European constitution, a serious confrontation between the EU member states in regards to the war in Iraq, an unsuccessful referendum in Ireland about the adoption of the Treaty of Lisbon, and in the last half decade, as a result of many problems the EU had to encounter, there is a visible rise of nationalism and euroscepticism. The 2014 European parliament elections even led to a record number of eurosceptic MEP's. These developments raise the question about the future of the European integration process. Should the EU strive towards more centralization or should it focus on the cooperation between independent countries, which was actually the initial idea of the European project? The object of study in this article will be the governance in the EU. The subject of study will be the existing modes of governance in the EU and the shift from one mode of governance to another.

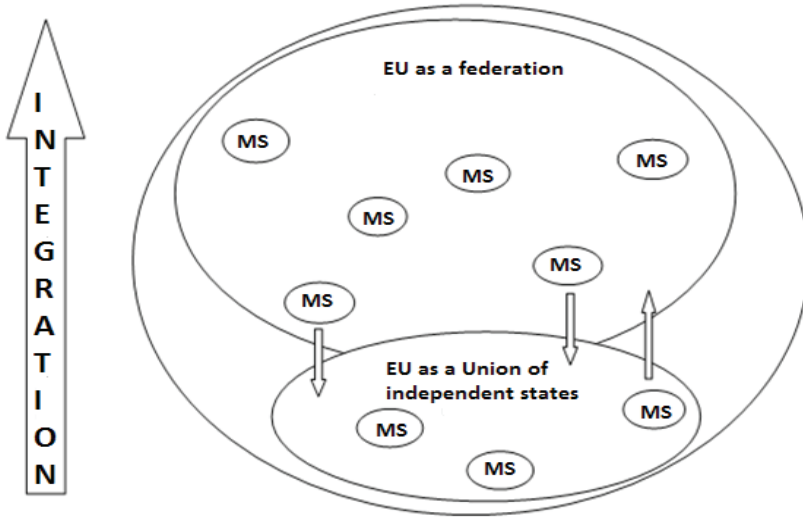
Governance is a term, used in Macrosociology. It is one of the main components of the macro-sociological concept of society as a system of prof. Stoyan Michailov (1982). According to this concept every society can be understood as a system, which consists of five activities (subsystems) – material production, spiritual production, transport and communications, reproduction and governance. On the one hand these activities are means, because they produce specific goods. On the other hand these

activities are needs in terms of the functioning of the other subsystems and society as a whole. The subsystems have their own subsystems and are related to each other, because change in every one of them leads to change in the other four. That is why it cannot be argued that one of the subsystems has superiority over the others. Every change is caused by the need for self-development, which is actually the sixth component of the system (Mirchev, 2011).

In Political Science the term “governance” is closely related to the term “politics”. Even though there are dozens definitions of politics the traditional view is that politics is the art of governance of the state (Yankov, 2011: 12). Politics is defined by the term governance and from a systemic point of view it has three dimensions. The first one is polity (form), which includes the institutions and the normative base. The second one is politics (process), which describes the decision-making process. And the third one is policy (content), which are actually the adopted policies. If we accept that “politics” and “governance” are synonyms and integrate this understanding in the macro-sociological concept of society as a system, we can conclude that polity, politics and policy are subsystems of the subsystem of governance.

In Sociology integration is defined as a process of the creation of systems of a higher rank, which includes the rapprochement between the components of the system and the decrease of their sovereignty (Mirchev, 2011: 84). From this point of view the European integration process leads to the formation of the system of the EU and that is why the macro-sociological concept of society as a system is applicable to the EU. However, the subsystems of the European system are not fully developed yet, since there is division of competencies between the EU and the member state countries, the existing principle of subsidiarity etc. The European institutions, the European decision-making process and the European policies are quite visible and for this reason it is more appropriate to speak not about subsystem of governance, but about modes of governance in the EU. There are two modes of governance – a centralized mode of the EU as a federation and a decentralized mode of the EU as a Union of independent states. These modes are not something new. They exist since the creation of the European communities over 60 years ago. Every mode of governance has its own supporters and the German sociologist Ulrich Beck writes about a long-lasting conflict between the architects of Europe and the orthodox defenders of the nation state (Beck, 2012: 81-88). In the different phases of the European integration process one of the two modes has always dominated over the other.

Figure 1: Modes of governance in the EU

This article includes the results of a study (content analysis) of speeches, commentaries and interviews of leading political figures from six EU member state countries (Bulgaria - Sergei Stanishev and Boyko Borissov; Greece - Georgios Papandreou, Antonis Samaras and Alexis Tsipras; Czech Republic - Vaclav Klaus and Bohuslav Sobotka; Germany - Angela Merkel, Martin Schulz and Sahra Wagenknecht; France - Nicolas Sarkozy, Francois Hollande and Marin Le Pen; Great Britain - David Cameron and Nigel Farage) on three problematic for the EU topics (the economic and debt crisis in the EU; the migration in the EU; the energy policy in the EU). The database includes articles from the personal websites of the selected political figures, from the websites of their political parties, from the websites of national and European institutions (e.g. government, parliament, European parliament etc.), as well as articles from the national press in the period 2010-2015. The main criteria for the selection of the political figures are three: 1. there should be at least two political figures from each member state country; 2. they should have different party affiliation; and 3. these political figures should have access to the European institution and the European decision-making process.

A future expansion of the database in terms of timeframe (2007-2015), member state countries (Hungary, Spain and Italy) and political figures (Victor Orban, Jose Luis Zapatero, Mariano Rajoy, Silvio Berlusconi, Matteo Renzi) is intended. The second phase of the study will consist of interviews with Bulgarian experts about the main trends in the development of the EU.

The arguments of the selected political figures in favor of more centralization or more decentralization of governance in the EU are presented in the table below. They are ordered according to the three dimensions of politics for the periods 2010-2011 and 2014-2015:

	Centralization		Decentralization	
	2010-2011	2014-2015	2010-2011	2014-2015
Polity	development of an European credit rating agency; European Financial Stabilisation Mechanism; European Stability Mechanism; European Fiscal Compact	European Energy Union; European Banking Union; European Political Union (European state); intensification of the role of Frontex	member states must be allowed to leave the Eurozone; Euro-Plus Pact	dissolution of Schengen area; dissolution of the Eurozone; EU must return half of its competencies to the member states
Politics	community method instead of intergovernmental coordination	community method instead of intergovernmental coordination; democratic accountability of the decisions of the Troika; controlling function of the European parliament	intergovernmental coordination instead of dictate from Brussels; national referendums	intergovernmental coordination instead of dictate from Brussels; national referendums
Policy	introduction of Eurobonds and European financial transaction tax; common European migration and asylum policy; development of the common European energy market	common European migration and asylum policy	the member states must control their own borders; opposition against a common monetary policy, because of the incompatibility of the economies of the member states	the member states must control their own borders

2010-2011 the majority of the political figures are in favor of keeping the status quo (e.g. more integration in one policy area and no integration in another policy area). That is why they are positioned in the center of Figure 2, which is actually the area where the two modes of governance in the EU overlap:

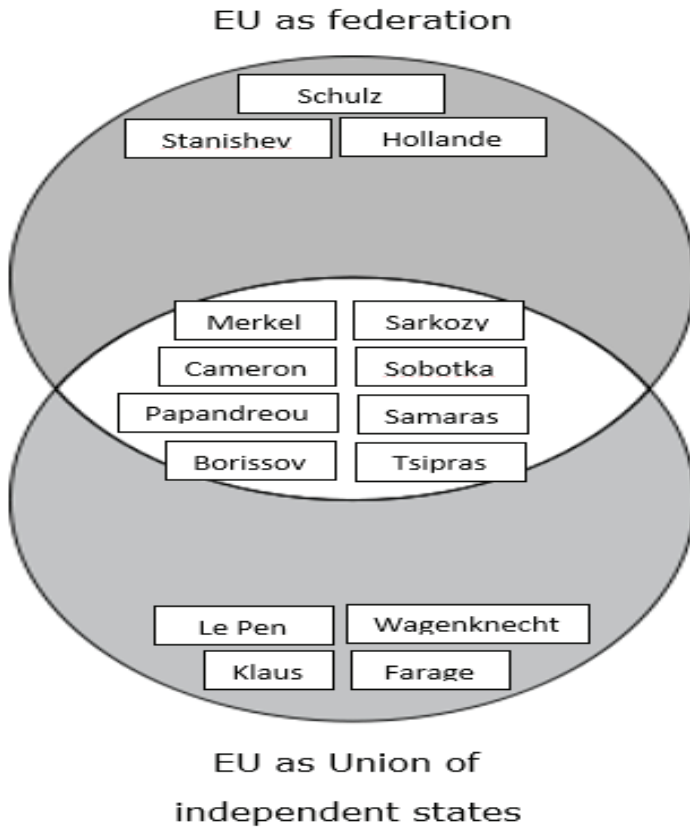

Figure 2: Centralization and decentralization of governance in the EU (2010-2011)

There are two reasons for this. The first one is the choice of policy areas in which the EU has different competencies. The EU has exclusive competence in the monetary policy area for the member states of the Eurozone. The energy policy is an area of shared competence between the EU and the member states. Migration policy on the other hand is an area where the EU has competence to support, coordinate or supplement actions of the member states. The second reason is specifically related to the economic and debt crisis in the EU. 2010-2011 was the period when the crisis reached its peak and most of the European measures against it (e.g. European Financial Stabilisation Mechanism; European Stability Mechanism; European Fiscal Compact etc.) were taken. However, despite the exclusive competence of the EU, these measures were taken after intergovernmental bargaining on the initiative of two member state countries – Germany and France.

2014-2015 the situation changes drastically. In the center of Figure 3 there is only the newly elected prime minister of the Czech Republic – Bohuslav Sobotka. All the other 14 political figures are positioned on the two poles and are clearly in favor either of more centralization or of more decentralization of governance in the EU:

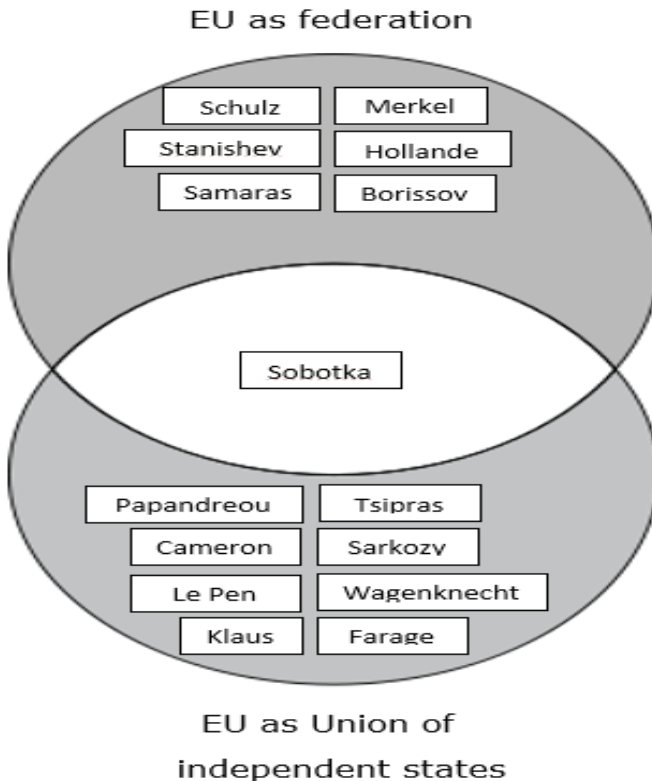

Figure 3: Centralization and decentralization of governance in the EU (2014-2015)

This result means that there is no shift from one mode of governance to the other, but rather polarization of the opinions in the EU regarding the dominating mode of governance and the European integration process as a whole. This trend can be best seen in the arguments used 2010-2011 and 2014-2015. Over the course of the last five years there is a clear exacerbation of the rhetoric and usage of sharper arguments. For example 2010-2011 some of the selected political figures spoke about the need for some member state countries to be released from the Eurozone. Now there are arguments for the dissolution of the Eurozone. Another example is the statement that the member state countries must take control over their own borders, which was replaced by the argument that the Schengen area has to be dissolved, because the free movement of people is not of their best interest. On the other hand there is support for the idea that more economic and fiscal integration must lead to more political integration in the EU.

In the period 2010-2015 the main conflict lines between the member states are the economic and debt crisis and the migration policy in the EU, while there is a consensus about the leading role of the EU in the energy policy field. The polarization of opinions regarding the dominating mode of governance means that the EU did not handle the problems it faced in the best possible way. The main problem is that the EU is not functioning

optimally in its current form. In a policy area, where the EU has exclusive competence, the initiative for change comes from the member state countries and in a policy area, where the member state countries have not given up their national sovereignty, the EU is being criticized that it is not taking any measures. The explanation comes from the German chancellor Angela Merkel who supports the usage of the so called „European method“. This method is a combination of the community method and the intergovernmental method and is results-based. The policy area and the division of competencies do not matter at all. The problem is that only few of the EU member state countries have the power to promote common European goals and measures. This fact raises the question whether these goals and measures are truly „common“. In the near future there will be a serious debate about the future of the European integration process. Most probably other member state countries will join Great Britain in its intention to reform the EU.

BIBLIOGRAPHY

- Beck, U. *Germanska Evropa*. Sofia: Kritika i humanizam, 2012.
- Michaylov, S. *Sociologicheski studii*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1982.
- Mirchev, M. *Tekstove 2. Pokana za sociologija (voro preraboteno i dopalнено izdanie)*. Sofia: 2011.
- Yankov, G. *Politologija (Darzhavna publichna vlast)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo Stopanstvo, 2011.

Tanyo Vasilev

ЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ И ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ НА ОБЩЕСТВЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ В ЕС

Резюме: Научният доклад ще се фокусира върху процесите на централизация и децентрализация на ЕС в периода 2010-2015 г. В настоящата си форма ЕС благоприятства съвместното съществуване на два модуса на обществено управление – ЕС като федерация и ЕС като съюз на независими държави, единият от които винаги доминира над другия. Ще бъдат представени резултати от изследване на позициите (анализ на съдържанието) на политически фигури от шест страни членки по предварително избрани теми в рамките на изследвания период. По-голямата част от тези политически фигури са участвали, а някои от тях продължават да участват в институциите на ЕС и чрез защитаваните от тях позиции за справяне с гореизброените проблеми директно влияят върху избора на доминиращия модус на обществено управление в ЕС.

Ключови думи: Европейски съюз; обществено управление; модули; система; макромодел

UTIHNULE TRUBLJE MILANSKOG EDIKTA Ili ima li nade za međusobno prihvaćanje razjedinjenih kršćana?²

Sažetak: Kako je u povodu proslave 1700. obljetnice potpisivanja i obznajivanja Milanskog edikta u Subotici 16. i 17. srpnja 2013. održana rasprava “Evropa i hrišćanstvo”, a sama se proslava toga jubileja u međuvremenu dogodila, smatrao sam potrebnim u ovome pisanom izlaganju učiniti sljedeće: 1) iznijeti temeljne postavke od kojih sam na ovome subotičkom skupu polazio u obrazlaganju religijske tolerancije koju je promovirao Car Konstantin, 2) dati vlastito viđenje katoličko-pravoslavne izvedbe proslave ove obljetnice te – temeljem onoga što je pokazala najnovija praksa – 3) ponuditi i neke zaključke o budućnosti (među)religijske tolerancije i ekumenškoga dijaloga, odnosno iskazati vlastiti stav o smislenosti godišnjih Molitvenih osmina za jedinstvo kršćana koje se, kao i svakogodišnje modne priredbe, uobičajeno pripremaju i prakticiraju, ali bez vidljivih rezultata. Zaključno tražim odgovor na pitanje: jesu li već konačno utihnule makar i tihe trublje vjerske tolerancije koju je navijestio Milanski edikt?

Cljučne riječi: Milanski edikt, (religijska) tolerancija, pravoslavlje, katoličanstvo, Europa, Niš

UVOD

Čovjek ponekad živi u iluziji da će pojedinci znati i htjeti iskoristiti neke posebne prigode i u ime zajednice kojoj pripadaju – a za dobrobit svijetu bez obzira na njihovu rasnu, nacionalnu ili vjersku pripadnost ili životnu usmjerenost, - potaknuti proces jednoga novog oblika odnošenja prema drugima i s drugima s kojima do tada – iz bilo kojih razloga - nije bilo moguće surađivati. Takva posebna prigoda pružila se ove godine kršćanima svih smjerova (katolicima, pravoslavicima i protestantima) u povodu proslave 1700. obljetnice Milanskoga edikta koja se zbivala u Nišu, u Srbiji. Mnogi su živjeli u iluziji da će upravo tu prigodu iskoristiti najviši predstavnici kako Zapadne (katolici i protestanti) tako i Istočne Crkve da se nađu zajedno na središnjemu bogoslužju s kojeg bi uputili poruku ne samo balkanskim kršćanima nego i njihovim susjedima, nekršćanima, da oni, istočni i zapadni kršćani, ostaju i dalje vjerni svojim dosadašnjim učinjima, liturgijama, običajima, ali da žele svjedočiti pred svojim vjerničkim

¹ Ivan.Markesic@pilar.hr

² Rad saopšten na naučnom skupu „Evropa i hrišćanstvo“, održanom u Subotici, 16. i 17. srpnja 2013. godine.

zajednicama, a također i pred cijelim svijetom, da mogu i hoće zajednički slaviti istoga Boga, istoga utemeljitelja svoje vjere – Isusa Nazarećanina, da se mogu zajednički sjećati događaja iz 313. godine – Milanskog edikta - koji je njihovoj religiji – kršćanstvu – osigurao jednakopravnost s drugim religijama, i da će oni – ugledajući se na ‘poganina’ cara Konstantina - u područjima u kojima u većina jamčiti religijskim manjinama ista prava koja i oni sami imaju.

Međutim, sve takve iluzije raspale su se kao mjehur od sapunice, jer u Nišu nije bilo jedne središnje, zajedničke katoličko-pravoslavno-protestantske proslave, nego samo dvije, vremenski odvojene i po uzvancima potpuno različite proslave: jedna - *katolička*, u subotu 21. rujna 2013. (po Gregorijanskome kalendaru), i druga - *pravoslavna*, u nedjelju, 6. listopada 2013. (po Julijanskome kalendaru). Proslave su se dogodile baš u onome razmaku koji inače i postoji između dvaju kalendara. Za nadriteološka nadmudrivanja to bi značilo da se sve odigralo u isto vrijeme, ali u različitim kalendarskim danima. Dakle, sve točno u isto vrijeme, ali u razmaku od 15 dana. I naravno, kao i gotovo uvijek do sada – proslava je bila jednih bez drugih. A sve to, zapravo, kazuje da neka središnja kršćanska proslava i nije bila predviđana. Najavljivanjem takvoga događaja da samo se puštalo ‘probne balone’ e da bi se vidjelo kako će na to reagirati koja/čija „čaršija“. Kao da je na početku već dogovoreno da će svatko isti povijesni čin slaviti na svoj način i na svoj datum.

Mogli bismo ovom prigodom čestitati Isusu Nazarećaninu riječima: Blago Tebi, Isuse Nazarećanine, kad imaš ovakve sljedbenike!

O RELIGIJSKOJ TOLERANCIJI – IZ VIZURE MILANSKOGA EDIKTA,

Ovdje je ponajprije potrebno navesti teme kojima su se trebali baviti sudionici ovoga skupa. Kao prvo, u pozivu na ovu konferenciju organizatori su istaknuli temu *vjerske tolerancije* naznačujući pri tome da je Milanski edikt u osnovi prvi akt vjerske tolerancije a što bi i danas bilo veoma važno za razne ekumenske ideje i inicijative. Doduše, razne religijske organizacije imaju različit, odnosno difuzan odnos prema idejama i inicijativama kako međureligijske suradnje tako i međukršćanskog ekumenizma. Suvremeni analitičari mišljenja su da bi vjerska tolerancija trebala imati prvorazredni značaj u (post)modernim društvima. No, postavlja se pitanje - u kojim društvenim i povijesnim okolnostima je moguće očekivati istinsku vjersku toleranciju i tko bi je trebao osigurati?

Drugo, organizatori su naveli činjenicu pojave *novih eklezijalnih pokreta* unutar pojedinačnih kršćanskih crkava, ali i novih (nekršćanskih) religijskih pokreta u društvu kao takvom. Jer, navodi se u pozivu za ovu raspravu, religiolozi procjenjuju da će se u (post)modernome društvu i dalje rađati razni, novi religijski pokreti, posebno na idejama New Agea“.

Treća tema ovoga poziva ukazivala je na različite oblike *odnosa države i crkve* (u postsocijalističkim zemljama i društvima). Mnogi traže još uvijek odgovor na pitanje: je li na našim područjima na djelu *Konstantinovski zagrljaj*, ili možda preciznije *Teodozijeovski zagrljaj* - odnosno ‘ne-

raskidivi zagrljaj trona i oltara', i što je taj 'zagrljaj' dobra učinio (ako je učinio) u posljednjih dvadesetak godina, odnosno što još uvijek dobra čini (ako uopće takvo nešto i može činiti).

Četvrta veoma važna tema ovoga susreta bio je suživot *različitih religija i vjerskih zajednica*, a što je imperativ našega vremena. No, postavlja se pitanje: kako postići i sačuvati suživot u društvima u kojima su riječi dijalog, razumijevanje, praštanje, tolerancija mislene imenice koje nikada ne trebaju dobiti svoju praktičnu realizaciju.

Kod izbora tema, odlučio sam pozabaviti se odmah onom najtežom, a to znači pozabaviti se prvom temom – *religijskom tolerancijom*, odnosno *ulogom kršćanstva i kršćana tijekom povijesti i danas* posebno u o(ne) mogućivanju i u (ne)osiguravanju *religijske tolerancije* u društvu i državi u kojima kršćani čini većinu ili manjinu.

Što je novog donio Milanski edikt?

Ediktom (naredbom), kojeg (koju) su 313. godine potpisali za kršćansko razumijevanje stvari „poganski“ carevi Konstantin August i Licinije August, kršćanstvu je priznat jednakovrijedan status kao i drugim religijama (vjerskim zajednicama) ondašnjega Rimskog Carstva. Na tome zajedničkom sastanku dvojice careva u Milanu carevi su raspravili, kako piše u Ediktu, „o svemu što je do javnog dobra i sigurnosti“ i pri tom došli do zaključka, odnosno učinilo im se, da se među stvarima koje bi mogle koristiti mnogim ljudima nalazi štovanje koje se iskazuje Božanstvu. Smatrali su da je stoga „pravedno kršćanima i svima ostalima dati slobodu da slijede religiju koju tko hoće, tako da onaj Bog, koji sjedi na nebu, mogne biti dobrotiv i naklonjen nama i svima koji su pod našom vlašću.“

I ne samo to! Carevi izjavljuju da je „dobra i pravična mjera, i u skladu s ispravnom prosudbom, da nijednom čovjeku ne bude zabranjena mogućnost pristajanja uz obrede kršćanstva ili koje druge religije kojoj bi ga odveo njegov um, te je sebi prihvatljivom osjeća, tako da nas vrhovno božanstvo, čijem se štovanju slobodno posvećujemo, mogne u svemu nastaviti obasipati dobrostivošću i naklonošću“.

U svome ediktu carevi traže da se svima onima koji su se opredijeli slijediti kršćanski nauk, bez obzira na sve ranije uredbe koje su se odnosile na kršćane, „mora biti dozvoljeno ostati na potpunoj slobodi, te ih se ne smije smetati ni na koji način“. Uz to oni kažu da je oprost koji su namijenili kršćanima u pitanju religije „širok i bezuvjetan“, ali također izričito naglašavaju da je na isti način „otvoreno i mirno bavljenje svojom religijom dozvoljeno i svima drugima, na isti način kao i kršćanima“. Ono što su tadašnji rimski carevi shvaćali, čini se da mnogi danas to ne shvaćaju. Oni na istome mjestu kažu: „Doista je prikladno, poradi stabilnosti države i poradi mira u našem vremenu, da svakome pojedincu bude dozvoljeno pristajati uz religiju po vlastitom izboru; i ne predviđamo povlačenje ove uredbe, zbog dužne časti svake religije!“ Mogli bismo danas reći da je trebalo imati državničke mudrosti, ali i hrabrosti, pa donijeti ovakvu uredbu. Dakle, zahvaljujući poganskim vladarima i njihovoj spremnosti da prihvate novu religiju i njezino vjerovanje kao nešto što bi bilo dobro za mir i stabilnost države, kršćani su stekli mogućnost slobodnoga ispovijedanja

vlastite vjere i slobodu djelovanja. Milanski edikt nije bio time samo akt tolerancije, nego i akt istinskoga uvažavanja kršćanstva kao religije.

Naravno, ne treba biti naivan pa vjerovati da su odmah prestali progoni kršćana, odnosno ne treba biti naivan pa vjerovati da je careva želja bila istodobno i želja nekih njegovih podanika. A to znači, da su unatoč Milanskome ediktu, kršćani u nekim područjima bili i dalje proganjani. Tako je proganjan bio aleksandrijski patrijarh i biskup Atanazije (danas svetac i u pravoslavnoj i u katoličkoj Crkvi), a nakon Konstantina kršćani su još jednom i službeno bili proganjani za vrijeme Julijana Apostata. No, prepustimo to povjesničarima.

Kako rekoh, nas interesira uloga kršćanstva u promoviranju religijske tolerancije, odnosno netolerancije. Da bi se o tome moglo raspravljati, potrebno je kazati da su za povijesnu kontekstualizaciju postajanja kršćanstva državnom religijom bitni kako 313. godina tako i u njoj donešeni *Milanski edikt* kojim kršćanstvo nije u religijskim slobodama samo izjednačeno s drugim religijama Carstva, nego je učinjeno i povlaštenijim što će biti dobra osnova da započnu procesi u kojima će kršćanstvo postati službenom državnom religijom 380. godine, procesi kojima će doći do potpunog stapanja trona i oltara.

U tekstu „Toleranzedikte“, u: *Lexikon für Theologie und Kirche* (2009), (sv. 10., str.101.) navodi se da je u odnosu na ‘Galerijev edikt o toleranciji’ koji je sadržavao samo pojam snošljivost, ‘Licinijev edikt o toleranciji’ (a njega su carevi Licinije i Konstantin dogovorili u Milanu u veljači 313. godine, op. I.M.) predstavljao izraz mnogo šire (veće) religijske slobode i u njemu se promiče (naglašava) povlaštenost kršćanske crkve u tome što je Crkva njime (ediktom) mogla raspolagati vlasništvom koje je kršćanima trebalo biti vraćeno iz državnoga i privatnog posjeda.“ Dakle, u *Milanskom ediktu*, koji je i donesen samo radi kršćanstva, navodi se da se isključivo kršćanskoj, i ni jednoj drugoj religijskoj zajednici onoga vremena, moraju vratiti sva dobra koja su joj bila oduzeta, a koja su se nalazila ne samo u državnome nego i u privatnom vlasništvu. U Ediktu se to posebno ističe: „Usto, koliko je do kršćana, u prošlosti smo dali određene zapovijedi koje se odnose na mjesta kojima su se oni služili za svoje vjerske skupove. Sada je naša želja da sve osobe koje su došle u posjed sličnih mjesta, od carske blagajne ili bilo koga drugoga, ta mjesta vrate kršćanima, ne tražeći za to novac ili drugu cijenu, te da to bude učinjeno bez odgađanja i dvojbi“. I ne samo mjesta namijenjena kršćanskim skupovima, ovim ediktom njima su trebala biti vraćena, i to bez odgode i rasprave, i sva mjesta koja su pripadala njihovoj zajednici, odnosno njihovim crkvama. Oni koji su kršćanima oduzetu imovinu vraćali kršćanima nisu smjeli tražiti novac ili bilo što drugo od kršćana, nego su odštetu mogli tražiti od države. Ona je u ime kršćana plaćala povrat oduzete imovine“.

Stoga, dakle, ne treba biti zabune: kršćanstvo je u praksi postalo državnom religijom i prije 380. godine. U prilog tome govori i činjenica da je sâm car Konstantin, već 325. godine, premda tada još i nije bio kršten, sazvaio *Prvi nicejski sabor* na kojem je prihvaćeno *Nicejsko vjerovanje*, kojeg se, proširenog s *Carigradskim vjerovanjem* (usvojenog na *Drugome carigradskom saboru* kojeg je 381. godine, godinu dana nakon svoga kr-

štenja i priznavanja kršćanstva državnom religijom, sazvao car Teodozije Veliki), koliko znamo, i danas drže svi kršćani. (vidjeti na: http://www.katolici.org/molitve.php?action=c_vidi&id=332).

A to znači, da su na tome *Prvome nicejskom saboru*, usvajanjem, između ostaloga i dogme o Svetome Trojstvu, udareni temelji zgrade kršćanske netolerancije, koja je od tih godina trajala više od tisućipetsto godina, sve do prosvjetiteljstva, do kraja 17. stoljeća, kada, prema Luhamannovim analizama, dolazi do prijelaza iz stratifikacijskog u funkcionalno izdiferencirano društvo, odnosno do prijelaza iz društva u kojem je sve bilo određeno religijom u društvo u kojem se polagano (iz)diferenciraju, izdvajaju zasebna, od religije (kršćanstva) neovisna područja, kao što su privreda, znanost, obrazovanje, kultura itd.

Vratimo li se unatrag, u vrijeme donošenja prvih kršćanskih dogma, a što je započelo na *Prvome nicejskom saboru*, vidjet ćemo da se tim činom *toleranciji* (koju su osmislili u kršćanskom poimanju stvari „pogani“), kojom je kršćanstvo izjednačeno s drugim religijama, počela „gasiti svijeca“. Razdoblje religijske tolerancije trajalo je jako kratko vrijeme. Onoliko koliko je trebalo Carstvu da uvede red. Stoga se, nažalost, mora konstatirati da će ta svijeca koja je samo nakratko pokazala *proplamsaje tolerancije* biti potpuno ugašena u 380. godini, u godini kada je Odlukom cara Teodozija kršćanstvo postalo/priznato službenom religijom Rimskoga Carstva. Dakle, u istoj onoj godini u kojoj je car Teodozije bio kršten. A to dalje znači da su postajanjem kršćanstva državnom religijom sve ostale religije i kultovi bili zabranjeni i da će nakon 380. godine, zahvaljujući priznanju, progonjeni kršćani započeti progone nekršćana - heretika i pogana, čime će kršćanstvo od *progonjene religije* prestati postojati kao religija i postat će *religijska ideologija* koja će početi provoditi strašne progone drugih religija i kultova. Povijest nam pokazuje da je kršćanstvo sa svojim dogmama bilo, ostalo i jest jedno snažno i nepresušno izvorište netolerancije, a što je ljude tjeralo da vlastitu slobodu mišljenja traže u poganstvu, u nekršćanskome vjerovanju. S prosvjetiteljstvom će završiti razdoblje čiju su temeljnu supstancu određivale dogme i hereze. To je bilanca kršćanskoga preuzimanja kontrole mišljenja i kontrole osobnog odnosa pojedinca prema Nadnaravnome.

Istina, mora se, također priznati, europsku povijest, njezinu kulturu, način život i međusobnog komuniciranja u bitnome će određivati i odrediti kršćanstvo i to će se odraziti kako u filozofiji i umjetnosti tako i u znanosti. No, ne toliko da bi u preambuli Ustava nove Europe bilo naznačeno da Europska unija počiva isključivo na kršćanskim korijenima. I dobro je da je tako ostalo, jer da nije bilo te novopoganske, prosvjetiteljske etape u razvoju Europe, mi bismo i dalje bili u okovima jednoulja, inkvizicije i progona heretika i neistomišljenika. Što ne znači da toga nema i danas, i to svugdje gdje je to moguće provesti, posebno u našim tranzicijskim društvima, u kojima je došlo do sprege konfesionalnoga (islamskog, katoličkog, pravoslavnog) trona i nacionalne (bošnjačke, hrvatske, srpske) religije, u društvima u kojima nemate ni vlasti koja bi bila samostalna i neovisna o Nadnaravnome (koje je za političare postalo poštapalicom) niti religije koja bi bila neovisna o vjerskoj Naciji koja je postala božanstvo, svejedno

koliko se nastojalo ukazivati na vlastitu religijsku univerzalnost.

Suočeni s činjenicom beznačajnosti kršćanstva u ostvarivanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, danas smo došli u situaciju da razgovaramo o značenju uredbe koju su izdali onodobni pogani, kako bismo na njoj gradili zgradu religijske tolerancije u suvremenome svijetu. Baš divno! Hvala ‘poganima’ koji nas - umilne kršćanske duše - učiče, ali ne naučiče kako živjeti s drugima i kako ih prihvatiti ravnopravnima sebi! Stoga se i postavlja pitanje značenja *Milanskog edikta* za trenutnu situaciju u Europi, posebno kad je riječ o budućnosti kršćanstva kao religije kao i o odnosu na kršćanskoj civilizaciji odgojenih i obrazovanih Europljana prema novim religijama i pokretima, s posebnim osvrtom na njihov odnos prema islamu kao religiji koja se, da ne bude zabune, vraća u Europu u koju je kao i kršćanstvo, odnekle došla. Ni jedna ni druga religija, ni kršćanstvo ni islam, nisu izvorno europske religije. Njihovi utemeljivači živjeli su na drugome kontinentu, u nekoj drugoj civilizaciji i kulturi. Jer, ne treba stoga čuditi što je Europa, kako navodi Peter Berger, bila i ostala mjesto najvećih nesreća kršćanstva: prvi raskol 1054, drugi raskol koji je došao s Reformacijom i M. Lutherom, zatim križarski ratovi, inkvizicija, progoni, služenje nacionalističkim režimima i šutnja o zločinima, svećenička pedofilija, itd., itd.

Dakle, pitamo se danas: koje društveno značenje za nas, ovdje i danas, ima *akt o toleranciji* od prije 1700 godina? Nije li on zapravo poticaj da se upitamo: ne bi li danas neko novo *poganstvo*, npr. u obliku *civilne religije*, bilo jedan od mogućih modela u okviru kojih je moguće osigurati jednakovaljanost svih vjerozakona, a time, dakle, i suživot svih i to bez diskriminacije, a što, kako vidimo, nije slučaj ni u zemljama iz kojih dolazimo, a ni u našem širem i daljem okruženju?

Može li kršćanstvo kao religija, zajedno sa svojim dogmama i isključivošću biti izvorište religijske tolerancije? Može li se ugledati na svoga učitelja Isusa Nazarećanina i na njegov odnos prema inovjercima? Nažalost, dosadašnja praksa nam pokazuje da je to gotovo pa nemoguće. Kad bi se barem tri rukavca kršćanstva (katolici, pravoslavci i protestanti) mogli međusobno podnositi!? Čini se da je tu ipak najteže (za)početi s vježbanjem religijske tolerancije. Razlog: svatko misli da je njegovo kršćanstvo najbolje i najpravednije. A njihov zajednički utemeljitelj – Isus Nazarećanin – ostao je jedan te isti: Isus Nazarećanin; onaj koji prihvaća čovjeka u svim njegovim grešnim fazama, ali isto tako i onaj koji ne prihvaća (‘uspaljenog’) klerika niti pak agilne političare (farizeje) koji žive od nadmudrivanja i nevolja vlastitoga naroda.

VREMENSKI REDOSLIJED PROSLAVÂ MILANSKOG EDIKTA

Da hrvatske (svako)godišnje Molitvene osmine za jedinstvo kršćana izgledaju kao religijska *modna pista*, kao mjesto za pokazivanje lažnih osmijeha i ugladenosti, sasvim zorno su ove 2013. godine demonstrirale dvije kršćanske crkve – Istočna (pravoslavna) i Zapadna (katolička) crkva. Svaka od njih je u posebno vrijeme i na posebnome mjestu (pro)slavila

događaj kojim je njihova zajednička, korijenska religija (kršćanstvo) prije 1700 godina izišlo na vjetrometinu povijesti, događaj koji je toj religiji pružio mogućnost izgradnje i strukturiranja svijeta prema naptucima Isusovih evanđelja.

Kako znamo, katoličku proslavu priznanja kršćanstva jednakovrijednom religijom Rimskoga Carstva, na niškome nogometnom stadionu 'Čair', predvodio je 21. rujna, izaslanik pape Franje, milanski kardinal Angelo Scola. U njegovoj pratnji bili su nadbiskup metropolit beogradski mons. Stanislav Hočevar, mons. Therence Patrick Drainey, biskup iz Middlesbrougha u Velikoj Britaniji na čijem teritoriju se nalaz York gdje se car Konstantin proglasio rimskim carem, mons. Erminio De Scalzi, pomoćni biskup milanski, zatim kardinal vrhbosanski Vinko Puljić, te više katoličkih svećenika iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Austrije i Italije.

Tome misnome slavlju prisustvovali su predsjednik Srbije - Tomislav Nikolić, zatim princ Aleksandar Karađorđević, princeza Katarina, predstavnici delegacije Niške eparhije SPC (niža razina), predstavnici Vojske Srbije, članovi diplomatskog kora, predstavnici drugih crkava i vjerskih zajednica, gradonačelnik Grada Niša, Zoran Perišić, i predstavnici društveno-političkog i kulturnog života ovoga dijela Srbije.

Potrebno je reći da je kardinala Scolu dan ranije, u petak, 20. rujna, u Beogradu, u službeni posjet primio predsjednik Srbije, Tomislav Nikolić, i tom mu prigodom „u svoje i u ime svih stanovnika Srbije, zaželio dobrodošlicu“ te ga ukratko „upoznao s trenutnom gospodarskom i političkom situacijom u Srbiji, s posebnim osvrtom na pitanje rješavanja trenutne situacije na Kosovu.“ Govoreći o značaju proslave obljetnice Milanskog edikta, predsjednik Nikolić je na poseban način istaknuo „da su vlasti u Srbiji otvorene za pohod Svetoga Oca“ i ... da će on „rado biti prisutan na misnome slavlju“, 21. rujna, na stadionu Čair. Odgovarajući na Nikolićev pozdrav, kardinal Scola je kazao da mu donosi izraze 'poštovanja i ljubavi' Njegove Svetosti Pape Franje“, te potom rekao: „Bogata i složena povijest Srbije, kao i njezine sadašnjice, čine da Vaša nacija bude neosporni protagonista budućnosti Europe. Vaša nacija je, u stvari, bila i jeste jedinstvena raskrsnica entiteta, kultura i religija. Moglo bi se reći da, u ovom smislu, ona odražava onu tipično europsku crtu, a to je poziv na susret i suživot. Dobro nam je poznato da to od Vas zahtijeva težak i delikatan napor da, za izgradnju mirne, pravedne i slobodne budućnosti, ponovno liječite povijesne rane, kao i one iz nedavne prošlosti“, te da i katolički vjernici, zajedno sa svim građanima, „žele dati svoj doprinos kako bi Europa postala zajednička kuća stanovnika Istoka i Zapada“, naglasivši da to katolici, „iznad svega, čine pozivanjem na poštovanje i promociju vjerske slobode, koja je amblem svih prava i svih sloboda“ (KTA – Katolička tiskovna agencija, Sarajevo, <http://www.ktabkbih.net/>).

Veću pohvalu od jednoga Papinog legata predsjednik Nikolić nije mogao dobiti, jer u Scalinome nastupu nije bilo ni govora o nedavnoj ratnoj i osvajačkoj srpskoj prošlosti, o velikosrpskoj agresiji na susjedne zemlje i na Kosovu, ni riječi o nevino nastradalim, pobijenim, prognanim, silovanim i još uvijek nepronađenim žrtvama tih osvajanja, ni riječi o Hrvatskoj kao susjednoj zemlji i novoj članici EU, o Vukovaru, ili pak o Bo-

sni i Hercegovini i njezinim patnjama, o Srebrenici, ni riječi o Kosovu koje Sveta Stolica još uvijek nije službeno priznala, itd., itd. Naravno, ni riječi o patnjama i stradanjima Srba u svim dosadašnjim ratovima, o Jasenovcu, o progonima i logorima, o ‘humanome preseljenju’. Nasuprot tome, sve je bilo uvijeno i u rukavicama. S glavnim ciljem: kako omogućiti dolazak poglavara Katoličke crkve u Srbiju i kako se Srbija kao država može pokazati gostoljubivom.

Sve na ovome susretu išlo je na mlin predsjednika Nikolića. On je, naravno, u ime trenutne političke vlasti mogao pozvati sadašnjega papu da posjeti Srbiju, jer je svakako i sam svjestan da papa nikada neće doći u Srbiju ne bude li i službenog poziva, odnosno želje predstavnika Srpske pravoslavne crkve, odnosno bolje rečeno - Ruske pravoslavne crkve. Jer, papa dolazi ponajprije kao vjerski poglavar, a tek potom kao državnik. Naravno, o papinu posjetu Srbiji moglo se razgovarati nešto kasnije, za dva tjedna - na pravoslavnoj proslavi Milanskoga edikta, kada su u Niš došli vasseljski patrijarh Bartolomej, ali i poglavari drugih pravoslavnih crkava: Ruske (Kirill), Grčke (Hieronymos II), Ciparske (Chrysostomos) i Jeruzalemske (Theofilos III), dok je Aleksandrijski patrijarh Theodoros II. zbog spriječenosti poslao delegaciju. Ipak, među najvažnije goste svakako treba ubrojiti Kirilla - patrijarha moskovskog i cijele Rusije - koji tom prigodom nije posjetio samo crkvene, nego i predstavnike postojeće srbijanske vlasti. Ne zna se jesu li razgovarali o papinoj želji da posjeti Srbiju, a potom i Rusiju, niti pak o tome je li predsjednik Nikolić kod patrijarha Kirilla lobirao da papa posjeti Srbiju.

Osim ovoga političkoga dijela, zanimljivo je reći da katoličkoj proslavi u Nišu nije prisustvovao ni zagrebački nadbiskup, kardinal Josip Bozanić, iako je to ranije bilo najavljivano. Također, ovoj proslavi nije prisustvovao ni srpski patrijarh Irinej. Njega je dan ranije, u petak, 20. rujna, u Beogradu posjetio kardinal Scola. Tom prigodom ponavljane su uzvišene, svima već poznate, a sadržajem potpuno prazne i istrošene riječi o tome da su Katolička i Pravoslavna crkva zapravo jedna crkva, da se obje crkve nalaze pred novim izazovima te da je ovo prilika da se približe jedna drugoj, da dadnu odgovore na izazove vremena i da vjerski poglavari teže „za jedinstvom Crkve jer je to želio i za to molio Onaj koji je osnovao Crkvu“, a “Gospodin očekuje da ispunimo želju našega Spasitelja ‘da svi budu jedno’ što su On i Otac jedno“.

No, ovom prigodom kardinal Scola nije posebno govorio o potrebi uspostave jedinstva crkava, ali je kazao da kao izvanredni izaslanik nosi patrijarhu Irineju izraze ‘poštovanja i ljubavi’“ pape Franje i da je došao proslaviti značajnu godišnjicu koja je povezana kako s poviješću Niša tako i poviješću Milana, u kojem je 313. „začet ugovor poznat kao *Milanski edikt*, koji je, osiguravajući slobodu korištenja raznih kultova koji su bili prisutni u rimskom carstvu, omogućio kršćanima da iziđu iz tragičnog razdoblja progonstva“ u čemu on vidi „početak novijeg posvećenja vrhovnog načela: vjerska sloboda kao neotuđivo pravo dostojanstva ljudske osobe“.

Ipak, završavajući sutradan svoju propovijed na niškome stadionu ‘Čairu’, kardinal Scola je porukom mladima uputio poruku starijima – crkvenim i političkim predstavnicima – s obje strane granice, poruku koju će

teška srca prihvatiti s oduševljenjem, a koja glasi: „Želim uputiti poruku naročito vama mladima. Bolni i nasilni događaji koji su obilježili noviju povijest vaših naroda ne mogu vas ostaviti ravnodušnim. Pamćenje vaših otaca traži od vas da savjesno prihvatite svoju odgovornost u sadašnjosti. A ta sadašnjost zahtijeva da se krene od praštanja i priznavanja pomirenja koje nas je ovdje sazvalo. Srce mladih je, naravno, otvorenije od srca starijih: budite za sav vaš narod uvjereni svjedoci pomirenja. Gradite u svojim zemljama civilizaciju ljubavi“ (KTA)

Kako već rekoh: sve ovo upućuje na postojanje jednoga neprevladivog kršćanskog paradoksa: dvije crkve u međusobnoj netoleranciji slave obljetnicu *Akta tolerancije*, sjećaju se godine u kojoj je donesen Milanski edikt. A to, zapravo, pokazuje da se pravoslavni i katolički velikodostojnici u praksi toliko međusobno mnogo „vole i podnose“ da ni svečanu euharistiju u povodu *Akta tolerancije* ne mogu zajednički slaviti i time istome utemeljitelju Isusu Nazarećaninu zajednički zahvaliti za mogućnost koju je poganski car Konstantin dao kršćanima da u stoljetnoj vjerskoj netoleranciji stvaraju zapadnoeuropsku kršćansku civilizaciju.

Međutim, ono što ne mogu i ne žele stariji, to čine mladi. Učinili su to i mladi u gradu Nišu, u subotu navečer, 5. listopada 2013., kada se u povodu pravoslavne proslave Povelje tolerancije (Milanskog edikta) oko 5.000 građana Grada Niša, među kojima je bilo najviše učenika, studenata i male djece, okupilo u središtu grada i u akciji „I ja sam deo krsta“ s upaljenim svijećama formirali „živi krst“ i na taj način iskazali svoje razumijevanje kršćanstva – kršćanstva kao religije koje se treba živjeti ovdje na zemlji, na ulici, u križanju („I ja sam deo krsta!“), a to znači u susretima.

U svakome slučaju, ostaje ‘gorak okus’ od ovih službenih crkvenih proslava: deklarativna spremnost za zbližavanje dviju sestrinskih crkava raspukne se kao mjehur od sapunice čim se to treba realizirati u ovozemaljskoj zbilji, u životu. Bit će stoga veoma zanimljivo vidjeti hoće li se uskoro o proslavi 500. obljetnice početka Reformacije (1517. - 2017.) naći zajedno predstavnici svih reformiranih crkava, odnosno svih crkava reformacijske baštine, ili se ni one, kao ni Istočna ni Zapadna crkva, neće moći i neće htjeti dogovoriti da jedan događaj koji ih veže zajedno (pro)slave u istome danu i u istome mjestu. Budu li oni dosadašnji ‘pravi’ i ‘pravovjerni’ kršćani, zacijelo će biti više proslava.

IMA LI NADE ZA MEĐUSOBNO PREPOZNAVANJE KRŠĆANSKIH CRKAVA?

Vratimo li se unatrag, u vrijeme donošenja prvih kršćanskih dogmâ, a što je započelo na *Prvome nicejskom saboru* 325. godine, vidjet ćemo da se tim činom – donošenjem dogmi - tzv. *poganskoj toleranciji*, kojom je 313. godine kršćanstvo izjednačeno s drugim religijama, počela „gasiti svijeća“. Razdoblje religijske tolerancije trajalo je, dakle, jako kratko vrijeme. Onoliko dugo koliko je trebalo Carstvu da uvede red. Stoga se, nažalost, mora konstatirati da će ta svijeća koja je samo nakratko pokazala *proplamsaje tolerancije* biti potpuno ugašena u 380. godini, u godini kada

je Odlukom cara Teodozija kršćanstvo postalo, odnosno priznato službenom religijom Rimskoga Carstva - u istoj godini u kojoj je car Teodozije bio kršten. A to dalje znači da su postajanjem kršćanstva državnom religijom sve ostale religije i kultovi bili zabranjeni i da će nakon 380. godine, zahvaljujući priznanju, progonjeni kršćani započeti progone nekršćana - heretika i pogana.

Mnogi su stoga mišljenja da je kršćanstvo svojim netolerantnim stavovima prema nevjernicima i pripadnicima drugih religija bilo postalo jedno snažno i nepresušno izvorište netolerancije, što je ljude tjeralo da vlastitu slobodu mišljenja traže u poganstvu, u nekršćanskome vjerovanju. S prosvjetiteljstvom će završiti razdoblje čiju su temeljnu supstancu europske povijesti određivale dogme i hereze. To je, smatraju ovi, bilanca kršćanskoga preuzimanja kontrole mišljenja i kontrole osobnog odnosa pojedinca prema Nadnaravnome.

S druge strane, neprijeporna je istina da će od 380. godine europsku povijest, kulturu, način život i međusobnog komuniciranja u bitnome (su) određivati i odrediti kršćanstvo i to će se sve do danas odražavati kako u filozofiji i umjetnosti tako i u znanosti. No, ne opet toliko da bi u preambuli Ustava nove Europe bilo naznačeno da Europska unija počiva isključivo na kršćanskim korijenima. Osobno smatram da je dobro da je tako definirano, jer da nije bilo te tzv. *novopoganske* prosvjetiteljske etape u razvoju Europe, mi bismo i dalje bili u okovima jednoumlja te progona heretika i neistomišljenika. A, što ne znači da toga nema i danas, i to svugdje gdje je to moguće provesti, posebno u balkanskim tranzicijskim društvima, u kojima je došlo do sprege konfesionalnog trona (islamskoga, katoličkog, pravoslavnog) i nacionalne (bošnjačke, hrvatske, srpske) religije, u društvima u kojima nemate ni vlasti koja bi bila samostalna i neovisna o Nadnaravnome (koje je za političare postalo poštapalicom) niti religije koja bi bila neovisna o vjerskoj Naciji koja je postala božanstvo, svejedno koliko se nastojalo ukazati na vlastitu religijsku univerzalnost.

Suočeni s činjenicom nedostatnoga doprinosa mnogih (islamskih, kršćanskih, židovskih) religijskih pokreta u ostvarivanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, danas smo došli u situaciju da razgovaramo o značenju uredbe koju su izdali onodobni pogani, kako bismo na njoj gradili zgradu religijske tolerancije u suvremenom svijetu. Stoga se i postavlja pitanje značenja *Milanskog edikta* za trenutnu situaciju u Europi, posebno kad je riječ o budućnosti kršćanstva kao religije kao i o odnosu na kršćanskoj civilizaciji odgojenih i obrazovanih Europljana prema novim religijama i pokretima, s posebnim osvrtom na njihov odnos prema židovstvu i islamu kao religijama koje se kao i kršćanstvo, odnekle došle u Europu. Ni jedna ni druga ni treća religija, ni kršćanstvo ni islam ni židovstvo, nisu izvorno europske religije. Njihovi utemeljivači živjeli su na drugome kontinentu, u nekoj drugoj civilizaciji i kulturi. Pa, slijedom toga, ne treba nikoga čuditi, kako navodi Peter Berger, što je Europa, barem kad je riječ o kršćanstvu, bila i ostala mjesto najvećih nesreća kršćanstva: prvi raskol 1054., drugi raskol koji je 1517. došao s Reformacijom i Martinom Lutherom, zatim križarski ratovi, inkvizicija, progoni, služenje nacionalističkim režimima, šutnja o ratnim zločinima, svećenička pedofilija, itd., itd.

Dakle, pitamo se: koje društveno značenje, ovdje i danas, ima *Akt o toleranciji* od prije 1700 godina? Nije li on zapravo poticaj da se upitamo: ne bi li danas neko novo *poganstvo*, npr. u obliku *civilne religije* bilo jedan od mogućih modela u okviru kojih je moguće osigurati jednakovaljanost svih vjerozakona, a time, dakle, i suživot svih ljudi i to bez diskriminacije, a što, kako vidimo, nije slučaj ni u zemljama iz kojih dolazimo, a ni u našem širem i daljem okruženju?

ZAKLJUČAK

Nakon svega rečenog, čini se da su u pravu bili oni koji su sumnjali da će gore spomenuta 1700. obljetnica Milanskoga edikta nakon toliko stoljeća međusobne kršćanske razjedinjenosti, međusobnih ratova do istrebljenja, moći u današnje vrijeme donijeti nešto radikalno novoga. Zapravo, s pravom postavljalo pitanje smisla ovakvoga odvojenog obilježavanja istoga povijesnog događaja, kad su svi kršćani znali da je pomalo naivno očekivati da će pravoslavni Istok prihvatiti nadređenost katoličkoga Zapada, odnosno da će „(rimo)katolički Zapad“ dopustiti da mu se „ortodokсни Istok“ čak i približi, a kamoli da mu barem postane jednakopravan? Čak, ni u Nišu! U gradu u kojemu se možete osjećati komotno i bezbrižno.

S druge strane, poruke koje ovim razdvojenim ‘niškim’ proslavama, a s kojima građani Niša nemaju ništa zajedničko, šalju vjerski poglavari - katolički i pravoslavni - glasi:

1. kako mi – istočni (pravoslavni) i zapadni (katolički) kršćani - naše susrete organiziramo samo prigodimice i to onako ‘folklorno’ i bezsadržajno, ni ‘niške trublje’ nisu mogle biti glasnije niti su mogle navijestiti nasušnu potrebu zajedničkoga međusobno-razumijevajućeg suživota – utihnule su i zanimile;

2. kako mi – istočni (pravoslavni) i zapadni (katolički) kršćani - naš život organiziramo isključivo na marginama crkvenih događanja, u istome sastavu i na isti način naći će se naši nasljednici u istome mjestu, u Nišu, u sljedećem stoljeću, u povodu 1800. obljetnice Milanskog edikta. A, što je nama stotinu godina!? Bolje je i toliko čekati, negoli onome drugome kršćaninu popustiti.

A gdje je u svemu tome Isus Nazarećanin?, pitat ćete. Bit ću slobodan odgovoriti Vam: On je, čini se, iz tih naših ‘kršćanskih’ crkava već odavno ‘humano preseljen’ u privatne odaje ili niše onih koji ga prihvaćaju kao i onih koji se i ne moraju izjašnjavati kršćanima.

LITERATURA

„Predsjednik Nikolić primio Papinog izaslanika za proslavu u Nišu“. Dostupno na: <http://www.ktabkbih.net/info.asp?id=39288> (pristupljeno 10. listopada 2013).

„Toleranzedikte“. U *Lexikon für Theologie und Kirche* (2009), sv. 10.

Torović, V. „Više od 5.000 Nišljija napravilo ‘živi krst’“. Dostupno na: <http://>

www.blic.rs/Vesti/Srbija/410540/Vise-od-5000-Nislja-napravilo-zivi-krst
(pristupljeno 10. listopada 2013).

Ivan Markešić

THE TRUMPETS OF THE EDICT OF MILAN GONE SILENT
Is there a hope for mutual acceptance of disunited Christians?

Summary: As a part of marking the 1700th anniversary of the Edict of Milan, a gathering entitled “Europe and Christianity” was held in Subotica on 16 and 17 July 2013. The central celebration of the given event had already taken place by that time. In connection with that, I would like to do the following in this paper: 1) present the key ideas I put forward at the Subotica meeting related to religious tolerance promoted by Emperor Constantine, 2) present my personal view of the ways the Catholics and the Orthodox Christians have marked the anniversary, 3) put forward conclusions related to the future of (inter-)religious tolerance and ecumenic dialogue, i.e. present a personal attitude towards the Prayer for the unity of Christians, which is practiced annually but without any visible results. Eventually, I will try to examine whether the trumpets calling for religious tolerance that the celebration of the anniversary has inspired, however weak a sound they produce, have actually gone silent in the meantime.

Key Words: Edict of Milan, (religious) tolerance, Orthodox Christianity, Catholicism, Europe, Niš.

НАРУЧЕНЕ И ПЛАНИРАНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Резиме: Обојене револуције или револуције боја постале су синоним за геополитичке промене у земљама југоисточне Европе, односно у земљама Евроазије у којима је од 2000. до 2014. године уз логистику и подршку САД дошло до промене политичких режима са аргументацијом да су ауторитарни, а њихове политичке елите замењене либерално-демократским прозападним политичким елитама. Често се првом наранџастом револуцијом сматрају политичке октобарске промене у Београду 2000-те године, да би се под обојеним револуцијама у ужем смислу подразумевали догађаји на подручјима бившег СССР-а: револуција ружа у Грузији 2003. године, наранџаста револуција у Украјини 2004–2005. и 2014. године и револуција тулипана у Киргистану 2005. године. Ове тзв. обојене револуционарне промене су по својој суштини саставни део савремене геополитике и радикалног прекомпоновања савремених међународних односа.

Кључне речи: обојене револуције, промене, одозго, споља, корисне истине, грађански ратови и револуције.

МОЋ, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И РЕВОЛУЦИЈЕ

Још пре више од двадесет векова велики грчки филозоф Аристотел (1984) сматрао је да државна уређења пропадају или због унутрашњих или због спољашњих разлога. Када је писао да тиранија увек почива на неправди и да то води нестабилности држава и друштва, као и о револуцијама (устанцима), вероватно није ни претпоставио да ће на почетку 21. века на светској политичкој сцени бити доминантне револуције одозго, тзв. обојене револуције.

У савременом друштву на Западу у свету глобализма и необуздане евроатлантске моћи новац је постао потпуно мерило вредности човека, државе, свих људских активности у друштву, универзално средство, не само комуникације, већ и основа мерења за оцену вредности друштвеног значаја и управљања свим сферама друштвеног и државног живота. Он је постао толико значајан да га често пореде са улогом крвотока и нервног система у људском организму (Харви, 2012). Свакако, и нови агресивни и доминирајући неолиберални капитализам увек и највише тежи слободи, али он тежи проширењу тржишта, проширењу и увећању простора за експлоатацију. Зато је у свету тренд да се чак и националне државе, а посебно индивидуални и колективни субјекти и слободе, што пре одселе у музеј старина. Због

тога: „Глобализација није никаква нова хомогенизација света зарад општих интереса човечанства, већ начин којим доминантне заједнице, пре свега финансијски доминантне, намећу своју моћ и утицај слабијим нацијама смањењем или елиминацијом националног суверенитета, пре свега у сфери финансијског тржишта“ (Бодрожић, 2014: 21). Данас у свету постоје многобројни региони и целе државе које немају баш никакве шансе да се у догледно време извуку из финансијске кризе и дугорочног општег пропадања. Сиромаштво и социјална бесперспективност за последицу имају потпуну политичку маргинализацију и културну декаденцију (Панарин, 2007). Како уопште онда у тако формираној стварности може, уистину, бити слободних људи, кад ти исти људи живе у апсолутном сиромаштву и потпуно поробљеној неоклонијалној држави (Зиновјев, 2002).

Уколико научно анализирамо стање неолибералног капитализма данас у свету, његове главне промотере и стожере, битне елементе његове данашње структуре, начин њиховог функционисања и ефекте њиховог деловања, закључујемо да је реч о савременом империјализму у његовој силазној путањи. И поред велике халабуке на крају 20. века у земљама транзиције око правне државе, национална држава се у условима глобализације нашла у посебно великим искушењима, а њен легалитет овог пута није нападнут одоздо и изнутра, већ одозго и споља. Онда када држава губи сопствену сувереност, аутоматски губи и полуге своје економске, финансијске и социјалне моћи, постаје подложна корумпираности власти, криминализацији целог друштва и анархији. У оваквом друштвеном амбијенту поред немоћне државе наступа и криза, општа беда и сиромаштво најширих социјалних слојева, а нашироко започете приче о правној држави се потискују и маргинализују (Марковић, 2005). Осим тога, у континуираној агресивној експанзији сила глобализма руше се све основне вредности савремене државе: сувереност, територијална целокупност, независност, уставни поредак, људска права и слободе (Мировић, 2014). Велике геополитичке промене и њихове последице, које су се десиле баш на крају 20. века на балканском и јужнословенском тлу, као да најширу међународну јавност довољно не упозоравају о новим међународним изазовима и крвопролићима. Геополитика као наука је још од свог настанка почетком 20. века тематски заокупљена анализама вредности, недостатака и ограничења географског простора, самим тим старим и новим плановима територијалне експанзије и стратегије освајања нових животних простора (Дугин, 2014). Условљено концентрацијом велике економске, финансијске, политичке и војне моћи, као значајно средство у стратегији специјалног ратовања у циљу ширења агресије, посебно у продору на Исток, развијени су методи и модели за производњу корисних медијских истина, корисних грађанских ратова и корисних револуција.

НАРУЧЕНЕ МЕДИЈСКЕ ИСТИНЕ, ГРАЂАНСКИ РАТОВИ И РЕВОЛУЦИЈЕ

Моћ представља, пре свега, способност произвођења промена у ужем и ширем окружењу друштва (*Политичка енциклопедија*, 1975). Различити историјски, политички, економски и државни субјекти располажу различитим врстама и снагама моћи.

Информативно-пропагандна агресија се данас шири и јача, како каже Сергеј Кара-Мурзе, „да вера у мистичну снагу противника паралише вољу за отпором“ (Кара-Мурзе, 2008: 12).

Данас живимо у времену не само „корисних медијских истина“, већ и „корисних грађанских ратова“ и „корисних обојених револуција“. Медији више немају примаран задатак да пласирају и утврђују истините информације; они добијају нову улогу и постају промотер и осмишљени усмеривач на одабране циљне групе. На свом новом задатку они не морају да имају морално покриће и нису плаћени за такве услуге. Апарат којим располажу није никада мали, јер им на располагању стоји велики број новинара, политичара, представника невладиних организација, интелектуалаца и академика. Примера ради, у грађанском рату у Југославији, као што нам је познато, светско јавно мњење је требало усмерити против Срба, мада је и хрватска и босанска непосредна прошлост у Другом светском рату била оптерећена израженим антисемитизмом. Овај циљ је морао бити постигнут упркос чињеници да је неколико хиљада Јевреја било погубљено у хрватским концентрационим логорима у Другом светском рату. Ефемерно започетом медијском акцијом алудирало се на тамну страну човекове свести и емоције одабране циљне групе, у овом случају јеврејског лобија, у почетку само са малом корисном истином – малом лажи, као што је оптужба о наводном постојању српских концентрационих логора, објављена у маргиналном листу у светској метрополи Њујорку. Произведена „корисна истина“ неопходно је да се брзо шири како би у новим околностима сваки демант постао сувишан и узалудан. У кратком временском интервалу резултат активности овако монтиране медијско-пропагандне истине је да је, противно здравој људској свести, јеврејски лоби веома брзо стао на страну босанских муслимана. Ово није представљало изолован случај, јер су по истом моделу обрађене Маркале, Рачак, а јавно мњење необично профаним методама придобијано за рат у Заливу и друге интервенције и произведена жаришта широм Планете. У овако планираном медијском подухвату акценат је на томе, како би рекао Ниче, да ове крајње сумњиве и неутемељене тврдње допру до ушију оних који треба да их чују.

Грађански ратови у политикологији, уопште у друштвеним наукама, спадају у оне појмове који се најчешће користе у смислу општих места, што треба да значи да је њихов садржај општепознат и није полемичке природе. Многи не само познати научници на Западу, већ и у Србији, заступали су тезу да су етнокултурне разлике биле главни узрок националних конфликта и дезинтеграције СФРЈ. Насупрот овим и оваквим тенденцијама, Мишел Чосудовски основне уз-

роке дезинтеграције југословенске државе и грађанског рата насталог у тим процесима види у програму макроекономског реконструирања наметнутог од стране иностраних зајмодаваца, што је водило дезинтеграцији индустријског сектора и губљењу социјалних гаранција. На основу свега тога, он заступа тезу о примату економског фактора, а потврду става налази у анализи узрока геноцида и у другим крајевима света попут Руанде 1994. године. У прилог оваквом ставу можемо да кажемо да, мада је Србија 90-их година често истицана као главни кочничар демократских политичких промена, ступање вишестраначког система у политички живот Србије у основи није каснило за другим бившим југословенским републикама. Вишепартијски политички систем у Словенији је легализован 27. децембра 1989. године, у Хрватској 15. јануара 1990, у Македонији 12. априла 1990, у Црној Гори 11. јула 1990, у Србији 20. јула 1990. и у БиХ 31. јула 1990. године, да би савезни закон о политичким партијама био донет 25. јула 1990. године. У периоду од само седам месеци на целокупном југословенском политичком простору уместо једнопартијског легализован је вишепартијски политички систем.

Етногеографска структура југословенских народа такође негира став о примату етнокултурног фактора у дезинтеграцији југословенске државе. Све југословенске нације, маколико да су се верски, културно и национално разликовале, у ствари су биле мале нације, осим Срба којих је уочи грађанског рата било више од 8 милиона и Хрвата око 4,5 милиона, све остале југословенске нације имале су мање од по 2 милиона становника, што показује да су биле не само мање од великих и средњих европских него и од суседних средњоевропских и малих балканских нација. О нивоу њихове језичко-културне, историјске и националне сличности да и не говоримо. Југословенске нације су живеље углавном међусобно измешане, што је био посебно случај са две највеће југословенске нације, српском и хрватском. Међутим, најзначајнија одступања од моноетничког састава република били су Срби у Хрватској и Срби и Хрвати у БиХ. Ово представља у целини значајан аргумент у доказивању да уставно и међународно-правно национално, културно и економски легално и легитимна дезинтеграција заједничке југословенске државе није могла бити остварљива. Она је проузрокована и артикулацијом остварена у центрима међународне политичке моћи на Западу.

Веома сличном закључивању води нас и анализа узрока геноцида у Руанди 1994. године. Уобичајено је већ постало да се овај догађај и његови главни узроци објашњавају унутрашњом кризом и међуплеменском мржњом, мада су грађанском рату претходили нагомилани економски проблеми, који су за последицу имали енормно сиромаштво. Ови догађаји постају много јаснији када се зна да су се под окриљем ММФ-а у Руанди спроводиле макроекономске реформе, девалвација валуте, смањивање социјалних програма и увођење такси за основно школско образовање. Дестабилизација пољопривреде и уништавање традиционалне националне делатности узгајања кафе, изазвале су глад у целој земљи. Приватизација највећих државних

компанија изазвала је парализу телекомуникација и снабдевања становништва струјом и гасом. У таквим околностима ступање незапослене и гладне омладине у наоружане одреде допринело је општој дестабилизацији. Због тога је ван сумње да је и у Руанди, као и у Југославији, постојала етничка напетост, али она сама по себи не би могла да произведе тако катастрофалне последице да није дошло до егзистенцијалног незнања становништва и с тим у вези негативног спољног економског и политичког утицаја.

Посебно изненађујуће делује да код великог броја не само западних, већ и домаћих интелектуалаца, сусрећемо глобалистичко величање значаја обојених револуција, чија глорификација достиже такав ниво попут става да представљају уметничко дело коме је немогуће до краја разјаснити његову изворну суштину, мада се неоспорно ради о савременом политичком феномену који битно утиче на сву величину беде и незнања савременог друштва.

ОБОЈЕНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Обојене револуције представљају релативно сложен савремени геополитички феномен и ту објективно нема места било каквој мистификацији. Са аспекта савремене науке оне се не могу назвати револуцијама само зато што се покрећу и организују у Вашингтону и Бриселу или пак због тога што су масовне и популистичке. Потврду оваквог става налазимо много пута и у даљој и у савременој историји, које су небројено пута показале да у временима дубоких криза народ може бити употребљен за извођење веома различитих налога за политичко деловање. По својим основним својствима обојене револуције противрече пореклу и самој суштини појма револуције.

У новим обојеним револуционарним процесима спољна подршка одабраним режимима и политичким групама никад није била случајна; она није произвољна, јер се планови за овакве политичке промене врше систематски и припадају савременим методама специјалног ратовања као саставном и битном елементу стратегије империјалне експанзије. Ништа не мења у суштини када је реч о грузијској ружичастој револуцији из 2003. године, украјинској наранџастој револуцији из 2004–2005. године, поготово актуелној која је још у току у 2014. години или о киргистанској револуцији лала из 2005. године. У овим конкретним револуционарним дешавањима у наведеним земљама тежиште активности било је усмерено ка политичким партијама и вишестраначким изборима, блокади политичких система, чиме се стварао празан простор за активност завођења и манипулисања широким народним масама. Од почетка је постојао увек иницијатор и покретач ових псеудореволуција. Постојала је логистика и финансијска подршка из иностранства, посебно када се ради о опозиционим политичким партијама и невладиним организацијама и покретима. Власт се у новим условима веома брзо сели на улице, а започети протести прерастају у веће или мање неред, јер опозиција мора бити

нови победник независно од стварних резултата на бирачким местима. На овај начин, наводно, западна демократија утире пут даљем прогресу, а не гажењу суверености држава и отимању природних националних ресурса. Методе и технике извођења обојених револуција увек су прилагођене специфичностима сваког конкретног геополитичког амбијента, али оне се и стално даље усавршавају. Поред тога, све већи број научника и истраживача, не без разлога и утемељења, бави се компаративном и квалитативном анализом односа сличности и разлика између обојених револуција и арапског пролећа, нових изведених револуција које су, углавном, по истом моделу захватиле земље Африке и Блиског истока.

После претходно реченог да никада нема последње револуције док год постоји експлоатација и неправда, револуције су бескрајне. Наравно, ово може само да се односи на револуције које су у суштини парадигма аутентичног социјалног, креативног, слободног и хуманистичког ангажмана. Полемично је пледирање на апсолутну чистоту револуције, али револуционарна стерилност је сигурно израз немоћи револуционара. Револуционар у ствари увек хода усправно и као човек и као револуционар, а не пузи, није псеудоангажован, у ствари не може бити псеудореволуционар. Све је мање народа који данас у свету одлучују о својој судбини. Експанзија обојених револуција представља револуционарни дисконтинуитет и показује да су прави револуционари понижени у њиховим основним стремљењима. Због тога „револуције дугиних боја“ и у њиховој феноменологији, поготово у правој практично-политичкој суштини супротстављене су основном појмовном значењу револуције и револуционара, чиме представљају бедну декорацију и профано улепшавање актуелног глобалистичког света, само још један од изузетно значајних инструмената у ширењу савремене империјалне моћи. Познато је да жудња за моћи никада није имала своје стварне корене у снази него у слабостима субјекта, а да само дух истине, слободе и правде може бити сигуран стуб у развоју модерног друштва. Никада није било нити ће бити правог људског достојанства без укидања беде и без укидање старе или нове потчињености. Обојене револуције су газду или татора увеле у револуционарне политичке процесе, али као што је још упозорио грчки филозоф Аристотел сваки тиранин, па и глобалистички, и револуционар се искључују.

Обојене револуције или револуције боја су постале синоним за низ догађаја или промена у земљама Источне Европе, односно Евроазије, којима је у периоду између 2000-те и 2014-те године уз подршку САД дошло до смене политичких режима са аргументацијом да су ауторитарни и тако замењени владама либерално-демократске, у ствари, прозападне оријентације. Ове тзв. обојене револуционарне промене су саставни део савремене геополитике и радикалног прекомпоновања савремених међународних односа. Када анализирамо улогу, значај и посебно ефекте ових псеудореволуционарних промена, примећујемо да оне не задиру у продукционе односе, иначе што је случај код традиционалних класичних револуција, мада у својој деструктивној бруталности уништавају целокупну националну еконо-

мију и остављају пустош и згаришта. На основу свега реченог намеће се неумољиви закључак да су обојене револуције данас инструмент геополитичких интереса глобалистичких сила на Западу, на челу са САД, у стратегији даљег очувања и ширења њихових империјалних моћи, у плановима продора на Исток и освајању и подели Русије, у стратегији остваривања планетране хегемоније. Овако проузрокована дестабилизација политичких система суштински одбацује сваки друштвени консензус, поготово национални консензус, и потенцира медијску агресорску пропаганду и политичку праксу конфликта.

Конфликтна научна теорија, која се јавила 50-их и 60-их година 20. века као алтернатива структуралном функционализму и позитивизму, са њеним најзначајнијим промотерима Рондалом Колинсом, Луисом Козером и Ралфом Дарендорфом, имамо снажан утисак, није се посебно бавила овим превратничким спољним политичким феноменима (Ђурић и Суботић, 2010). Рондал Колинсово научно схватање које конфликт представља као централни проблем у друштвеном животу и који покушава да развије синтетичку теорију конфликта, која би интегрисала анализу микро и макро друштвених појава, неприхватљиво је за анализу оваквих политичких феномена као што су обојене револуције, бар из разлога њихове дезинтегрисаности и деструктивности (Митровић, 2008). Конфликте, поготово револуционарне промене, одувек је изазивала неједнака подела вредности, посебно статуса дохотка и моћи; због тога би обојене револуције, како због њиховог порекла, тако и због политичке суштине, могли дефинисати као антидемократске политичке феномене и контрареволуције.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Чувени грчки филозоф Аристотел је у својим делима заступао став да свака тиранија почива на неправди и да је то узрок нестабилности система и социјалних револуција. Велики револуционар Гоце Делчев му не противречи, већ сматра „ако је тиранија насиље, онда је револуција насиље против насиља“.

Живимо у времену не само „корисних медијских истина“, већ и „корисних грађанских ратова“ и „корисних обојених револуција“. Медији су доживели велику трансформацију тако да немају више задатак да пласирају истините и објективне информације, већ су постали промотер и осмишљени инструмент усмерен на одређене циљне групе. Тако је потребно да се произведена за наручиоца корисна истина брзо шири, како би сваки деманат постао закаснео и сувишан.

Грађански ратови у политикологији, уопште у друштвеним наукама, спадају у оне појмове који се најчешће користе у смислу општих места, што треба да значи да је њихов садржај опште познат и није полемичке природе. Међутим, савремени грађански ратови, тј. њихови узроци, одступају од тог правила, катастрофалне последице су преваходно резултат изузетно негативног спољног економског и политичког утицаја.

Обојене револуције представљају релативно сложен савремени геополитички феномен и ту нема места никаквим мистификацијама. Ове нове политичке појаве се не могу назвати револуцијама само зато што се покрећу, организују и финансирају у центрима политичке, економске и војне и моћи у Вашингтону и Бриселу или само зато што су масовне и популистичке. Историја је до сада небројено пута показала да у временима изузетних криза и искушења народ може бити употребљен и искоришћен за мобилисање и извођење веома различитих налога за политичко деловање. По својим основним својствима обојене револуције у свим битним елементима, по пореклу и самој политичкој суштини, противрече основном значењу појма револуција.

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел. *Политика*, књига шеста. Београд: БИГЗ, 1984.
- Бодрожих Ђ. „Глобализам и национални суверенитет“. У *(Дез)интеграција држава и идентитет*, приредили З. Милошевић и Ж. Ђурић. Београд: Институт за политичке студије, 2014.
- Дугин А. „Опростите нам Срби, у жеку вашег рата ми смо чврсто спавали“, Нови стандард, Печат, Београд, 21. март 2014.
- Ђурић Ж. и Д. Суботић. *Менаџмент политичким институцијама*. Београд: Институт за политичке студије, 2010.
- Зиновјев А. *Запад: феномен западњаштва*. Београд: Наш дом, 2002.
- Кара-Мурзе С. *Манипулација свеићу*, књига 1. Београд: Преводилачка радионица Росић, Никола Пашић, 2008.
- Митровић Љ. *Творци нових парадигми у социологији*. Београд: Институт за политичке студије, 2008.
- Марковић Г. „Преиспитивања правне државе“. У *Држава и транзиција, Кикиндски дијалози*, приредио, Ј. Тркуља. Кикинда, 2005.
- Мировић А. „Интеграција и дезинтеграција као паралелни процеси савремене глобализације“. У *(Дез)интеграција држава и идентитет*, приредили З. Милошевић и Ж. Ђурић. Београд: Институт за политичке студије, 2014.
- Панарин А. С. *Савремени рат као борба богатих против сиромашних*. Београд: Евро-Ђунти, 2007.
- Политичка енциклопедија*. Београд: Савремена администрација, 1975.
- Харви Д. *Кратка историја неолиберализма*. Београд: Медитеран, 2012.

ORDERED AND PLANNED GEOPOLITICAL REVOLUTIONS

Summary: Coloured revolutions have become a synonym for geopolitical changes in the countries in South-Eastern Europe and in Eurasian countries. In those countries, the logistics and the support of the USA have brought about changes of political regimes deemed to be authoritarian, so that those were replaced by liberal-democratic pro-West political elites. The first Orange Revolution is often considered to be the one in Belgrade in October 2000, which was then followed by similar revolutions in the former USSR – the Rose Revolution in Georgia in 2003, the Orange Revolution in Ukraine 2004-2005 and 2014, and the Tulip Revolution in Kyrgyzstan in 2005. These so-called coloured revolutionary changes are a part of contemporary geopolitics and radical restructuring of international relations.

Key Words: coloured revolutions, changes from above and outside, useful truths, civil wars and revolutions.

NOVI IMPERIJALNI UDAR NA BALKAN

Rezime: Razbijanje Jugoslavije i stvaranje satelitskih država od nekadašnjih republika pretstavljaju glavne tačke sveobuhvatnog plana novog udara. Razbijanje Srbije i uništavanje socijalno-političkih osnova srpskoga naroda u srpskim zemljama van Srbije se nastavlja. Evropa je predvođena SAD-om izvršila neviđenu oružanu agresiju na SR Jugoslaviju / Srbiju i Crnu goru) 1999. godine. Po posledicama ona je više nego nuklearna. Pregovori u Rambujeu su poslednji pokušaj da se mirnim putem izađe iz veštački nametnute krize. Nažalost, Americi je bio potreban krvavi rat da bi demonstrirala svoju moć i osvajačke namere prema istoku, prvenstveno Rusiji. Zapravo Rusija i njena bogatstva su geostrateški glavni cilj Amerike i njenih zapadnih saveznika.

Ključne reči: velike sile, geostrategija, balkanizacija, „Južni tok“, Rambuje, Šreder, Vili Vimer, Angela Merkel, Putin

BALKAN U GEOSTRATEGIJI VELIKIH SILA

Imperijalni zapad je u pripremi glavnog udara izvršio istorijsku prevaru javnog mnjenja Evrope. Potkupivši veći deo srpske nacionalne elite, otvorio je prostor za restauraciju kapitalizma. Narodu koji je decenijama razvijao socijalističko samoupravljanje u društvenoj zajednici i radnoj sredini je podmetnuta parola: „Hoćemo promene, pa makar bilo gore”.

A onda se dogodila restauracija surove buržoaske pljačke i eksploatacije u bivšim socijalističkim zemljama Balkana. U većini bivših republika radnici su preko noći ostali bez posla i prava na život. Isterani na ulice mnogi su shvatili da više nisu radnici već oruđe robovlasničkog kapitalizma; ali ono sredstvo koje više nema pravo ni da govori. „Kapitalizam je bolest čovečanstva“, kaže filozof Alen Bajdu.¹ Izgleda da je Bajdu u pravu.

Ugasile su se fabrike na Balkanu, čak i u Grčkoj koja je i ranije bila u kapitalizmu. Dojučerašnji radnici i građani koji su se osećali subjektima u svojim preduzećima i mesnim zajednicama postali su sredstva za surovu manipulaciju novopečenih kapitalista – tajkuna, među kojima su zavidno mesto zauzimali pojedini bivši istaknuti komunisti.

Birokratska država neokapitaliza (tzv. hiperliberalnog) se distancirala od brige za radnike i građane. Nestale su sa scene nekadašnje društveno-političke organizacije koje su po ustavu bile dužne da brane interese radnika i građana. Za kratko vreme su se umnožile nevladine organizacije,

¹ „Tokom krize 1% stanovništva je nastavio da povećava profit, a ostalih 99% je na gubitku. Jedan odsto ljudi poseduje 45% svetskog bogatstva, a 10% stanovništva raspolaže sa 86% ukupnog bogatstva („Politika“, 23. XI 2014, 7).

a partije i sindikati su se pretvorili u interesne grupe. Nema više ko da brani interese i životne potrebe ojađenog čoveka i građanina Srbije. Smanjivanje ionako malih plata i penzija (kraj 2014) je zasada poslednji udar na našu tzv. srednju klasu. U očajanju se rađa novi fenomen „otpora“ – samoubijanje, sečenje delova tela, samospaljivanje, samovešanje, zakivanje ruku po ugledu na razapinjanje Isusa Hrista i dr. Bogati se bogate, a siromašni dalje siromaše, pružajući otpor samouništavanjem!

U sveopštem posrnuću crkva postaje najpopularnija organizacija u svim bivšim socijalističkim zemljama, uključujući Srbiju. Verske organizacije – crkve, džamije i dr. postale su glavno skupljalište nevoljnika. I njihovi čelnici – popovi, hodže i mnogi velikodostojnici se bogate na mukama istog naroda.

Ako se posmatra savremena Evropa odmah će se uočiti posebnost Balkana u geostrategiji velikih sila. Na jugu Evrope su pored Balkana Apeninsko i Pirinejsko poluostrvo. Velike sile zapada su jedinstvene u podršci jedinstva ovih teritorija u okviru postojećih država (Španije, Portugalije i Italije). Odbija se bilo kakva podrška pravu naroda na samoopredeljenje i energično insistira na očuvanju jedinstvene Španije i Italije. Iako narodi u tim zemljama nisu međusobno sličniji od balkanskih. Kataloncima je zaprećeno ekskomunikacijom iz EU, Baskima isto. Pogotovu im se ne dozvoljava ni pomisao na spajanje sa Baskima Francuske. Guši se svaki pokušaj separatizacije u severnoj Italiji, iako je u prošlosti postojala moćna Mletačka republika.

Na drugoj strani, na Balkanu su potsticani i direktno pomagani separatistički pokreti. Takav trend se nastavlja. Nemci i Amerikanci su ih vojno pripremali. U toku je dalje stvaranje novih nacija, jezičko i kulturno-ekonomsko razbijanje pojedinih naroda. Posle stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u zapadnim imperijama su jačali centri okupljanja separatista ovih naroda; zapadne sile su posle velikog rata odlučujuće uticale na stvaranje zajedničke države slovenskih naroda na Balkanu. Prilikom stvaranja su ugradile važne elemente unutrašnjeg razdora. Podsetio bih na ubistvo kralja Aleksandra Karađorđevića (u Marselju 1934. godine) glavnog nosioca jedinstva zajedničke države Južnih Slovena. Ni Francuska u kojoj se dogodilo ubistvo prilikom zvanične posete jugoslovenskog suverena nije pokazala interes da istraži ko su stvarni naručioci ubistva. Pripremana je čitulja SFR Jugoslaviji odmah posle Tita.

Ali tada im je bio potreban sanitarni kordon prema novostvorenom Sovjetskom savezu, a onda i prema nacističkoj Nemačkoj. Posle Drugog svetskog rata Amerikanci nisu uspeli da se stacioniraju vojno na prostorima Jugoslavije, pa su to učinili posle agresije koju je izvršio NATO 1999. Kada se urušio istočni blok i SSSR prema ranije, prema utvrđenom planu je razbijana SFR Jugoslavija. MIP Nemačke Genšer i kancelar Kol ne bi mogli bez pristanka Amerike da predvode godinama razbijanje Jugoslavije. Nemački političar (državni sekretar 1988–1992, potpredsednik Parlamentarne skupštine OEBS-a), Vili Vimer, obaveštava kancelara Šredera da Amerikanci žele da naprave vojnu bazu u centru Kosova, blizu srpskog grada Uroševca. U njihovoj strategiji ona je trebalo da bude podignuta posle Drugog svetskog rata, ali general Ajzenhauer nije uspeo u tome zato

što su se promenile prilike u posleratnoj Jugoslaviji. Komunisti su došli na vlast pod pokroviteljstvom SSSR i Staljina. U pitanju je američka strategija približavanja granicama Ruske Federacije. On zaključuje: „Na Kosovu nije bila na delu nikakva humanitarna katastrofa. Zbog toga ni danas mnogi ne žele diskusiju o tom pitanju. Nemačka ambasada u Beogradu slala je redovne izveštaje u Berlin i oni su u suprotnosti sa izjavama ministra spoljnih poslova Fišera“ (Smiljković, 2010: 490–492).

Vimer je ovaj svoj izveštaj sa zaključcima zasnovao na informacijama koje su se čule na skupu najviših predstavnika u regionu koji je održan posle agresije na SR Jugoslaviju u aprilu 2000. u Bratislavi – Slovačka. Organizator skupa je bio MIP SAD i spoljnopolitički institut Republikanske stranke. Na ovom skupu je izvršena rekapitulacija agresije na Jugoslaviju i jasno potvrdila strategija pretvaranja Kosova i Metohije u državu. Niko tada nije izrazio kajanje zbog prenebregavanja Saveta bezbednosti, već podržao američko zadovoljstvo što je urađeno ono što je propušteno 1945. godine.

Ja se posebno zadržavam na ovoj međunarodnoj konferenciji zapadnjaka na kojoj su SAD i Velika Britanija demonstrirale vođstvo u realizaciji imperijalne geostrategije. Ako se ima u vidu da je skup bio na najvišem nivou (više predsednika vlada zapada), onda mora biti jasno da je imperijalna strategija zapada pod vođstvom Amerike i dalje na snazi. Otkrivanje špijuniranja najviših predstavnika savezničkih država od strane američke obaveštajne službe i blaga reakcija potvrđuje nepromenljivost karaktera njene vladavine.

Nemački ekskancelar Šreder je u beogradskoj „Politici“ više godina posle NATO agresije na SR Jugoslaviju izjavio da je to bila greška Zapada. Šrederovu ocenu agresije je javno podržao stari Helmut Šmit, bivši vrlo cenjeni kancelar Nemačke (Politika, 8. mart 2014). Imajući u vidu da je on znao lažnost argumenata sa kojim je američka propaganda nastupala pred svetskom javnošću kako bi je ubedila u opravdanost agresije bez odobrenja Saveta bezbednosti, mora se postaviti pitanje u kakvom svetu živimo.²

Narodima i državama na Balkanu na sve moguće načine se onemogućava međusobna slobodna komunikacija i dogovaranje o zajedničkom životu na jedinstvenoj teritoriji. Stvaranja jedinstvene balkanske države je ovom agresijom trajno zakovano. Umesto toga, velike sile zapada, uključujući Tursku, nastavljaju da podržavaju nacionalističke pokrete i međusobno sudaranje novostvorenih malih država Balkana. Pokušaji stvaranja neke organizacije trajnije stabilne saradnje na Balkanu u kojoj bi našli sebe svi narodi unapred su osuđeni na neuspeh (Davutoglu, 2014).

Istorisko iskustvo pokazuje da u narodima Balkana ima dovoljno potencijala za saradnju, ali je uslov da je realizuju sami. U prethodna dva veka narodi Balkana su na jadvite jade uspeli da se dogovore o zajedničkoj borbi za proterivanje Turske kao okupatora Balkana. Međutim, i taj savez je odmah naredne, 1913. godine, razbijen ratom između Bugarske i Srbije, iz koga su obe države izašle kao gubitnici, s tim što je Bugarska izgubila Jedrene i velike teritorije koje su uz pomoć srpske vojske bile oslobođene od Turske; strateški je izgubila mnogo više, nego da je osvojila željeni deo Makedonije.

² Šreder je u to vreme bio kancelar Nemačke koja je predsedavala u Evropskoj uniji i u grupi osam najrazvijenijih zemalja sveta. Vidi i: Stojanović 2014.

Velike sile, prvenstveno Nemačka i Velika Britanija su odigrale glavnu ulogu u razbijanju ovog saveza. Da bi dugoročno onemogućili uslove jačanja saveza iskovanog u oslobodilačkom ratu, Britanci i Nemci su uložili napore u stvaranje nove države Albanije na Balkanu, a na Kosovu separatističkog pokreta Albanaca kako bi se unapred destruisala saradnja naroda u izgradni zajedničke budućnosti Balkana.

Posle Drugog svetskog rata kratko je trajala normalna saradnja između balkanskih socijalističkih država. Propao je pokušaj stvaranja balkanske federacije. Ispostavilo se da ona ne odgovara ni Staljinovoj koncepciji budućeg uređenja Evrope. Dimitrov, legendarni komunistički lider Bugarske, i Tito, proslavljeni vođa partizanskog pokreta protiv fašističkih okupatora, su zaustavljeni u startu dogovaranja o federaciji u koju bi ušle Bugarska i Albanija, a sukob između istočnog bloka i Jugoslavije (INFOR-BIRO 1948) tako je pokopao ideju federalizacije Balkana.

Vršeci ulogu ambasadora tokom poslednje decenije XX-og veka u Bugarskoj i Austriji – na istoku i zapadu – suočio sam se sa istom argumentacijom protivnika stvaranja zajedničke države balkanskih naroda. Na obe strane je velikosrpski nacionalizam ekspliciran kao prepreka osnivanju i održanju takve države. Na bugarskoj strani Jugoslavija je tretirana kao proširena Srbija. Zapravo, tretirali su je kao veliku Srbiju. Na nemačkoj strani su je takođe tako tretirali, ali sa snažnim naglaskom na njenom povezivanju sa imperijalnim interesima Rusije na jugoistoku Evrope. Nemci su smatrali da bi takva država predstavljala najveću prepreku realizaciji njihovih imperijalnih interesa. Mene je fasciniralo ponavljanje iste anti-srpske argumentacije od starih sledbenika Hitlerove i Staljinove politike.³

U Haškom tribunalu glavna komponenta optužbe protiv predsednika Miloševića sadržala je „Veliku Srbiju“, a onda je dr Šešelj izjavio da je „Velika Srbija“ programski cilj njegove partije, a ne Slobodana Miloševića. Tako je razbio glavnu komponentu optužbe protiv predsednika Miloševića i države Srbije.

POLITIKA SUROVE MANIPULACIJE NARODIMA BALKANA

Negativan pristup Balkanu kao delu evropske geografije karakteriše konkretizaciju planova delovanja velikih sila na njegovoj evropeizaciji. Naravno, za takav pristup veliku odgovornost snose političke i intelektualne elite Balkana; naročito oni njihovi delovi koji su neprekidno produkovali ružne slike o svojim državama i narodima.

Na zapadu je nastala sintagma: „Balkan bure baruta“. Tamo je nastao takođe termin „Balkanizacija“. Ove sintagme su ušle u političku terminologiju velikih sila, a preko njih u ostali svet. Veštom manipulacijom ovim sintagmama imperijalni stratezi su uspeli da ih transponuju u sve sfere kulture i obrazovanja. Toliko su u tome uspešni da smo i mi Srbi iste usvojili kao nepromenljive istine o nama. Ovim terminima stratezi imperijalnog zapada su učinili i dalje čine da svest sveta neprstano osvežavaju novim

³ Stari bugarski akademik, istoričar Todorov, naljutio se svojevremeno na mene što sam mu isprečtavao u tekstu koji mi je dao na čitanje izraze „velikosrpski šovinizam“.

„dokazima“ da su sukobi među narodima i državama na Balkanu i u njima autentični; zapravo, da je priroda naroda i geografija Balkana takva da su sukobi i nasilje nešto što mu pripada po definiciji. Sistematski se izbegava kulturna istorija Balkana i njeno utemeljenje u nastajanju Evrope i uticaja Evrope na kulturni razvoj savremenog sveta.⁴

Od atentata u Sarajevu, 28. juna 1914. godine, Srbi su unapređeni u glavne potpaljivače „bureta baruta“. Braneći svoju odluku o agresiji na SR Jugoslaviju 1999, prevashodno na Srbiju, predsednik SAD-a, Bil Klinton, pred američkim parlamentom okrivljuje Srbe. On ih okrivljuje i za prethodne svetske ratove. Za njega su oni izazivači svakog zla u svetu. Svejedno je što su njegovi veliki prethodnici – predsednici Wilson i Ruzvelt – pred istim parlamentom izneli zvanične ocene o velikom doprinosu srpskog naroda u borbi saveznika u oba svetska rata.

U stvari, velike zapadne sile su kroz raniju istoriju u svojim prodorima na istok morale preko Balkana; „Drang nach Osten“ je podrazumevao prodor preko Balkana. Prisetimo se da su krstaški ratovi koje je evropski zapad vodio na srednjem istoku, pod izgovorom oslobađanja Jerusalima, odnosno Hristovog groba, ostavili tragove na Balkanu. Naime, krstaši su na svom putu ka Jerusalimu prolazili preko Balkana i Carigrada. Srpski vladar Stefan Nemanja je dočekaao Fridriha Barbarosu na čelu nemačkih krstaša u Nišu. Njegov sin Stefan, kasnije kralj Srbije, tom je prilikom sa srpskom vojskom obezbeđivao put krstašima kroz Srbiju; na to podsećam, jer tamo kuda su prolazili, nije cvetalo cveće.

Na zapadu se prenebregava mnogo važnija činjenica – da je na Balkanu nastala najstarija evropska civilizacija. Stari Grci su stvorili temelje savremene evropske kulture. Namerno se to ispušta iz vida, iako nema oblasti nauke i kulture u kojoj velikani stare Grčke nisu udarili temelje. *Ilijada i Odiseja* ostaju zauvek među najstarijim najdragocenijim spegovima sveta. A njih je Homer ispevao na Balkanu. U svetu najpoznatija srpska narodna poezija nastala je na Balkanu. Osnovna stanovišta najstarijih grčkih filozofa nisu prevaziđena idr. Ali, sve to nije dovoljno da bi se Balkan pominjao na zapadu u svetlu najvećih dostignuća.

Ako se površno pogledaju doprinosi svetskoj nauci, kulturi i sportu, videće se da je Balkan u vrhu sveta. Isto tako, ako se uporedi ratno angažovanje Balkana, videće se da preovlađuju odbrambeni, oslobodilački ratovi njegovih naroda. Ako se ozbiljnije analiziraju ratovi među narodima i državama na Balkanu, neće biti teško da se zaključi da su imperije Zapada i Turska najodgovornije. Uostalom, i poslednji ratovi na Balkanu predstavljaju bukvalno realizaciju interesa velikih sila zapada.

Zato „Balkanizacija“ i „bure baruta“ zapadnim silama služe kao alibi za realizovanje interesa na balkanskim prostorima. A zašto na njima? Zato što se preko njih prolazilo u ratnim pohodima na istok; sa njih se najbrže stiže na sever Afrike i na ruske granice. SAD nije mogla sebe da doživi kao supersilu dok nije napravila „Bondstil“ – vojnu bazu na prostoru južne srpske pokrajine. Ona nije mogla da podnese da joj se na taj način osporava izuzezetnost.

4 A i kada se to čini onda se kalkuše sa nedovoljno utvrđenim činjenicama o Južnim Slovenima. Pa se prevashodno ističe ono što su zabeležili germanski istoričari – da su Sloveni sveži doseljenici na Balkanu.

Osvajivši silom prostore Balkana, Amerika je naterala srpsku vlast da njena vojska uživa okupatorske pozicije u Srbiji. Nije imala razloge za to, jer joj je Srbija bila oduvek prijateljska zemlja, a narod je prenebregao i zla koja su mu naneta nemilosrdnim bombardovanjima u Drugom svetskom ratu, da bi onda doživio bombardovanje uranijumskom municijom 1999, čije su posledice neizlečive.

Zapadnim silama nije dovoljno što čine pomenuta zla, već u njih uključuju na silu i druge države, prvenstveno naše susede. Tim narodima to nije potrebno jer mi ostajemo da živimo jedni pored drugih i kad prođu ratovi, a velike sile idu dalje u svojim osvajanjima i pljačkama. Naravno, uvlačenje satelita u ovakve akcije pretstavlja realizovanje politike „zavadi pa vladaj“.

Zapadne sile su od Drugog svetskog rata pa nadalje razvijale i usavršavale sredstva i metode propagande i agitacije, stigavši do tačke, kada im nije teško da crno pretvaraju u belo i obratno. Uostalom, beli amerikanci su svojim filmovima, koji su kod nas poznati kao *vesterni*, uspeli da od starijeg sedelaca Amerike, Indijanaca, Crvenokožaca naprave monstrume protiv kojih je ratovanje radi njihovog unaštavanja bilo neophodno da bi se svet spasao katastrofe, a od crnih Afrikanaca robove koji još uvek u novoj Americi ne uživaju sva prava slobodnih građana, ravnopravnih sa ostalima. Postavlja se pitanje kako bi trebalo da se nazove takva država, kako bi trebalo da se nazovu takvi ljudi i narodi koji su sebe proglasili izuzetnima. Iako je predsednik SAD postao crnac, SAD i dalje prednjači u rasnoj segregaciji.

Nedavno sam slušao izjavu Baraka Obame na skupu najbogatijih zemalja u Australiji (Brizbejn, samit G20), čija je glavna rečenica glasila – SAD je jedina supersila i to se mora znati. A onda je nastavljena priča o izuzetnosti države i naroda čiji je predsednik. Normalan čovek mora da se pita kako to može da izgovara jedan američki Crnac. I to nosilac Nobelove nagrade za mir u svetu. A pored njega su predsednici Rusije, Kine, Japana, Indije i dr. – predstavnici naroda koji su se potvrđivali i dalje potvrđuju nekim od izuzetnih civilizacijskih dostignuća; pa, zaboga, Rusi su spasli svet od naci-fašizma, prvi se otisnuli u vasionu i dr. ; ili Kinezi čija je kultura, kako neki velikani sveta kažu, starija od istorije.

Socijalno-politički koreni osvajačke i kolonijalne politike su u karakteru kapitalizma Zapada, u stvari, svakog klasnog sistema. Koliko god uspeju u osvajanju i eksploataciji, uvek im je malo. Zato dolazi do međusobnih ratova kapitalističkih imperija kada na svojim područjima iscrpe realizovanje svojih interesa. Uostalom, oba svetska rata su vođena oko pre raspodele svetskog bogatstva, a posle urušavanja socijalističkog sistema na istoku, zapadne imperije su krenule u približavanje ruskim granicama kako bi se domogle ruskim prirodnih bogatstava i uništile jednu od najmoćnijih država u savremenoj istoriji. Podsetio bih na izjavu američke ministarke Olbrajt koja je javno govorila o tome. Svejedno je što je i tamo kapitalistički sistem.⁵

Srbija u tom kontekstu predstavlja strateškog saveznika Rusije pa je zato treba pacifikovati, zapisali su američki ideolozi i stratezi. Bugarsku su uključili u EU dok je Rusija bila u krizi, a na Srbiji isprobavaju model

⁵ Alen Bajdu, isti intervju.

porobljavanja malih naroda i država. A da bi SAD bila sigurna, od Srbije traži da se direktno konfrontira sa Rusijom. Traži od vlade Srbije da uvede sankcije Rusiji, prenebrejavajući istorijske i neposredne ekonomske razloge koji Srbiju sprečavaju u tome. Od srpskog rukovodstva se očekuje da anticipira njihove želje. Amerika bi da ekonomski, politički i vojno protiv Rusije nastupa EU, a da Srbija i Ukrajina u tome prednjače kako bi dobile kartu za učlanjenje u nju.

Uništavanje srpske privrede kroz embargo 90-tih, pa onda direktno rušenje srpske industrije i vojnih objekata predstavljaju završni čin porobljavanja države i naroda. Tokom bombardovanja ostalo je mnogo nede-montiranih projektila. Nemački političar Vili Vimer u svojoj poslednjoj knjizi piše o neeksplodiranoj bombi u zgradi generalštaba JNA u Beogradu. Jedino Amerikanci mogu da je demontiraju, ali to još uvek nisu učinili, iako bi njeno eksplodiranje moglo da uništi ceo centar grada.⁶ Ovaj časni Nemač smatra da su SAD i Nemačka zbog toga izmestili svoje ambasade iz centra srpske prestonice.

INSTRUMENTALIZACIJA RELIGIOZNIH I NACIONALNIH RAZLIKA U FUNKCIJI NOVOG UDARA

Pripreme novog udara na Balkan su gotovo bezazleno započele sa verskim pripremama budućeg krvavog rata. U tome su otišle najdalje katolička crkva i islamisti. U Jugoslaviji je u vreme formiranja muslimanske i makedonske nacije došlo do podsticanja i podrške izgradnje verske infrastrukture. Komunistička rukovodstva su u funkciji stvaranja makedonske nacije decenijama pomagala podizanje pravoslavne crkave u Makedoniji i dijaspori. U tom kontekstu je došlo do otcepljenja i osamostaljenja Makedonske pravoslavne crkve i njena antagonizacija koja je dovela do hapšenja vladike Ohridskog koji priznaje SPC. Naravno da ovaj sukob ide u korist snagama koje produbljuju odvajanje dva bratska naroda. Imao sam prilike da slušam neke od ambasadora starije generacije koji su u Australiji i Kanadi otvarali nove crkve, što je inače bilo nezamislivo kada je u pitanju Srpska pravoslavna crkva i srpski ambasadori. Trebalo je da prođu decenije dok nije nastavljena izgradnja Hrama Sv. Save u Beogradu, započeta krajem devetnaestog veka.

Katolička crkva pod ingerencijom Rima uvek je uživala poseban status u Jugoslaviji. Kakav je, neka posluži podatak da se priprema proglašenje kardinala Stepinca za sveca. Katoličkog prvosveštenika u Nezavisnoj državi Hrvatskoj u vreme Drugog svetskog rata, kada su izvršeni najveći zločini u istoriji Balkana nad Srbima, u kojima su i direktno učestvovali mnogi katolički sveštenici. Ostalo je upamćeno da su neki od njih odvodili mlade ustaše u osnovne škole da ih praktično podučavaju klanju srpske dece.

6. „Bis heute ist der Zunder nich zu entschafes es sei den, man cieht US-amerikkanische spezialisten heran. Das ist bis heute nicht geschehen, sodas nicht nur das risige Gebaude des Generalschabs, sondern auch eine der Hauptadern Belgrads noch immer ein scherkllicher Schaden droht“ /Viederkehr der hasardeure fon Volfgang Effenberger und Villi VimmerZeitgeistGermany2014. 465/.

U pripremama razbijanja Jugoslavije izgradnja novih verskih ustanova je uzela maha sredinom sedamdesetih godina kada je donet novi Ustav SFRJ. Ona se nastavlja i dalje. Začudojuće je da strani faktori iz muslimanskih zemalja istoka ulažu ogromna sredstva u izgradnju velelepnh džamija. U izgradnji novih fabrika i uopšte u podizanju privrednih objekata, gde bi našli posao mnogobrojni mladi ljudi, dosada nije ništa urađeno. Naprotiv, restauracija kapitalizma dovela je do gašenja tekstilne fabrike „Raška“ u Novom Pazaru u kojoj je radilo više hiljada žena, pretežno muslimanki.⁷ U Novom Pazaru, Tutinu i Sjenici broj nezaposlenih među mladima prelazi 50%. Nažalost, nije izgrađena parama sa istoka nijedna velelepna fabrika ili škola, ali džamije su građene u svakom zaseoku pored nekoliko lepota koje mogu da stanu u red sa najlepšim i najvećim u svetu.

U ovom kontekstu zaslužuje posebnu pažnju dugoročna strategija Turske. U njoj je „briga“ o muslimanima Balkana na najvišem nivou. Predsednik države Erdogan i aktuelni premijer prof. dr Davutoglu otišli su toliko daleko u usmeravanju imperijalne politike na Balkan da dovode u pitanje normalne odnose među narodima i državama. Erdogan je više puta izjavljivao da mu je Alija Izetbegović, lider ratne opcije, ostavio Bosnu u amanet; kao da je u pitanju njegova lična imovina, a za Kosovo je izjavio da predstavlja deo Turske.

Mi na Balkanu smo stigli do tačke kada bi trebalo da se opredelujemo ko je za Tursku, a ko za Nemačku, jer obe ove imperije polažu više prava na naše zemlje negoli mi. Ove su prevazišle SAD i Rusiju po svojim udelima u realizovanju posebnih interesa na Balkanu. Nemačka kancelarka nije reagovala na izjave i delovanje ovih turskih lidera, ali zato strogo pazi da Srbi u Rusiju ne izvezu više paradajza i paprike, jer se navodno i na taj način jača uticaj Rusije na Balkanu.

Cepanje srpsko-hrvatskog jezika, a onda stvaranje novih jezika na novoj državnoj osnovi predstavlja opasan korak ka produblivanju sukoba na nacionalnoj osnovi. Posle razbijanja SFR Jugoslavije samo deobe su ispunjavale i dalje ispunjavaju „zajednički život“ na Balkanu. U Srbiji je po ugledu na BiH uvedeno posebno školstvo za decu Bošnjaka i muslimana, iako među nama nema razlika, koje su samo na liniji Bošnjaci–Srbi. U pitanju je veštačko proizvođenje razlika. Ono je još evidentnije na relaciji Srbi i Crnogorci. Ovi drugi su sve do Drugog svetskog rata imali tretman najčistijih i najborbenijih Srba. Razbijanje SR Jugoslavije se nastavilo u sužavanju prava srpskog naroda koji u Crnoj Gori i posle poslednjeg popisa predstavlja većinu. Preti opasnost dalje eskalacije sukoba na srpsko-crnogorskoj osnovi u Crnoj Gori (Vuković, 1990).

Istorijsko iskustvo nas uči da insistiranje na razlikama, pogotovu njihovo proizvođenje i stavljanje na pijedestal bitnosti u odnosima među ljudskim zajednicama, koje dele zajednički životni prostor i uslove života, vodi u sigurne sukobe.

⁷ Ta fabrika je ostala upamćena po izuzetnoj ulozi u amancipaciji žena, najviše muslimanki Raške oblasti.

SRBI U GEOSTRATEGIJI BELIH IMPERIJA

U poslednja dva veka (devetnaesi i dvadeseti) imperijalni zapad je preduzumaao različite mere kako bi onemogućio narode Balkana da utemelje jedinstven balkanski identitet. Tokom srpskog oslobodilačkog rata i revolucije početkom devetnaestog veka onemogućavali su stvaranje jedinstvenog srpskog fronta na Balkanu. Pogotovu uključivanje drugih naroda koji su takođe u prethodnim vekovima delili sudbinu Srba pod imperijalnom upravom turskog carstva. Napoleon Bonaparta je rušio carstva po Evropi kako bi uspostavio novi svetski poredak, ali u srpskom oslobodilačkom ratu 1804-1813. godine direktno je pomagao tursku imperiju, u to vreme najzaostaliju po karakteru državnog uređenja i eksploataciji balkanskih naroda. Srpske vođe su pokušale da uspostave saradnju sa Napoleonom u uverenju da će shodno svojoj ideologiji pružiti podršku srpskom narodu u njegovoj borbi za slobodu.

Srbi sa prostora Austrougarske su sprečavani na različite načine da se uključe u borbu protiv turske okupacije, a kada su pobede srpskih ustanika postale očigledne, onda su stizale ponude za saradnju pod uslovom da se osvojena sloboda zameni za novu tuđinsku upravu. Naročito je porastao austrijski pritisak posle oslobođenja Beograda 1806. godine. Francuzi i Nemci su istovremeno preduzimali mere sprečavanja stizanja pomoći Srbima sa ruske strane. Na ove istorijske činjenice podsećam zato što se i posle dvesta godina nastavlja ista matrica onemogućavanja saradnje sa Rusijom. Iako sa zapadne strane tokom tzv. tranzicije, Srbija i Srbi doživljavaju najteže udare – satanizaciju, izolaciju, pa agresiju 1999.

Posebni imperijalni interesi su na prvom mestu, odnosno oni su vodilja politike i u vreme sukoba među imperijalnim silama. Napoleonu je draža imperijalna, azijski uređena Turska od srpskih slobodara kojima su bliski ciljevi koje on u ime Francuske revolucije proklamuje. Nemci su vodili više ratova sa Turskom u vreme njenog vladanja na Balkanu. Uvek su pozivali Srbe i ostale porobljene narode upomoć, ali bi u pregovorima sa Turskom uvek zaboravljali na interese srpskog i ostalih naroda koji su učestvovali u ratu. Odnos Rusije prema hrišćanskim narodima Balkana bio je drugačiji.

Posebnu brigu za sprečavanje većeg uticaja Rusije u Srbiji i na Balkanu uopšte i dalje pokazuje Nemačka. Međunarodni pritisci povećavali su se iz dana u dan sa približavanjem predsedavanja u OEBSU (1. januar 2015). Kancelarka Merkel otvoreno je govorila o ruskoj antizapadnoj politici na Balkanu. Nemački politički nedeljnik „Spigel“ sve otvorenije je pisao o zabrinutosti nemačke vlade zbog jačanja ruskog uticaja na Balkanu. Na samitu G20 u Australiji zapadnjaci su podjednako oštro kritikovali Rusiju, kako zbog njenog uticaja u Ukrajini, tako i na Balkanu. Angela Merkel je, pored ostalog, na Loui institutu za međunarodnu politiku izjavila: „Ne radi se samo o Ukrajini. Radi se o Moldaviji, Gruziji, ako će tako ići dalje, čovek se mora zapitati, mora li se Rusija pitati za dozvolu za Srbiju, mora li se pitati za ostale zemlje Balkana“.⁸

8 „Uzbuna u Berlinu zbog ruskog prodora na Balkan“, *Politika*, 18. XI 2014.

Dakle, nemačka kancelarka se otvoreno protivi jačanju ruskog ekonomskog uticaja. Ona je direktno izvršila pritisak na rukovodstvo Srbije da se ne potpiše sporazum sa Rusijom o davanju diplomatskog statusa srpsko-ruskom humanitarnom centru u Nišu. Inače je sporazum bio spreman za potpisivanje 16. oktobra 2014. Angela Merkel javno dovodi u pitanje srpsko-ruski civilni humanitarni centar smešten na niškom aerodromu. Navodno, zato što su u njemu locirani ruski špijuni. Njoj naravno ne smeta što se američki vojnici po sporazumu SOFA slobodno šetaju po Srbiji i uživaju veća prava od srpskih građana. Smeta gospođi Merkel ruska baza u Nišu za vanredne humanitarne situacije u Srbiji i susednim zemljama, ali joj ne smeta što istovremeno američki EF-BI-AJ otvara ključnu ekspozituru za špijunske poslove u centru Beograda. Države Balkana su dovedene u situaciju da ne smeju ni poklone da prime od Rusije, a kamoli da ulaze u veće ekonomsku, pogotovu, političku saradnju.

Kao šef vlade najuticajnije evropske zemlje podržala je zaustavljanje izgradnje „Južnog toka“, a da pri tome zajedno sa ostalima nije obezbedila alternativu za snabdevanje gasom i naftom zemljama kroz koje treba da prođe gasovod. Kancelarka kritikuje Rusiju, a pri tome se prema Srbiji i ostalim državama Balkana ponaša kao prema nemačkom posedu. Postavlja se niz pitanja kojima se dovodi najdirektnije njihovo pravo i obaveza da brinu o snabdevanju energenitima svoje zemlje. Dobro je što Mađarska i druge zemlje EU kroz koje treba da prođe „Južni tok“ dižu glas otpora.

Andreas Šokenhof, dugogodišnji savetnik Angele Merkel, kao predstavnik kluba njenih poslanika u Bundestagu je postao poznat kod nas i EU po oštini kritika Srbije. On je predstavio svetskoj javnosti dodatnih sedam uslova Srbiji na njenom putu ka i integraciji u EU. I dalje se Srbijom šetaju razni predstavnici Nemačke koji izjavlju kako se od Srbije ne traži da uvede sankcije Rusiji. Premijer Vučić, kao i bilo koji politički pismen čovek u Srbiji, zna šta znače takve izjave, pa je prinuđen da neprestano ponavlja da je Srbija nezavisna država i da niko ne može da joj naređuje kome da uvodi sankcije.

Nemačka imperijalna vertikalna je očigledna. Ona se nastavlja na razne načine.

Miloš Kazimirović, dopisnik „Politike“ iz Beča, prenosi izjavu visokog zvaničnika MIP-a Nemačke: „Nemačka želi da pridobije Srbiju kao ključnog partnera na Balkanu. Ali, budimo iskreni, nekim krugovima u Berlinu ne odgovara visoki stepen samostalnosti koji bi Srbija sebi mogla da obezbedi održavajući bliske veze sa Rusijom. Tim krugovima odgovaraju državnice koje nemaju čime da se odupru ekonomskom diktatu velikih. Prisetite se s tim u vezi, kako je EU žučno reagovala kada je Kipar zapao u ekonomsku krizu i zatražio pomoć od Rusije“.⁹

Na ovoj liniji naširoko se piše u nemačkoj štampi o odgovornosti Srbije za Prvi svetski rat. U tom kontekstu se daje prioritarno mesto knjigama koje povezuju odgovornost Srbije za oba svetska rata sa zločinima koji su se dogodili u Srebrenici 1995, ali se pri tome prenebregavaju zločini nad Srbima u tom kraju koji su prethodili tragičnom događaju. Ovo je još jedan primer kako velike sile na Balkanu realizuju politiku kopanja jaza mržnje

⁹ „Rusko-nemačka bitka za Srbiju“, *Politika*, 19.novembar 2014, 5.

među narodima Balkana. U ovom konkretnom slučaju se radi o narodima koji se međusobno razlikuju, prevashodno na religioznoj osnovi.

Umesto da se prišlo stvaranju jedinstvenog srpsko-muslimanskog fronta osude zločina koji su se dogodili nad Srbima i muslimanima, sve što je dosada činjeno sa strane oficijelnog zapada išlo je u prilog osude Srba. Umesto zajedničkog obeležavanja dana i mesta žrtava na tim prostorima i u celoj BiH, nastavlja se politika onemogućavanja Srbima da u Sarajevu i na više drugih mesta u Federaciji podignu spomen-obeležja srpskim civilnim žrtvama.

Neprestano se pronalaze novi dokazi za zločine Srba na prostorima bivše Jugoslavije. U tome s pravom prednjače srpski policijski i sudski organi. Međutim, nema istraživanja i pronalaženja krivaca za zločine nad Srbima. Ako se dogodi da neko kao Namera Orića iz Bosne ili Ramuša Haradinaja sa Kosova izvedu pred sud, onda se prelazi preko velikih zločina, čak i onih koje su oni izneli u pisanim dokumentima, knjigama i bivaju osuđeni za najmanje zločine; ili se i preko toga prelazi.

SRBIJA NI NA NEBU NI NA ZEMLJI

U narodu se odomaćila geopolitička pozicija Srbije koju je navodno definisao Sveti Sava: „Srbija je istok za zapad, a zapad za istok“. Posle 2000. godine u politički govor zapada ušla je nova geopolitička Srbija. Balkan se geopolitički određuje kao istočni i zapadni i koji pripada Evropi, a Srbija, kao centralni deo Balkana, uglavnom se tretira kao istok iako je okružena sa istokom i juga EU.

Iako Srbija zauzima centralni deo Balkana, zapadne sile su je okružile svojim direktnim dirigovanjem našim komšijama da u svako doba može sa neke strane da doživi udarac. Tako u situaciji srpsko-albanske utakmice u Beogradu koja je trebalo da se završi kao novi doprinos prijateljstva među narodima na Balkanu, albanska strana izaziva međudržavni skandal, a onda pod pritiskom Amerike albanski premijer Rama dolazi u Beograd ranije dogovorenu posetu. Koristi posetu da skandal sa albanskom zastavom na dronu koji je spušten na stadion u Beogradu podrži.

Hrvatska neočekivano podiže temperaturu odnosa sa Srbijom na zvučan evropski nivo. Evropska skupština usvaja rezoluciju koju je predložio njen parlament i kojom se Srbija optužuje za to što se nije ogradila od Šešeljevih nacionalističkih izjava. Najciničnija je kritika Srbije što se nije pobunila protiv odluke Haškog suda da dr Šešelja pusti privremeno na slobodu. Ista skupština se nije setila da u toku 12 godina njegovog tamnovanja postavi pitanje zašto ga sud toliko dugo drži bez presude u pritvoru. Dakle, Hrvatska je pokrenula antisrpsku kampanju u Briselu, a nije u stanju da Srbima garantuje osnovna ljudska prava.

Ljudi ne mogu da se vrate u svoje kuće – hrvatski pevač Tompson pred punim stadionima peva srbomrzačke ustaške pesme. Poziva na pokolj preostalih Srba u Hrvatskoj. Država nije u stanju da spreči razbijanje tabli na državnim institucijama koje su ispisane ćirilicom. Ne vraća hiljade ikona SPC, a o vraćanju imovine prognanim Srbima se ne razgovara u hrvatskom saboru i dr.

Rumunija sa kojom smo tradicionalno u prijateljskim odnosima pokreće po nečijem nalogu pitanje položaja Vlaha, Bugarska neka pitanja svoje manjine. Srpska strana je uvek bila iznenađena takvim udarima iako se zna da Amerikanci i Nemci mogu kada hoće da angažuju susede protiv Srbije. U Albaniji žive Srbi od pamtiveka, a od pada nacionalšovinističke vlasti Ever Hodže ništa se ozbiljno nije promenilo u položaju Srba. Sa srpske strane nikada nije postavljano pitanje šta se dogodilo sa Srbima koji su posle stvaranja Jugoslavije ostali tamo. Srpska nacionalna manjina u Albaniji je najugroženija na tlu Evrope.

Nažalost, pitanje položaja Srba u susjednim zemljama nije ozbiljno postavljano ni u jednoj Jugoslaviji, a ni u Srbiji posle pada socijalističko-radikalne vlasti. U SFR Jugoslaviji se brinulo o Hrvatima i Slovencima u susjednim zemljama. Ako bi negde u Austriji pao neki putni znak na slovenačkom jeziku, ulagani su protesti.

Srbija nije postavljala nijednom ozbiljno pred EU pitanje progona Srba iz Hrvatske dok je za to bilo pravo vreme, tako da je višegodišnje pregovaranje Hrvatske sa Unijom prošlo bez srpskih ozbiljnih primedaba, iako je u njoj vršeno.

Tri puta genocid nad Srbima u dvadesetom veku. Stvaranje kraljevine Jugoslavije pokrilo je zločine nad Srbima. Njeno obnavljanje posle Drugog svetskog rata je drastično ublažilo odgovornost NDH zbog nevidenih zločina, a proterivanje Srba iz tuđmanovine se prebacuje na račun Srba i Srbije; u pitanju je oko 500 hiljada nedužnih građana Hrvatske koji su stradali zato što su Srbi.

NEMAČKA U RAZBIJANJU SFR JUOSLAVIJE I SRBIJE

Posle rušenja berlinskog zida Nemačka vlada Kola i Genšera ustremila se na razbijanje SFR Jugoslavije. Pokazalo se da su njihove pripreme trajale jako dugo da bi pravo imperijalno lice moglo da se pokaže u Matrihtu, gde je naterala države EU, na čelu sa Francuskom, da prihvate nemački ultimatum o priznavanju otepljenja Slovenije i Hrvatske. Naravno, sa zakašnjenjem doznajemo o velikoj prevari Rusije koja je prethodila rušenju berlinskog zida. Usmeno je dato obećanje na najvišem nivou da Istočna Nemačka bude neutralna posle akta ujedinjenja i da NATO ne prekoračuje tadašnje granice, pogotovu da se ne širi na prostore nekadašnjeg istočnog bloka.

Kol i Genšer su najdirektnije prevarili Gorbačova, što nije novo u ponašaju važnih nemačkih lidera, širokogrudim obećanjima da će Nemačka posle ujedinjenja biti vrlo kooperativna u razvoju dobrih odnosa sa Rusijom.¹⁰ Tom prilikom su neuobičajeno ubedljivo iskazali stav da neće do-

¹⁰ Šteta što nisu čitali *Memoare* Prote Mateje Nenadovića; naišli bi na nezaboravni zapis-amanet Alekse Nenadovića – jednog od najuglednijih srpskih vođa u ratovima protiv Turske. Ogorčen na izneveravanje srpskog naroda u austro-nemačkom ratu krajem 18. veka, u kome su Srbi masovno učestvovali u borbi protiv Turaka, poručuje potomcima: „... ići ću od manastira do manastira i kazivati svakom kaluđeru i popu, da u svakom manastiru zapišu, da više nikad ko je Srbin Nemcu ne veruje“ (*Memoari Prote Mateje Nenadovića*, Politika, 2005, 53).

zvoliti širenje NATO-a i njegovo angažovanje na prostorima nekadašnjeg istočnog bloka. Nažalost, osim izjava nije potpisan nikakav međudržavni sporazum na koji bi Rusija mogla da se pozove. Sećajući se tog vremena kada je Gorbačov pregovarao još uvek se u svetu oko nas nije mnogo promenilo, a tada se najavljivala nova era u odnosima istoka i zapada.

Ja podsećam na ovo delovanje nemačkih lidera, jer su oni svoje blagorodno ponašanje u vreme kada su se borili za mirno ujedinjenje dve Nemačke preko noći promenili. Zamenili su ga drskim nametanjem volje ostalim članicama EZ u Mastrihtu u pitanju dalje sudbine SFR Jugoslavije, a kasnije nastavili u istom imperijalnom tonu. Novo-staro imperijalno ponašanje najdrastičnije demonstriraju prema Srbiji. Ne zaboravimo preteći prst kancelarke Merkel upravljen predsedniku Tadiću; u stvari Srbiji. Ultimativno je zahtevala od Srbije da prihvati Kosovo kao nezavisnu državu pod uslovima koje ona određuje u ime Nemačke. Ne treba posebno poznavanje međunarodnih odnosa da bi se shvatilo da je to demonstracija imperijalne moći pred svetskom javnošću.¹¹

Da bismo shvatili kako se vodi imperijalna politika u germanskoj varijanti, podsetiću da su se na javna upozorenja šta su obećali Gorbačovu, odnosno Rusiji ironično osmehivali, direktno naglašavajući da ih takva obećanja ne obavezuju. Za takvo ponašanje su imali podršku svojih kolega sa zapada. Svejedno da li je podrška iznuđena ili dobrovoljna. Svim je izvesno kakva je morala biti američka podrška. U međunarodnim odnosima izjave kakve su davali ovi lideri imaju težinu određenih međunarodnih ugovora. Teško je zamisliti da bi predsednik ili ministar neke manje države mogao tako da postupi. Doživeo bi ne samo javne kritike i osude, već bi došlo i do konkretnih međudržavnih, bilateralnih reakcija, ali na zapadu mogli su jedino Amerikanci nemačkim tadašnjim liderima da iskažu kritiku na ignorantски odnos prema Rusiji, što bi u krajnjoj instanci bilo normalno, jer su joj bili saveznik u Drugom svetskom ratu; međutim, očigledno im je imponovalo nemačko ponižavanje Rusije.

U ovom kontekstu bih podsetio da su pomenuti lideri Nemačke u vezi sa pripremama razbijanja Jugoslavije duži period kontaktirali sa odgovarajućim ljudima iz susednih država. Kol je najviše komunicirao sa austrijskim predsednikom Valdhajmom, a takođe je koordinirano radio na istom poslu i tadašnji austrijski ministar spoljnih poslova Mok, dok tadašnji kancelar Vranicki iz SD partije nije pristajao na razbijanje Jugoslavije. To važi i za višegodišnjeg kasnijeg šefa austrijske države – dr Hansa Fišera. Mislim da u ovom kontekstu ne treba prenebrežavati istinu da vodeći ljudi zapadnih država nisu jednogumni.

U kontekstu utvrđivanja temeljnosti imperijalnog neprijateljstva prema Srbima i Srbiji treba se vraćati mišljenju, odnosno stavu engleskog lorda Alfreda Šermana. U pitanju je istaknuti publicista i nekadašnji savetnik premijerke Velike Britanije Margaret Tačer. On kaže u *NIN*-u 16. septembra 1994, odgovarajući na pitanje novinara: „Vi ste, Milorde, retki među

11 Živadin Jovanović, predsednik Beoformuma za svet ravnopravnih: „Pažnju izazivaju učestale izjave nemačkog predsednika Joakima Gauka da Nemačka mora biti spremna da svoje nacionalne interese u inostranstvu brani i oružanom silom“ (reč na međunarodnoj konferenciji „Prvi svetski rat – poruke čovečanstvu“, Beograd, 17. 9. 2014).

Englezima koji uporno brani poziciju Srba“. Takođe i: „Međunarodna zavera sa ciljem uništenja Srbije veliki je zločin protiv čovečnosti i može se uporediti sa četvrtim krstaškim ratom, sa crnačkim ropstvom, Hitlerovim holocaustom i sa Staljinovom represijom. Ja ne pominjem Minhenski diktat. Očigledno je namera Nemačke i SAD-a da unište Srbiju i da odvoje Kosovo i Sandžak. U tom kontekstu čak sarađuju sa Iranom“ (Smiljanić i Krsmanović, 2014: 15).

U pitanju širenja i daljih uređivanja Evropske zajednice Nemačka se ponaša kao supersila. Angela Merkel je odredila višegodišnju pauzu u primanju novih članica u Evropsku uniju, te tako veći broj balkanskih država ostaje na čekanju. Novi predsednik Saveta EU, odnosno vlade, Juncker, kandidovao se kao nosilac programa usporavanja širenja EU u skladu sa politikom gvozdene kancelarke. Odredio je po nalogu Merkelove da u vremenu od pet godina niko ne treba da očekuje članstvo, čak iako ispuni zaoštrenije uslove, a oni su za Srbiju sve zaoštreniji.

Za nemačke lidere je karakteristično da su vrlo brižljivi prema državama koje su bile ratni saveznici Nemačke. Bugarska i Hrvatska su primljene bez većih teškoća. Može se reći po ubrzanom programu. Hrvatska nije ispunila onovne uslove koji se tiču ljudskih prava Srba. Ne samo da nije ubrzan njihov povratak svojim kućama, već se i dalje razbijaju table ispisane ćirilicom u mestima gde Srbi čine većinu. U Haškom kazamatu je oko dvadeset Srba umrlo čekajući suđenja i presude, a da ne potsećamo da nije bilo nikakvih reakcija velikih sila dok su spaljivane knjige napisane ćirilicom. Časni hrvatski intelektualci su s pravom to nazivali kulturnim genocidom. Evropska unija je ćutala sve dok njena skupština nije donela deklaraciju povodom Šešeljevih izjava, a Srbija je optužena što nije protestovala protiv njegovog privremenog puštanja. Naravno, nije se niko setio da opomene haški sud što dvanaest godina nije u stanju da donese presudu povodom optužbi protiv dr Vojislava Šešelja.

LITERATURA

- Davutoglu, Ahmet. *Strategiska dubina*. Beograd: Službeni glasnik, 2014.
- Smiljanić, Radomir i Momir Krsmanović. *Ubijanje Srbije*. Beograd: Draslar, 2014.
- Smiljković, Radoš. *(Ne)zaboravljena zemlja Srbija*. Kraljevo: Glas Srbije, 2010.
- Stojanović, Miroslav. „Priznanje bez pokajanja“. *Pečat* 312 (2014).
- Vuković, Ilija. *Moć i pad vlastoljubaca*. Beograd, 1990.

THE NEW IMPERIAL ATTACK ON THE BALKANS

Summary: The destruction of Yugoslavia and the creation of satellite states out of its former republics represent key points in an elaborate plan of a new attack. The destruction of Serbia and the social and political foundations of the Serbian nation in Serbian territories outside Serbia continues. Led by the USA, Europe undertook an outrageous military campaign against FR Yugoslavia / Serbia and Montenegro in 1999. Its consequences are more than nuclear. The negotiations in Rambouillet were the last attempt to get out of the artificially-created crisis. Unfortunately, the USA needed a bloody war to demonstrate its power and conquering intentions to the East, primarily to Russia. It is Russia and its resources that are the main geostrategic goal of America and its western allies.

Key Words: great powers, geostrategy, balkanization, the “South Stream”, Rambouillet, Schröder, Willy Wimmer, Angela Merkel, Putin.

BALKAN SYNTHESSES

Journal for social issues, culture and regional development

Faculty of Philosophy, University of Niš

Vol. III, Number 1

Niš, (2017)

Published by

Faculty of Philosophy

University of Niš

Niš, Ćirila i Metodija 2

Publisher

Natalija Jovanović, full profesor, Dean

Proofreading

Marija Šapić

Journal cover

Darko Jovanović

Page break

Darko Jovanović

Format

16 x 25 cm

Print

SCERO PRINT

Print run

150

www.filfak.ni.ac.rs/balkanske_sinteze

ISSN 2406 - 1190

БАЛКАНСКЕ СИНТЕЗЕ

Часопис за друштвена питања, културу и регионални развој
Филозофског факултета Универзитета у Нишу

Година III, број 1

Ниш, (2017)

Издавач

Филозофски факултет
Универзитета у Нишу
Ниш, Тирила и Методија 2

За издавача

Проф. др Наталија Јовановић, декан

Лектура / коректура

Марија Шапић

Корице

Дарко Јовановић

Прелом

Дарко Јовановић

Формат

16 x 25 cm

Штампа

SCERO PRINT

Тираж

150 примерака

www.filfak.ni.ac.rs/balkanske_sinteze

ISSN 2406 - 1190

Издавачки центар
Филозофског факултета
Универзитета у Нишу

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

3+ 94

БАЛКАНСКЕ синтезе : часопис за друштвена питања, културу и регионални развој =
Balkan synthesis : journal for social issues, culture and regional development /
главни и одговорни уредник Љубиша Митровић.
- Год. 3, бр. 1 (2014)- . - Ниш (Ћирила и Методија 2) : Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2016 - (Ниш : Scero print). - 24cm

Три пута годишње
ISSN 2406-1190 = Балканске синтезе
COBISS.SR-ID 210639116